

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОВАЛЬСЬКА МАРІЯ ЮРІЇВНА

УДК 343.985.7

ДИСЕРТАЦІЯ

ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела

_____ М. Ю. Ковальська

Науковий керівник – **Кунтій Андрій Ігорович**, кандидат юридичних наук,
доцент

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Ковальська М.Ю. Основи методики розслідування бандитизму. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2020.

Дисертацію присвячено дослідженню криміналістичної характеристики та особливостей розслідування бандитизму. На базі положень загальної теорії криміналістики, результатів узагальнення та аналізу судово-слідчої практики розроблено основи методики розслідування зазначеного різновиду кримінальних правопорушень.

У роботі обґрунтовано тезу, що до структури методики розслідування бандитизму належить криміналістична характеристика, основи організації його розслідування та положення щодо організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Висвітлення обраної тематики дослідження передбачає визначення поняття та змісту елементів криміналістичної характеристики цього виду кримінального правопорушення, кола обставин, що підлягають встановленню, окреслення типових слідчих ситуацій та побудову алгоритмів дій слідчого, організацію взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами, котрі залучаються до сфери досудового розслідування, а також визначення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування.

Окрім цього, у роботі сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що характеризуються науковою новизною. Проведено дослідження літературних джерел у галузі кримінального права, кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності з питань виявлення та розслідування бандитизму. Аналіз монографічних, дисертаційних та інших наукових праць з окресленої проблематики підтвердив, що методика

розслідування бандитизму на території України, досі залишається не розробленою на належному рівні. Наукову розвідку здійснено на основі загальнонаукових, міждисциплінарних, спеціально-наукових методів.

З'ясовано, що криміналістична характеристика бандитизму формується переважно на основі кримінально-правової характеристики та практики розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. Підкреслено її значущість в ході досудового розслідування, адже саме вона є джерелом відомостей для визначення обставин, які підлягають встановленню, вибору алгоритму розслідування.

Проаналізовано особливості поняття та складові криміналістичної характеристики бандитизму. До її структури віднесено такі елементи: спосіб вчинення та відомості про типові засоби і сліди злочину, предмет злочинного посягання й обстановку, час та місце злочину, особу потерпілого та особу злочинця. Наявність взаємозв'язків між елементами криміналістичної характеристики злочинів обумовлює можливість використання системного підходу в дослідженні цієї проблеми.

Спосіб бандитизму розглянуто як комплекс дій, котрі виконуються злочинцем у певному порядку і спрямовані на досягнення злочинної мети. Констатовано, що спосіб досліджуваного кримінального правопорушення є повноструктурним та охоплює дії з готування, вчинення та його приховання. Доведено, що способи вчинення злочину, передбаченого ст. 257 КК України, є різноманітними і злочинці в кожному конкретному випадку обирають певний спосіб залежно від конкретної обстановки й обставин. Наголошено, що повноструктурність способу вчинення визначається в криміналістичному аспекті виходячи з того, що дії з приховування злочину обиралися та планувалися ще під час готування до вчинення бандитизму. Підсумовано, що способом учинення бандитизму є організація, озброєння банди та розроблення плану з нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, що входить до способу підготовки злочину; участь у банді; участь у вчинюваному бандою нападі, що входить до способу безпосереднього вчинення; приховування речових доказів, слідів, знарядь тощо, що формуватиме спосіб приховування злочину. Способи

приховування здебільшого пов'язані з організацією банди та реалізуються у прямому взаємозв'язку із їх вчиненням; окрім цього, трапляються способи приховування, які можуть бути застосовані після фактичного здійснення нападу, вчиненого бандою.

З'ясовано, що слідова картина бандитизму передбачає поєднання матеріальних та ідеальних слідів, відображених у довколишній обстановці під час вчинення злочину.

Завдяки дослідженню предмета злочинного посягання встановлено вплив його на вибір способів підготовки, вчинення і приховування бандитизму. Наголошено, що за допомогою криміналістично значущих характеристик предмета бандитизму можна скласти уявлення про кількість злочинців, їх вік, навички та спеціальну підготовку.

Констатовано, що зміст обставин бандитизму має охоплювати місце, час та інші умови, зокрема фізіологічні, психологічні фактори та фактори навколишнього середовища. До обстановки бандитизму слід відносити: обстановку організації банди; обстановку участі у банді; обстановку нападу банди на підприємства, установи, організації або окремих осіб.

Місце й час бандитизму розглядаються як простір та часові рамки, у яких протікає і відображається реальна діяльність особи злочинця щодо виконання окремих злочинних дій, спрямованих на організацію банди та її діяльність, підготовку, безпосереднє вчинення нападу на підприємства, установи, організації, а також на приховування його слідів.

Аргументовано позицію, що основними знаряддями та засобами вчинення бандитизму зазвичай є ті, використання яких спрямоване на підготовку до вчинення нападу (транспортні засоби, засоби зв'язку, маски, спецодяг тощо).

Встановлено, що важливим для формування уявлень про бандитизм критерієм виокремлення різновидів злочинців є характер ієрархії банди та зв'язків її членів з іншими посадовими особами і злочинними угрупованнями. З огляду на це, виділено організаторів (керівників) та решту учасників банди, здійснено розмежування їхніх функцій. Потерпілими від бандитизму означено

юридичних осіб (підприємства, установи, організації), а також окремі фізичні особи.

Здійснено класифікацію та досліджено зміст обставин, які підлягають встановленню під час розслідування бандитизму, з урахуванням предмета доказування (ст. 91 КПК України), кримінально-правової та криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення. Запропоновано класифікувати обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування бандитизму, на п'ять окремих груп: обставини про особу злочинця та банду в цілому; обставини щодо особи потерпілого (потерпілих); обставини про подію кримінального правопорушення; обставини про мотив та мету кримінального правопорушення; інші обставини, кожна з яких охоплює обставини групи, що підлягають доказуванню.

Наголошено на доцільності розгляду слідчих ситуацій та алгоритмів розслідування кримінальних проваджень про бандитизм з урахуванням поділу процесу досудового розслідування на два етапи: початковий і подальший.

Доведено ефективність розслідування завдяки взаємодії з оперативними підрозділами, спеціалістами, експертами, громадськістю та представниками ЗМІ.

Досліджено тактику огляду, освідування, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, допиту й обшуку. Встановлено, що особливу увагу під час розслідування доцільно приділяти вилученню основних знарядь і засобів учинення бандитизму. Проаналізовано тактику допиту потерпілого, підозрюваного та свідків, запропоновано перелік запитань, які потрібно ставити цим суб'єктам під час допиту. Аргументовано, що завданням освідування при розслідуванні бандитизму є виявлення та фіксація на тілі підозрюваного чи його одязі слідів кримінального правопорушення особливих прикмет чи стану сп'яніння. Доведено, що специфіка проведення пред'явлення для впізнання в разі розслідування бандитизму пов'язана з необхідністю забезпечення безпеки особи, що впізнає, за наявності відомостей про реальну загрозу її життю, здоров'ю, житлу чи майну або життю чи здоров'ю її близьких. Констатовано, що за відсутності умов проведення цього виду пред'явлення для впізнання таку дію

проводять за фотознімками чи матеріалами відеозапису або в режимі відеоконференції.

Одержані в дисертації наукові результати дають підстави для формулювання висновків і рекомендацій, що мають і теоретичне, і практичне значення.

Ключові слова: бандитизм, кримінальне провадження, досудове розслідування, методика, криміналістична характеристика, типова слідча ситуація, слідча (розшукова) дія, слідчий, прокурор.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Ковальська М. Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 58. С. 137–140.

2. Kovalska M. State of scientific development of banditism investigation. *Polish journal of science*. 2019. № 20. P. 42–46.

3. Ковальська М. Ю. Організація взаємодії слідчого з органами та підрозділами, що залучаються до сфери розслідування бандитизму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 377–381.
URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/100.pdf

4. Ковальська М. Ю. Тактика допиту потерпілого під час розслідування бандитизму. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 296–299.

5. Ковальська М. Ю. Спосіб вчинення як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Т. 1. С. 174–179.

6. Kovalska M. Typical investigative situation of the initial stage of the banditry investigation. *European Political and Law Discourse*. 2020. V. 3. Issue 5. P. 246–251.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Ковальська М. Ю. Стан дослідження питань розслідування бандитизму. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (1 грудня 2017 р.)*. Львів: ЛьВДУВС, 2017. С.183–186.

8. Ковальська М. Ю. Ознаки банди під час вчинення бандитизму. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 р.)*. Львів: ЛьВДУВС, 2017. С. 110–111.

9. Ковальська М. Ю. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Травневі правові читання: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.)*. Черкаси: ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 376–377.

10. Ковальська М. Ю. Тактичні прийоми актуалізації ідеальних слідів під час допиту свідка під час розслідування бандитизму. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів (м. Львів, 19–22 лютого 2020 р.)*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2020. С. 174–177.

11. Ковальська М. Ю. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8–9 травня 2020 р.)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2020. С. 106–109.

12. Ковальська М. Ю. Тактика проведення обшуку під час розслідування бандитизму. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 1–2 травня 2020 року)*. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація. 2020. С. 112–115.

13. Ковальська М.Ю. Тактика проведення слідчого експерименту під час розслідування бандитизму. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 1–2 травня 2020 р.)*. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 131–133.

SUMMARY

Kovalska M. Y. Fundamentals of the methodology of investigation of banditry. – Manuscript. The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 – Law – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2020.

The dissertation is devoted to the investigation of the forensic characteristics and features of the gang investigation. On the basis of the provisions of the general theory of forensic science and the results of the generalization and analysis of the judicial-investigative practice, the bases of the methodology for investigating this type of criminal offence have been developed.

The work shows that the structure of the methods of investigation of banditry includes the forensic characteristics, the basis for the organization of their investigation and the regulations for the organization and tactics of individual investigative (search) actions.

The purpose of the study is to define the concept and elements of a forensic characterization of this type of criminal offence in terms of the circumstances to be established, Identification of typical investigative situations and the construction of algorithms for the investigator's actions, organization of the investigator's interaction with other bodies and units involved in pre-trial investigation, and definition of tactics for the conduct of individual investigations (wanted) during the investigation. There are also a number of provisions, conclusions and recommendations that are scientifically new.

Research has been carried out on literary sources in the areas of criminal law, criminology, forensic science and criminal investigation. Analysis of monographic, dissertation and other scientific works on the identified problem confirmed that the methodology of investigation of banditry in the territory of Ukraine has still not been developed at the proper level. The methodological basis of the dissertation study based on general scientific, interdisciplinary and specialized scientific methods is proposed.

It has been determined that the criminal characterization of banditry is, in most cases, based on the criminal-legal characteristics and the practice of investigating criminal offences in this category. Its importance in the pre-trial investigation has been emphasized, and it is the source of information for determining the circumstances to be established, the algorithm of the investigation. The concept and elements of the forensic characterization of banditry have been studied. Its structure consists of the following elements: the method of commission and information about the typical means and traces of the crime, the subject of the crime and the environment, the time and place of the crime, the identity of the victim and the perpetrator. The existence of links between the elements of the forensic characterization of crimes makes it possible to use a systemic approach in the study of the problem.

The method of banditry is viewed as a combination of actions carried out by the offender in a certain manner and aimed at achieving a criminal objective. It has been established that the method of the criminal offence under investigation is complete and includes acts of preparation, commission and concealment. It has been proved that the methods of commission of a crime provided for in article. The 257 Criminal Code of Ukraine are diverse, and offenders in each specific case choose a specific image according to the specific situation and circumstances. It was noted that the concept of *modus operandi* was defined from a forensic perspective, on the basis that the concealment of the crime was selected and planned during the preparation for the commission of banditry. Review that the way in which banditry is committed is by organizing, arming a gang and devising a plan to attack enterprises, institutions, organizations or individuals, to be included in the image of preparing the crime; to participate in the gang; to participate in the gang attack, which will be in the image of direct commission, concealment of physical evidence, traces, tools, etc., form a way of concealing a crime. The methods of concealment are in most cases related to the organization of the gang and are realized in direct connection with their perpetration, as well as the methods of concealment that can be applied after the actual commission of the gang attack.

It has been established that the following scenario of banditry represents a combination of material and ideal traces reflected in the surrounding environment at the time the crime was committed.

A study of the subject of the offence revealed its impact on the choice of methods of training, perpetration and concealment of banditry. The criminally significant characteristics of the subject of banditry provide an indication of the number of perpetrators, their age, skills and specialized training.

It was stated that the content of the climate of banditry should cover place, time and other conditions, in particular physiological, psychological and environmental factors. The circumstances of banditry should include: the organization of the gang; the conditions of participation in the gang; the circumstances in which the gang attacked businesses, institutions, organizations or individuals.

The place and time of banditry shall be regarded as the space and time frame within which the actual activities of the individual offender in carrying out individual criminal activities aimed at the organization of the gang and its activities are carried out and displayed, Preparation, direct attack on enterprises, institutions and organizations, as well as concealment of its traces.

It has been argued that the main weapons and means of banditry in most cases are those aimed at preparing the attack, such as vehicles, communications, masks, special clothing and the like.

It has been established that the nature of the hierarchy of the gang and its links with other officials and criminal groups are important for the formation of the image of banditry and the criteria for distinguishing the types of offenders. Accordingly, the organizers (leaders) and other members of the gang have been identified and their functions have been delineated. The victims of banditry are legal persons (enterprises, institutions, organizations) as well as individuals.

The circumstances to be established in the investigation of banditry have been classified and studied, taking into account the subject of the evidence (Code of Criminal Procedure, art. 91), and the criminal-law and forensic characteristics of

this criminal offence. It is proposed to classify the circumstances to be established during the pre-trial investigation of banditry into five distinct groups: the circumstances of the offender and the gang as a whole; the circumstances of the victim(s) The circumstances of the occurrence of the criminal offence; the circumstances of the motive and purpose of the criminal offence; other circumstances, each of which includes the circumstances of the group to be proved.

It has been pointed out that it is advisable to consider investigative situations and algorithms for investigating criminal proceedings involving banditry, taking into account the division of the pre-trial investigation into two stages: the initial and the following.

The effectiveness of the investigation in cooperation with operational units, specialists, experts, the public and representatives of the media was noted.

The tactics of examination, examination, presentation for identification, investigation experiment, interrogation and search have been investigated. It has been established that special attention should be paid during the investigation to the seizure of the main instruments and means of banditry. The interrogation tactics of victims, suspects and witnesses have been analysed, a list of circumstances has been established and it is necessary to establish during their interrogation. The interrogation tactics of the victim, the suspect and the witnesses have been analysed and a list of questions to be asked by these subjects during the interrogation has been proposed.

It has been argued that the task of the examination during the investigation of banditry is to identify and fix on the body of the suspect or his clothes, traces of a criminal offence will assume a special state of inebriation. It has been proved that the specificity of the identification parade in the investigation of banditry is related to the need to ensure the safety of the person and learns if there is information about a real threat to his life, health, housing or property or to the life or health of his relatives. It has been established that, in the absence of conditions for this type of identification parade, such action is carried out by photographic or video recording or by videoconference.

The scientific results of the dissertation give rise to conclusions and recommendations of both theoretical and practical significance.

Keywords: criminal proceeding, pre-trial investigation, forensic characteristics, typical investigative situation, investigators (investigative) action, investigator, prosecutor.

LIST OF PUBLICATIONS OF THE APPLICANT BY TOPIC OF DISSERTATION

*Scientific works in which the main scientific results of the dissertation
are published*

1. Kovalska M. Yu. Osoba zlochy`ncya yak element kryminalistychnoyi xarakterystyky bandytyzmu. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu. Seriya «Pravo»*. 2019. № 58. S. 137 – 140.
2. Kovalska M. State of scientific development of banditism investigation. *Polish journal of science*. 2019. № 20. P. 42–46.
3. Kovalska M. Yu. Organizaciya vzayemodiyi slidchogo z organamy ta pidrozdilamy, shho zaluchayutsya do sfery rozsliduvannya bandytyzmu. *Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*. 2020. № 2. S. 377–381. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/100.pdf
4. Kovalska M. Yu. Taktyka dopytu poterpilogo pid chas rozsliduvannya bandytyzmu. *Pidpryyemstvo, gospodarstvo i pravo*. 2020. № 3. S. 296–299.
5. Kovalska M. Yu. Sposib vchynennya yak element kryminalistychnoyi xarakterystyky bandytyzmu. *Pravo ta derzhavne upravlinnya*. 2020. № 1. T. 1. S. 174–179.
6. Kovalska M. Typical investigative situation of the initial stage of the banditry investigation. *European Political and Law Discourse*. 2020. Volume 3. Issue 5. P. 246–251.

Scientific works certifying the approbation of the dissertation materials

7. Kovalska M. Yu. Stan doslidzhennya pytan rozsliduvannya bandytyzmu. *Procesualne ta kryminalistychne zabezpechennya dosudovogo rozsliduvannya*: zbirnyk tez naukovo-praktychnogo seminaru (1 grudnya 2017 r.). Lviv: LvDUVS, 2017. S. 183–186.
8. Kovalska M. Yu. Oznaky bandy pid chas vchynennya bandytyzmu. *Teoriya ta praktyka protydyi zlochynnosti u suchasnyx umovax*: zbirnyk tez mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi (10 lystopada 2017 r.). Lviv: LvDUVS, 2017. S. 110–111.
9. Kovalska M. Yu. Obstanovka, yak element kryminalistychnoyi karakterystyky bandytyzmu. *Travnenvi pravovi chytannya*: materialy I Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi zdobuvachiv ta vykladachiv zakladiv vyshhoyi osvity (m. Cherkasy, 7 travnya 2020 r.). Cherkasy: CHIPB im. Geroyiv Chornobylya NUCzZ Ukrainy, 2020. S. 376–377.
10. Kovalska M. Yu. Taktychni pryjomy aktualizaciyi idealnyx slidiv pid chas dopytu svidka pid chas rozsliduvannya bandytyzmu. *Kryminalna yustyciya pid chas pidgotovky majbutnix suddiv, prokuroriv ta slidchyx v konteksti yevropejskyy standartiv* (m. Lviv, 19–22 lyutogo 2020 r.). Lviv, 2020. S. 174–177.
11. Kovalska M. Yu. Obstavy, shho pidlyagayut vstanovlennyu pid chas rozsliduvannya bandytyzmu. *Pravova derzhava: napryamky ta tendenciyi yiyi rozbudovy v Ukraini*: zbirnyk tez Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi (8–9 travnya 2020 r.). Odesa. 2020. S. 106–109.
12. Kovalska M. Yu. Taktyka provedennya obshuku pid chas rozsliduvannya bandytyzm. *Rozvytok pravovoyi systemy Ukrainy v umovax sгодennya*: zbirnyk tez Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi (1–2 travnya 2020 r.). Xarkiv. 2020. S. 112–115.
13. Kovalska M. Yu. Taktyka provedennya slidchogo eksperymentu pid chas rozsliduvannya bandytyzmu. *Stanovlennya gromadyanskogo suspilstva v Ukraini: normatyvno-pravove pidgruntya*: materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi (m. Dnipro, 1–2 travnya 2020 r.). Dnipro: GO «Pravovyj svit», 2020. S. 131–133.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ.....	25
1.1. Стан розробленості проблем розслідування бандитизму.....	25
1.2. Методологічні питання розробки методики розслідування бандитизму.....	39
Висновки до першого розділу	47
РОЗДІЛ 2	
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ.....	48
2.1. Поняття та зміст основних елементів криміналістичної характеристики бандитизму.....	48
2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму.....	84
Висновки до другого розділу	96
РОЗДІЛ 3	
ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ.....	99
3.1. Типові слідчі ситуації та алгоритм дій слідчого на початковому та наступному етапах розслідування бандитизму.....	99
3.2. Взаємодія слідчого з іншими органами та підрозділами під час розслідування бандитизму.....	121

	15
3.3. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування бандитизму.....	134
Висновки до третього розділу.....	168
ВИСНОВКИ.....	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	177
ДОДАТКИ.....	201

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України	– Кримінальний кодекс України 2001 р. (із наступними змінами і доповненнями)
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (із наступними змінами і доповненнями)
КПК України 1960 року	– Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. (із наступними змінами і доповненнями)
НП	– Національна поліція
ДБР	– Державне бюро розслідувань
САП	– Спеціалізована антикорупційна прокуратура
НАБУ	– Національне антикорупційне бюро України
ОЗГ	– організована злочинна група
ОГ	– організована група
ОРД	– оперативно-розшукова діяльність
СОГ	– слідчо-оперативна група
ЗМІ	– засоби масової інформації
ВРП	– Вища рада правосуддя
ЗУ	– Закон України
ЕОМ	– електронно-обчислювальна машина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. На шляху розбудови України як незалежної, демократичної, правової й соціальної держави виникає чимало перешкод, основною з яких вважається злочинність. За минулі роки проблема злочинності в Україні неабияк загострилася. Погіршилися її кількісні та якісні характеристики. У злочинну діяльність активно втягується дедалі більше громадян. Зростає відсоток тяжких і особливо тяжких злочинів. З огляду на це, протидія злочинності потребує оптимізації та удосконалення діяльності, що виявляється у розкритті й розслідуванні тяжких та особливо тяжких насильницьких злочинів, одним із яких є бандитизм.

Відповідно до статистичних даних, в Україні впродовж 2013–2019 років зареєстровано 141 випадків бандитизму: у 2013 – 14; 2014 – 12; 2015 – 17; 2016 – 18; 2017 – 30; 2018 – 22; у 2019 – 15; протягом січня - червня 2020 – 13 [204]. Ці дані переконливо свідчать про актуальність і своєчасність нашого дослідження.

В умовах істотного збільшення кількості матеріалів, що перебувають у провадженні слідчих органів досудового розслідування, нагальними стають розроблення методики бандитизму і підготовка криміналістичних рекомендацій для практичних працівників. Під час розслідування цього виду злочину слідчі повинні знати й уміти визначати типові слідчі ситуації, основні напрями й криміналістичні алгоритми їх вирішення, володіти ґрунтовними знаннями щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на прийняття проміжних і підсумкових процесуальних рішень. Суттєво підвищує ефективність розслідування зазначених злочинів узагальнення слідчої практики в поєднанні з використанням апробованих криміналістичних рекомендацій та наукових знань.

Специфіка обраної для вивчення категорії кримінальних проваджень обумовлена також тим, що розслідування бандитизму здійснюються в умовах неочевидності, конспірації та злочинної ієрархії, воно ускладнене обстановкою вчинення злочину, суб'єктивним складом його учасників тощо.

Вагомий внесок у дослідження методики розслідування злочинів зробили українські науковці В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. А. Вознюк, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. С. Кузьмічов, А. І. Кунтій, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, М. І. Хавронюк, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур та інші.

Проблеми розслідування нападів, учинених організованими групами, розкривають К. Ю. Бобрик, Л. Д. Гаухман, Ф. К. Гизатуллін, В. П. Колмаков, В. П. Корж, В. В. Куклін, П. К. Кривошеїн, Г. З. Моїсеєнко, М. В. Проценко, А. Г. Солодовніков, С. С. Степичев та багато інших науковців.

Із-поміж зарубіжних учених, які безпосередньо займалися питанням розслідування бандитизму, доречно виокремити В. М. Беляєва, В. В. Бичкова, В. А. Волинського, А. Ю. Головіна, А. І. Дворкіна, С. В. Коровіна, Т. Д. Пана, В. В. Севрюкова, І. В. Тішутіну й інших.

Їхні фундаментальні розвідки стосовно організації розслідування злочинів становлять підґрунтя для розгляду на монографічному рівні проблем розслідування бандитизму

Тимчасом методика розслідування бандитизму в Україні на дисертаційному рівні залишається неопрацьована. Нині зростає нагальна потреба здійснення комплексного монографічного дослідження методики розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 257 КК України. Актуальність окреслених проблем обумовила вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до: Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 693-р; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 16 березня 2015 р. № 275; Планів науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ у рамках теми «Протидія злочинам, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (№ 0118U005374). Тему дисертації затверджено Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ 3 жовтня 2017 р. (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в розробленні на підставі положень загальної теорії криміналістики, норм чинного законодавства та практики його застосування основ методики розслідування бандитизму і наданні рекомендацій щодо її впровадження в діяльність органів досудового розслідування.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- вивчити стан наукової розробленості проблем розслідування бандитизму у працях вітчизняних та іноземних науковців;
- визначити методологічні основи власного дослідження;
- з'ясувати та розкрити зміст основних елементів криміналістичної характеристики бандитизму;
- окреслити коло обставин, що підлягають встановленню під час досудового розслідування бандитизму;
- розглянути типові слідчі ситуації початкового та подальших етапів розслідування, а також запропонувати з їх урахуванням алгоритм розслідування;

- з'ясувати типові форми та напрями взаємодії слідчого з органами й підрозділами, що можуть залучатися до розслідування бандитизму;
- сформулювати особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій.

Об'єкт дослідження – механізм вчинення бандитизму, суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування під час розслідування бандитизму.

Предмет дослідження – основи методики розслідування бандитизму.

Методи дослідження обрано відповідно до поставленої мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. Дисертація ґрунтується на загальнонаукових і спеціальних методах наукового пізнання, застосування яких у взаємозв'язку сприяло всебічності, об'єктивності й обґрунтованості результатів дослідження. *Діалектичний* метод наукового пізнання використано під час характеристики основних елементів криміналістичної характеристики бандитизму, з'ясування сутності й особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, формулювання пропозицій та рекомендацій з удосконалення методики розслідування аналізованого виду кримінальних правопорушень (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2). *Історично-правовий* метод застосовано під час дослідження стану наукової розробленості окремих проблем предмета дослідження в практиці органів досудового розслідування (підрозділ 1.1). *Аналіз* забезпечив узагальнення літературних джерел (підрозділ 1.1), а також разом із *синтезом, абстрагуванням, формально логічними* методами використаний для формулювання проміжних по розділах та кінцевих висновків по дисертації. *Системно-структурний* метод використаний при обґрунтуванні структури криміналістичної характеристики, розробці алгоритмів розслідування, виокремленні типових слідчих ситуацій та при проведенні відповідних класифікацій під час слідчих (розшукових) дій в ході розслідування зазначеної категорії злочинів (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2, 3.3). *Описування* забезпечило формування текстового матеріалу основного змісту дисертації. *Соціологічні методи* (вибірки, опитування шляхом анкетування й

інтерв'ювання) застосовано для формування комплексу питань та одержання від респондентів відповідей на них з проблем теми дослідження, а *статистичне зведення* – узагальнення в абсолютних і відносних величинах результатів опитування та вивчення матеріалів слідчої й судової практики (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України, узагальнені матеріали вивчення 61 кримінального провадження про бандитизм, а також судових рішень щодо них, внесених до Єдиного реєстру судових рішень України; зведені дані анкетування 94 слідчих та оперативних підрозділів НП України, більшість із яких (56) здійснювали досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 257 КК України.

Під час підготовки дисертації використано досвід роботи дисертанта в органах досудового розслідування, зокрема на посаді слідчого Франківського ВП ГУНП України у Львівській області.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що здійснене дослідження проблем розслідування бандитизму є одним із перших в Україні, у якому на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо окремої криміналістичної методики розслідування цього виду злочину. До найвагоміших результатів, які відображають концептуально нові наукові положення та висновки й мають важливе теоретичне і практичне значення, належать такі:

вперше:

– визначено наукові засади розроблення методики розслідування бандитизму як систему рекомендацій, спрямованих на оптимальне й ефективне його розслідування, ускладнене обстановкою вчинення та суб'єктивним складом учасників; обґрунтовано її місце в системі окремих криміналістичних методик розслідування з огляду на схожість з іншими злочинами й відмінності між ними;

– запропоновано з урахуванням принципу ситуаційності перелік типових слідчих (розшукових) дій та процесуальних рішень у формі алгоритмів процесуальних дій та рішень, типових для початкового й подальшого етапів досудового розслідування бандитизму;

– здійснено системний аналіз обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні про бандитизм, що дозволило виокремити такі комплекси: а) обставини про особу злочинця та банду загалом; б) обставини щодо особи потерпілого (потерпілих); в) обставини про подію кримінального правопорушення; г) обставини про мотив і мету кримінального правопорушення; ґ) інші обставини.

удосконалено:

– методологічні засади дослідження бандитизму, які ґрунтуються на загальнонаукових і спеціальних методах наукового пізнання, застосування яких у взаємозв'язку сприяло всебічності, об'єктивності й обґрунтованості результатів дослідження;

– визначення слідової картини бандитизму як сукупності матеріальних та ідеальних слідів;

– теоретичні засади організації взаємодії органів досудового розслідування та підрозділів, що залучаються до розслідування бандитизму;

дістало подальший розвиток:

– визначення стану наукової розробленості проблем розслідування бандитизму на підставі здійсненого аналізу монографічних досліджень, навчальної та наукової літератури з кримінального права, кримінології, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності та криміналістики;

– розроблення криміналістичної характеристики бандитизму, визначення її елементів, до яких належать предмет злочинного посягання, спосіб учинення злочину, слідова картина, особа злочинця та потерпілого, слідова картина злочину, дослідження їхніх особливостей та кореляційних зв'язків між ними;

– розроблення типології злочинців, причетних до бандитизму, з виокремленням демографічних (стать, вік, стан здоров'я), моральних (світогляд, інтереси, спрямованість), соціальних (трудових, сімейно-побутових) і психологічних (емоції, темперамент, вольові риси тощо) ознак, знання й урахування яких сприяє розслідуванню цієї категорії злочинів;

– організаційно-тактичне забезпечення огляду місця події та допиту потерпілого і свідків під час розслідування бандитизму.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані за такими напрямками:

– *у науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення та вдосконалення теоретичних основ методики розслідування бандитизму; *практичній діяльності* – для вдосконалення діяльності з виявлення, запобігання та розслідування злочинів досліджуваної категорії (акт впровадження в діяльність СУ ГУНП України у Львівській області від 18.05.2020 №7); *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Доказування в кримінальному процесі», «Досудове слідство» та «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 20.05.2020 №12).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні висновки і результати дисертаційної роботи отримано на підставі особистих досліджень автора. Дисертацію виконано автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Наукова робота підготовлена на кафедрі кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, обговорена на засіданні кафедри, схвалена і рекомендована до захисту. Окремі положення дисертації оприлюднено на науково-практичних заходах: міжнародній

науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез» (м. Львів, 10 листопада 2017 р.); науково-практичному семінарі «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 1 грудня 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів» (м. Львів, 19–22 лютого 2020 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток правової системи України в умовах сьогодення» (м. Харків, 1–2 травня 2020 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя» (м. Дніпро, 1–2 травня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти «Травневі правові читання» (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» (м. Одеса, 8–9 травня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, наведені у дисертації, викладені й опубліковані у шести статтях у наукових фахових виданнях, із яких дві – у збірнику зарубіжної держави і семи тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (245 найменувань на 24 сторінках) та 5 додатків. Повний обсяг дисертації становить 233 сторінок, із них основний текст – 160 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ

1.1. Стан наукової розробленості питань розслідування бандитизму

Злочини, що здійснюються організованими стійкими збройними групами – бандами, становлять особливу суспільну небезпеку; проблема боротьби з ними набуває нині особливої актуальності. Упущення і помилки у слідчій роботі, що трапляються під час розслідування бандитизму, призводять до втрати певних доказів, а часом і до визнання їх недопустимими.

Неабияке значення для розв'язання проблем розслідування бандитизму мають попередні наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених.

Насамперед зауважимо, що окремі питання бандитизму активно досліджувалися у межах суміжних проблем у теорії кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології, а також оперативно-розшукової діяльності. З метою здійснення детального аналізу масиву попередніх наукових досліджень із зазначеної проблематики вітчизняних та зарубіжних учених вважаємо за доцільне умовно поділити його на три основні групи. До першої віднесемо праці щодо еволюції поняття бандитизму та розвитку законодавства щодо протидії бандитизму; до другої – праці, присвячені вивченню питань бандитизму з позиції кримінального права, кримінології та оперативно-розшукової діяльності, до третьої (основної) – наукові розвідки щодо питань криміналістичного забезпечення бандитизму.

Найперше доречно розглянути історичні аспекти поняття бандитизму, що відображені у законодавстві. Історико-правовий аналіз розвитку бандитизму в Україні можна проілюструвати в межах п'яти історичних блоків: перший – становлення кримінальної відповідальності за бандитизм як

одну з форм групових злочинів (XI – кінець XIX ст.); другий – розвиток та нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за бандитизм (від 1845 р. до жовтневих подій 1917 р.); третій – криміналізація бандитизму як політичного злочину, спрямованого проти радянської влади (з 1917 р. по 1960 р.); четвертий – криміналізація бандитизму як злочину проти інтересів та безпеки держави (з 1960 р. по 2001 р.); п'ятий – сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за бандитизм, який віднесено до злочинів проти громадської безпеки (з 2001 р. по теперішній час) [55, с. 25]. Таке розмежування дає нам змогу оцінити зміни в понятті бандитизму, що перебувають в прямій залежності з історичними подіями на території України [3].

Поняття бандитизму як кримінально караного діяння, що утворює окремий склад злочину, вперше зустрічається у законодавстві радянського періоду. Як стверджувалося в радянських підручниках, «найбільш типовими були озброєні напади бандитсько-куркульських банд махновців, петлюрівців та інших класово ворожих елементів на державні установи і окремих громадян з метою викрадення майна» [87, с. 7]. Найсуттєвіших змін законодавче визначення бандитизму зазнало протягом 1920–1960 років. Радянський уряд трактував поняття «бандитизм» як форму опору радянському ладу. Згідно з декретом РНК від 19 лютого 1920 р., банда розглядалася як група злочинців-нальотчиків, що займаються розбоями і грабежами. Справи про бандитизм передавалися судам Військово-революційного трибуналу. З огляду на загрозу основам нової держави, радянський уряд у постановках, виданих в наступні роки, знову вказував на підсудність бандитизму революційним військовим трибуналам [28, с. 21].

У КК УРСР 1922 р. бандитизм та покарання за його вчинення визначалися таким чином: організація та участь у бандах (озброєних шайках) і організованих бандами розбійних нападах і пограбуваннях, нападах на радянські і приватні установи та окремих громадян, зупинення потягів і руйнування залізничних шляхів, однаково, чи супроводжувались ці напади вбивствами або пограбуваннями, чи не супроводжувались, карається вищою

мірою покарання та конфіскацією всього майна з допущенням за пом'якшуючих обставин зниження покарання до позбавлення волі на строк не менше трьох років із суворою ізоляцією та конфіскацією майна (ст. 76) [129].

У подальшому, до введення в дію КК України 1960 року, в кримінальному законодавстві розрізнялися два види бандитизму: політичний та кримінальний, що містились, відповідно, в розділі I «Контрреволюційні злочини» (ст. 54-2) та розділі II «Злочини проти порядку управління. А. Особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління» (ст. 56-17) КК Української РСР 1927 р. [228, с. 24].

У роки Другої світової війни задля посилення ефективності боротьби зі злочинами, що посягали на особисте майно громадян, практикувалося застосування ст. 56-17 КК за аналогією. У Постанові Пленуму Верховного суду СРСР від 8 січня 1942 року пропонувалося кваліфікувати як бандитизм крадіжки майна евакуйованих громадян за наявності особливо обтяжуючих обставин [163, с. 30].

У КК УРСР 1960 р. кримінальна відповідальність за бандитизм передбачалася у ст. 69, що містилась у главі першій «Злочини проти держави» (другий розділ глави «Інші злочини проти держави»). За вказаною нормою, бандитизм – це організація озброєних банд з метою нападу на державні, громадські установи чи підприємства або на окремих осіб, а також участь у таких бандах та у вчинюваних нею нападах [128]. Це визначення залишалось незмінним тривалий час, і лише в КК України 2001 р. бандитизм було віднесено до злочинів проти громадської безпеки, оскільки діяльність таких організованих злочинних об'єднань завдає істотної шкоди найважливішим сферам суспільного життя.

Вивчаючи історичний аспект визначення бандитизму, А. К. Щербаков наголошує, що протягом багатьох років вважалося, що в країні бандитизму немає. Навіть якщо і виявлялися озброєні групи, які виникли ще до вчинення нападів на громадян або організації, підприємства, установи, проте кримінальні

справи порушувалися не за нормою КК України, що передбачала відповідальність за бандитизм, а за іншими складами злочину [241, с. 273–274].

Історичні аспекти розвитку законодавства, що встановлює кримінальну відповідальність за бандитизм, розглянуто І. І. Сливичом та А. М. Далекоресем, у науковій статті «Еволюція законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм» (2015) [200].

Але ці дослідження мали здебільшого фрагментарний характер, тобто присвячувались окремим елементам бандитизму, без урахування видозмін бандитизму на різних етапах розвитку суспільства, взаємообумовленості та взаємозалежності цих процесів у нашій державі [104, с. 183].

Вивченню кримінально-правових та кримінологічних питань, пов'язаних з бандитизмом, свої роботи, виконані на монографічних і дисертаційних рівнях, присвятили І. В. Іваненко «Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження» (2003), І. І. Радіонов «Кримінальна відповідальність за бандитизм» (2004), В. В. Голіна «Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження» (2004), Р. Л. Чорний «Бандитизм за кримінальним правом України» (2005) та В. В. Бедриківський «Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму» (2010).

Що ж до самого поняття банди, то воно проаналізоване у багатьох працях кримінально-правового циклу, проте найбільш вдало їх розкрито І. В. Іваненком. Банда, на його думку, є специфічним злочинним співтовариством, яке може існувати на різних рівнях своєї організованості (організованої злочинної групи відповідно або злочинної організації). Науковець слушно зазначає, що банда вирізняється серед інших організованих злочинних формувань такими ознаками, як спрямування на напад злочинної діяльності її членів (особлива мета), озброєність угруповання, спільне налаштування членів злочинної групи на тривалу, довгострокову злочинну діяльність і вчинення нападів як основної мети (а не як засобу, інструмента для досягнення іншої, більш загальної соціальної,

політичної тощо мети своєї злочинної діяльності). З огляду на те, що бандою може бути і організована група, і злочинна організація, І. В. Іваненко зазначає, що таке угруповання може організовуватись як ситуаційно (тобто на ґрунті раніше існуючих товариських, сусідських, трудових стосунків між їхніми майбутніми членами), так і шляхом трансформації злочинного формування іншого типу чи злочинної спрямованості за умови поступового набуття ними необхідних кримінологічних ознак банди [91, с. 17].

В. В. Голіна розглядає такі нагальні питання щодо способу організації (створення, виникнення) банди, об'єктивних та суб'єктивних ознак бандитизму, наводить кримінологічну характеристику організатора банди тощо. Науковець, характеризуючи таку ознаку об'єктивної сторони бандитизму, як напад, зазначає, що під нападом слід розуміти дії, спрямовані на досягнення злочинного результату за допомогою насильства над потерпілим або створення реальної загрози його застосування [59, с. 32]. Кримінально-правовій характеристиці бандитизму також присвятила свою працю О. І. Плужнік (2013) [164].

Своєю чергою, І. І. Радіонов наводить аргументи на користь того, що банда належить радше до такої форми співучасті, як вчинення злочину організованою групою, а тому їй притаманні всі ознаки цієї форми співучасті у злочині, а також на неї повністю поширюється регулюючий вплив інституту співучасті у злочині. Така думка більшою мірою основана на аналізі об'єктивних ознак банди, зокрема й «ієрархічності об'єднання», яка є спеціальною ознакою для вчинення злочину злочинною організацією та відрізняє цю форму співучасті від вчинення злочину організованою групою. Вчений наголошує, що для банди ієрархічність не є постійною, невід'ємною ознакою, а зустрічається лише в окремих випадках [180].

Вагомими в контексті формування криміналістичної характеристики є твердження вчених стосовно такої ознаки, як озброєність банди. Науковці здебільшого, доходять висновку про необхідність розширення цього поняття щодо бандитизму. Таку позицію підтримує, зокрема, А. А. Вознюк,

ззначаючи, що під озброєністю необхідно також розуміти наявність хоча б в одного з членів банди не тільки зброї, а й інших предметів, спеціально пристосованих або заздалегідь заготовлених для фізичного чи психічного насильства під час нападу [49, с. 33].

Р. Л. Чорний наголошує на тому, що часто в розпорядженні учасників банди, окрім виготовленої заводським чи саморобним способом вогнепальної або холодної зброї, є різного роду вибухова, пневматична та інші види зброї, а також предмети, які застосовуються як зброя для подолання опору потерпілих. На основі проведеного дослідження автор пропонує визнавати банду озброєною за наявності хоча би в одного з її учасників (за умови усвідомлення цього факту всіма членами банди) придатних для застосування (відповідно до їх цільового призначення) саморобних або виготовлених заводським способом спеціальних предметів (пристроїв), які мають лише одне спеціальне призначення – ураження будь-яких цілей (живої сили, спортивних мішеней, звірів, знищення чи пошкодження об'єктів навколишнього середовища та іншого руйнівного спрямування), порядок виготовлення, придбання, зберігання, носіння, використання, перевезення, ремонт, передача і збут яких строго регламентований спеціально прийнятими уповноваженими на те відповідними державними органами нормативними актами [228, с. 17].

В. В. Бедриківський також акцентує на тому, що під озброєністю банди слід розуміти наявність бодай в одного з її членів пристроїв, приладів або інших предметів, конструктивно призначених і технічно придатних для ураження живої чи іншої цілі, й таких, що не мають іншого (господарського, спортивного) призначення за умови усвідомлення учасниками цієї групи наявності зброї та можливості її застосування під час вчинення нападів на підприємства, установи, організації або окремих осіб, чи за інших обставин, пов'язаних з існуванням та діяльністю банди (зокрема, запропоновано відносити до зброї й вибухівку) [14, с. 38].

Тимчасом Л. М. Демидова здійснила спробу виокремити обов'язкові ознаки ієрархічності злочинної організації: а) наявність керівника злочинної

організації або її єдиного керівного центру; б) наявність двох чи більше рівнів структури. У злочинній організації з двома рівнями структури елементи одного рівня виконують тільки владні функції, другого – тільки функції підпорядкування; в) підпорядкованість учасників злочинної організації або її структурних частин своїм керівникам; г) обов'язковість виконання учасниками злочинної організації чи її структурними частинами прийнятих керівником чи керівниками злочинної організації рішень, розпоряджень, наказів [67, с. 8–9].

Перелічені праці взято за теоретичну основу для формування криміналістичної характеристики та організації розслідування бандитизму.

Окрім цього, значну увагу в дослідженнях проявів бандитизму приділялася вивченню особи злочинця, який вчиняє такий злочин із позиції кримінології.

На думку В. В. Севрюкова, який вивчав методику розслідування бандитизму, кримінологія акцентує не на ознаках, які прямо можуть сприяти розслідуванню злочинів, а на тій інформації, яка концентрує в собі ознаки суб'єктів злочинної поведінки, механізм такої поведінки, взаємозв'язки між ними, оскільки вони мають значення, по-перше, для з'ясування причин та умов, що сприяють вчиненню бандитизму, і по-друге, для їх усунення або послаблення [193, с. 27–28].

Одним із перших монографічних досліджень, спеціально присвячених системному вивченню кримінологічних взаємозв'язків легалізації кримінальних прибутків і організованої злочинності, з метою підвищення ефективності боротьби з цими найбільш небезпечними кримінальними явищами, є робота В. І. Третьякова [212, с. 11]. Займаючись проблемами протидії, шляхом зіставлення специфічних рис організованої злочинності в європейських країнах і заходів протидії О. Ю. Шостко сформував нову кримінологічну науку, збільшив та поглибив наявні теоретичні знання щодо феномену організованої злочинності й запобіжних заходів [240].

Зі сучасних вітчизняних кримінологічних досліджень доречно відзначити наукову статтю О. М. Гаргат-Українчук «Кримінологічна

характеристика та основні ознаки бандитизму» (2016) [56], у якій здійснено спробу вивчення й узагальнення ознак банди та їх зіставлення з ознаками таких форм співучасті, як вчинення злочину організованою групою та вчинення злочину злочинною організацією.

Напрацювання з кримінології однозначно є корисними у справі формування комплексу ознак особи злочинця та потерпілого як елементів криміналістичної характеристики бандитизму.

За паспортом наукової спеціальності 12.00.09, важливою вважається характеристика праць у галузі оперативно-розшукової діяльності щодо питання боротьби з бандитизмом науковців: Д. Й. Никифорчука (2000), А. М. Позднякова (2012), М. М. Перепелиці, В. В. Шендрика (2014) та інших.

Однією з перших на теренах незалежної України розвідкою, у якій зроблено спробу розвинути найважливіші положення оперативно-розшукової роботи з попередження та розкриття бандитських проявів, є дисертація Д. Й. Никифорчука [153]. У ній автором надано оперативно-розшукову характеристику та досліджено причинно-умовний комплекс детермінації створення бандитських формувань; проаналізовано тактичні прийоми та форми взаємодії зі слідчими, що використовуються оперативними підрозділами у боротьбі з бандитизмом.

А. М. Поздняков вважає основною метою оперативно-розшукового супроводу в процесі розслідування кримінальних проваджень, що стосуються бандитизму, створення сприятливих умов для повного, всебічного і об'єктивного їх розслідування. В рамках дослідження вченим було виокремлено завдання оперативних підрозділів, що входять у сферу взаємодії зі слідчим [166, с. 67].

У статті «Оперативно-розшукова протидія бандитизму» [159] М. М. Перепелиця, В. В. Шендрик розглянули окремі елементи оперативно-розшукової характеристики бандитизму, організації боротьби та оперативно-розшукового попередження цього явища.

Зазначені праці з питань оперативно-розшукової діяльності вважаємо фундаментом у формуванні питань взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування бандитизму.

Проте для цілеспрямованого формування основ методики розслідування бандитизму та забезпечення завдань кримінального судочинства необхідні криміналістичні знання.

У криміналістичній літературі наукові розробки з основ методики розслідування бандитизму можна поділити на три групи:

1) наукові праці, присвячені формуванню наукових основ методики розслідування окремих різновидів злочинів та елементів криміналістичної характеристики злочинів. З цієї тематики доцільно згадати науковий доробок В. П. Бахіна (2002), Р. С. Белкіна (1959), О. Н. Васильєва (1984), І. Ф. Герасимова (1981), О. Н. Колісниченка (1967), В. П. Лаврова (1999), Г. А. Матусовського (1999), В. О. Образцова (2004), М. О. Селіванова (1977), В. В. Тіщенко (2003), В. Ю. Шепітька (2001), М. П. Яблокова (2001) та інших.

Перелічені праці становлять основу у формуванні методики розслідування бандитизму та окремих її елементів, зокрема криміналістичної характеристики, організації розслідування і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій;

2) наукові праці, в яких розкриваються проблеми розслідування злочинів, вчинених злочинними об'єднаннями. З-поміж авторів вирізняються і вітчизняні (Л. І. Аркуша (2002), В. М. Варцаба (2003), С. Ф. Здоровко (2002), В. П. Корж (2003), К. О. Чаплинський (2003), Б. В. Щур (2004), О. Ю. Шостко (2010), Б. В. Жуков (2011), М. В. Проценко (2014), К. Ю. Бобрик (2015)), і зарубіжні (А. В. Куніцина (2000), Н. В. Белова (2002), Ю. С. Бірюков (2002), В. В. Городілов (2002), О. Д. Жук (2004), Я. М. Мазунін (2006), О. М. Камінський (2008), С. В. Зуєва (2010) та інші вчені.

Для формування цілісної картини стану дослідження бандитизму доречно провести детальний аналіз деяких із цих праць.

Отож, М. В. Проценко у своїй дисертаційній роботі проаналізувала історичний аспект формування концепції організованої злочинності та боротьби з нею, а також її відображення в криміналістичній методиці, визначила ступінь впливу ознак організованості злочину на механізм його вчинення та предмет доказування у кримінальних провадженнях [178, с. 6]. Треба зауважити, що у криміналістичних розробках проблематики розслідування злочинів, учинених організованими групами, дається різне тлумачення ознак організованої злочинної групи, використовуються різні підходи до визначення їхнього впливу на криміналістичну методику [3].

Своєю чергою, окремі питання протидії злочинам, що вчиняються злочинними об'єднаннями, відображені у дисертації Л. І. Аркуші, котра вперше сформулювала поняття методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності, що супроводжується корумпованими зв'язками, та представила рівневу систему цієї методики і структуру її складових, що включає специфічні елементи [6, с. 5].

Основам розслідування створення злочинних організацій присвячено дисертацію Б. В. Жукова [77]. В подальшому К. Ю. Бобрик у своїй розвідці «Методика розслідування створення злочинної організації» (2015) ширше дослідив криміналістичну характеристику створення злочинних організацій та визначив обставини, які підлягають встановленню та доказуванню при розслідуванні цього виду злочинів. Особливу увагу автором приділено плануванню розслідування, тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій і використанню спеціальних знань при розслідуванні створення злочинної організації [25, с. 17].

Особливістю дисертаційної роботи В. М. Варцаби є розгляд автором важливих проблем розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами, розгляд тактико-психологічних основ у розслідуванні зазначеної категорії злочинів [29]. Вагомий внесок у дослідження тактичних операцій при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, зробив С. Ф. Здоровко. У дисертації автор

пропонує низку нових концептуальних у теоретичному плані і важливих у практичному аспекті положень, зокрема вчений навів ознаки тактичної операції, сформулював авторський підхід до визначення її поняття, виявив види тактичних операцій та запропонував їх класифікацію [84, с. 4-5].

В. П. Корж надала характеристику криміналістичних ознак, властивостей та закономірностей функціонування організованих груп, злочинних організацій, спільності [116, с. 25–26]. Своєю чергою, К. О. Чаплинський запропонував криміналістичну характеристику та здійснив аналіз організованої злочинної діяльності. У своїй роботі автор детально розкрив тактичні прийоми та організацію проведення слідчих дій під час розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями [225].

У роботі Б. В. Щура окреслено найважливіші тактичні напрями, що сприяють усуненню протидії розслідуванню з боку ОЗГ (тактика дотримання слідчої таємниці; тактика попередження тактичних помилок; тактика викриття неправди в показаннях; тактика забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства). Автором відзначено, що проблеми протидії розслідуванню безпосередньо пов'язані з питаннями забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, які набувають особливого значення в умовах боротьби з організованою злочинністю. Окрім цього, особливості тактики забезпечення безпеки учасників кримінального процесу під час розслідування злочинів, що вчиняються ОЗГ [242, с. 14].

Доцільно виокремити дисертацію О. С. Тарасенка, присвячену теоретичному узагальненню і вирішенню наукового завдання з розробки методики розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями [208].

Перелічені праці стануть підґрунтям для аналізу окремих елементів криміналістичної характеристики бандитизму.

Із-поміж закордонних дисертацій хочеться відзначити працю Я. М. Мазуніна, в якій здійснено спробу розробки загальної методики

розкриття, розслідування та судового розгляду злочинної діяльності організованих злочинних формувань. У своїй роботі автор теоретично обґрунтував положення про те, що ця методика має розроблятися на двох ієрархічних рівнях і включати в себе: а) загальну методика попереднього та судового слідства у справах про злочинну діяльність організованих злочинних формувань і б) приватні методики попереднього та судового слідства у справах про окремі види злочинів, що вчиняються такими формуваннями (наприклад, методика розслідування організованої злочинної діяльності, пов'язаної з наркобізнесом, бандитизмом, незаконним обігом вогнепальної зброї тощо) [142, с. 8–9].

Вагомий внесок у криміналістичні дослідження організованої злочинної діяльності здійснив О. М. Камінський. Автору вдалося виявити основні умови розвитку фактору організованості в злочинній діяльності: 1) наявність функцій управління та прийняття рішень; 2) тісність зв'язків між різними елементами структури формування. Звідси стало можливим отримати передумови «дзеркальної» відповідності структури моделі діяльності з виявлення та розслідування проявів організованої злочинності [96, с. 16–17].

Комплексне дослідження питань тактики виявлення організаторів злочинних груп і організації боротьби з ними виконала А. В. Куніцина [133, с. 12–13]. Вивченню питань доказування організованого характеру злочинних груп та методичного удосконалення цього процесу присвячена дисертація Н. В. Белової [19, с. 158–164]. Особливості розслідування злочинів про організацію незаконного озброєного формування або участі в ньому (за матеріалами республік Північного Кавказу) з'ясував Ю. С. Бірюков [22]. Організаційні і тактичні проблеми забезпечення діяльності щодо розкриття та розслідування злочинів, учинюваних організованими злочинними групами, в аспекті тісного взаємозв'язку та взаємообумовленості проаналізовано в роботі В. В. Городілова [64].

Питання теорії та практики кримінального переслідування у кримінальних провадженнях про організацію злочинних об'єднань

(злочинних організацій), участі у них і в злочинах, учинених цими об'єднаннями, висвітлено у дисертації О. Д. Жука [76, с. 16]. Важливими для нашого дослідження є перші наукові розробки С. В. Зуєва. Зокрема, теоретичну цінність мають питання взаємодії суб'єктів кримінального переслідування про злочини, що вчиняються організованими групами та злочинними об'єднаннями (організаціями) [85, с. 16].

3) Наукові праці, авторів яких безпосередньо займалися питанням розслідування бандитизму: М. А. Аристанбекова (1996), Т. Д. Пан (2001), І. В. Тішутіна, В. А. Волинський (2003), В. М. Беляєв (2009), С. В. Коровін (2009), В. В. Севрюков (2013), Ю. Ю. Пайда, Н. М. Бедь (2019) та інші.

Перше та єдине дослідження в Україні з питань розслідування бандитизму здійснено О. І. Тарасенком (2006) [207]. У його дисертації розкрито криміналістичну характеристику бандитизму та основні положення питань розкриття й розслідування бандитизму. Зокрема, автором наведено рекомендації щодо подолання протидії розслідуванню бандитизму: а) активно залучати до розслідування та використовувати можливості оперативних підрозділів; б) цілеспрямовано й ретельно з'ясовувати обставини, які мають бути встановлені під час розслідування бандитизму; в) забезпечувати нерозголошення інформації, особливо доказового та орієнтуючого значення, серед колег, рідних, учасників кримінального процесу; г) зберігати у таємниці або повідомляти лише обмеженому колу осіб, із попередженням про нерозголошення, дані стосовно часу, місця та плану проведення певної тактичної операції або комбінації (наприклад, з розшуку та затримання злочинця, обшуку тощо); г) організувати слідчі дії так, щоби унеможливити спілкування між співучасниками бандитизму, витік інформації, яка є у розпорядженні слідчого.

Спробу виокремити особливості початкового етапу розслідування шляхом узагальнення типових слідчих ситуацій, які виникають під час здійснення та тактики окремих слідчих (розшукових) дій у разі розслідування

бандитизму, зробили Ю. Ю. Пайда та Н. М. Бедь у науковій статті «Початковий етап розслідування бандитизму» (2019) [156].

У Російській Федерації існує низка наукових досліджень у цьому напрямі. Так, В. В. Севрюков в основі методики розслідування злочинів, вчинених бандами, вбачає загальну структуру людської діяльності яка виражається в протиправній діяльності у формі бандитизму. Це є перша структурна частина методики розслідування бандитизму. Другою її частиною може бути правомірна, законна діяльність суб'єктів правозастосування, що здійснюється в кримінально-процесуальній формі розслідування бандитизму [193, с. 14].

А. Ф. Волинський та І. В. Тішутіна досліджували питання першопочаткового етапу розслідування бандитизму. На їхню думку, результативність початкового етапу розслідування бандитизму, багато в чому визначається максимальною оперативністю, а переважно масовістю невідкладних слідчих дій. Час на цьому етапі, вказують автори, – головний чинник, що обумовлює успіх розслідування загалом [52, с. 17; 210, с. 21].

Окремо варто відзначити праці М. А. Аристанбекова [7], Т. Д. Пана [157], котрі, на нашу думку, найбільш вдало здійснили класифікацію потерпілих у результаті нападів, що вчиняються бандами. Саме це й буде використано під час дослідження.

Перелічені праці свідчать про те, що питання розслідування бандитизму здебільшого висвітлені в рамках законодавства Російської Федерації.

Своєю чергою, В. В. Докучаєва слушно стверджує, що важливим моментом у створенні умов для подолання вчинення бандитизму є саме політична воля держави. Це означає, що держава, готова послідовно здійснювати рішучі дії, спрямовані на виявлення і притягнення до кримінальної відповідальності організаторів та активних членів банд [68, с. 238]. Вважаємо, що розробка методики розслідування бандитизму в сучасних умовах становить важливий аспект боротьби з цим прогресуючим видом кримінального правопорушення та оптимізує роботу органів досудового розслідування [3].

Отже, завдяки аналізу рівня теоретичної розробленості проблематики з'ясовано, що окремі питання бандитизму отримали доволі широке висвітлення в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Попри це, вони містять чимало положень, які по суті є дискусійними і потребують подальшого вдосконалення та розвитку, оскільки, по-перше, кожен із названих учених розглядав проблему з позиції певної галузі права, а по-друге, значна частина їх була здійснена понад п'ять років, тож об'єктивно не може повною мірою сприяти розв'язанню сучасних проблем розслідування бандитизму. Донині залишаються недослідженими й актуальними і такими, що потребують розробки, питання визначення криміналістичної характеристики, обставин, що підлягають встановленню, особливостей визначення слідчих ситуацій та напрямів їх вирішення, проведення низки слідчих (розшукових) дій під час розслідування аналізованого виду злочину. Тому вагомість нашої наукової розвідки криється насамперед у тому, щоби правоохоронні органи, які на практиці займаються розслідуванням кримінальних проваджень про бандитизм, мали можливість вповні створити уявлення про це негативне явище. Крім цього, зібраний оригінальний емпіричний матеріал дасть змогу продовжити дослідження теоретикам у цій сфері.

1.2. Методологічні питання розробки методики розслідування бандитизму

Досягнення результату під час будь-якої дослідницької діяльності є можливим тільки завдяки застосуванню комплексу методів наукового пізнання.

Як слушно зазначає П. В. Копнін, для того, щоб повніше й глибше пізнати об'єкт, суб'єкт повинен усвідомити та досконало володіти своїми засобами й методами пізнання [115, с. 69].

Важливість висвітлення методології визнана А. В. Шевчишеном, який вважає, що встановлення та опис методології актуалізує як напрям

підвищення якості наукових досліджень формування підходів до обрання їх методології залежно від специфіки предмета дослідження, уявлень про нього, сформульованих дослідником мети та завдань його наукового пошуку, визначень особливостей застосування методів наукового пізнання в тій чи іншій галузі наукового знання [230, с. 86–87]. Тому, з метою ефективного дослідження об'єкта, ставимо за мету дослідження засобів і методів пізнання, що є основою методики розслідування бандитизму.

Перш ніж переходити до визначення та характеристики методів наукового пізнання, що стали основою нашого дослідження, доцільно визначитися з понятійним апаратом окресленої тематики.

У філософії методологія розглядається у двох контекстах: перший – як вчення, цілісна теорія про загальні погляди про принципи, засадничі ідеї, якими має користуватися дослідник під час вибору підходів та методів пізнання та методики дослідження як технології їх застосування; другий – як система принципів, правил і способів організації та побудови теоретичної і практичної пошуково-пізнавальної діяльності [218, с. 365].

Відповідно, доречно погодитися з позицією В. В. Кощинця, який вважає, що «метод наукового пізнання слід розглядати як засіб встановлення істинного судження про дійсні події та існуючі предмети завдяки їх здатності до відображення як загальній властивості матерії» [119, с. 277].

Зазвичай у науці виокремлюють три групи засобів і методів пізнання: 1) формальної логіки (з лат. *forma* – зовнішній вигляд); 2) діалектичної логіки (з грец. *dialektike* – мистецтво вести бесіду, полеміку); 3) математичної логіки.

Водночас у процесі кримінального провадження важливо обрати й використати саме той засіб чи метод, який дав би змогу якнайефективніше дослідити певне явище, подію, ситуацію, процес.

Специфіка (з лат. *specificus* – особливий) криміналістичних досліджень полягає в тому, що в криміналістиці вивчаються закономірності підготовки, вчинення і приховування злочинів та засоби їх пізнання, доказування, розслідування.

Під засобом пізнання зазвичай розуміють метод, спосіб, технологію досягнення мети. Засіб пізнання є основним робочим інструментом, структурним елементом пізнання предмета, що вивчається. Основні засоби й методи пізнання, які використовують у криміналістичній науці, доцільно структурувати так: наукова абстракція, системний аналіз, аналіз і синтез, поєднання кількісного та якісного аналізу, гіпотеза, математичні, кібернетичні і статистичні засоби й методи, логічний та історичний підхід, індукція та дедукція, порівняння, аналогія тощо [23, с. 14].

Отже, на думку В. В. Кошинця, методологію пізнання в процесі судочинства можна трактувати як сукупність засобів, методів і прийомів, що перетворюють теоретичну розумову діяльність на практичний, матеріалізований на інформаційних носіях результат, як засіб одержання практичного матеріалу з теоретичних наукових передумов. Учений наголошує, що «методологія пізнання в процесі судочинства розкривається як можливість не тільки пізнання через споглядання, а і як осмислення того, що минуло й що відбувається, пошук слідів із метою одержання інформації при розумінні того, яких саме слідів і з якою метою. На допомогу судді, крім законів філософії, мають бути залучені спеціальні способи виявлення дійсності, що обов'язково існують у кожній окремій галузі знань» [119, с. 277–278].

Аналізуючи сутність кримінального провадження, М. К. Треушніков слушно зауважує, що особливістю судового пізнання є його обмеження в часі, а це означає необхідність одержання знань про минулі факти за допомогою доказів [213, с. 4].

Водночас М. А. Фокіна вважає, що пізнавальні завдання належать до методологічних проблем судового пізнання, які розв'язуються в процесі доказування [220, с. 75].

Отже, погоджуємося з наведеними твердженнями і вважаємо, що встановлення методології в ході вироблення методичних рекомендацій щодо досудового розслідування бандитизму зможе повною мірою розкрити важливість та актуальність нашого дослідження. Ці методи ляжуть в основу

діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду в процесі збирання, перевірки та оцінки доказів під час розслідування такого виду кримінального правопорушення, яким є бандитизм.

Чинним законодавством встановлено, що пізнання, доказування, розслідування в процесі кримінального провадження не може мати загальний монопольний характер. Очевидно, що суб'єкти такого пізнання, доказування, розслідування перебувають у різному правовому статусі, мають конкретні правові, професійні та соціальні можливості, а також реальні конституційні права та обов'язки, перебувають у різній правовій юрисдикції та вирізняються такими основними критеріями:

- 1) правовим статусом суб'єкта пізнання, доказування, розслідування;
- 2) чітко визначеним об'єктом пізнання, доказування, розслідування;
- 3) законодавчо визначеним арсеналом засобів, методів і технологій, за допомогою якого відбувається пізнання, доказування, розслідування;
- 4) сформульованою конкретною метою пізнання, доказування, розслідування й окресленням її реальної межі тощо.

Слід наголосити, що пізнання, доказування, розслідування, які здійснюються у сфері кримінального провадження, мають часто конфліктний характер. І в процесі їх реалізації вочевидь вбачається протиборство сторін [23, с. 14].

Криміналістична наука в процесі пізнання, доказування, розслідування широко використовує засоби й методи інших наук (філософії, логіки, математики, кібернетики, фізики, хімії, біології, психології тощо), а також розробляє власні специфічні засоби й методи дослідження [8, с. 3].

На думку В. І. Зацерковного, методи наукового пізнання за ступенем загальності і сфери застосування можуть бути поділені на чотири основні групи: 1) загальні (філософські) – діють у всіх науках і на всіх етапах пізнання; 2) загальнонаукові – застосовуються в гуманітарних, природничих і технічних науках; 3) часткові – для певних наук (внутрішньо та міждисциплінарні); 4) спеціальні – для однієї, конкретної (специфічної) науки [83, с. 74].

Проте більшість наукових поглядів зводяться до поділу методів на дві групи: загальнонаукові та спеціальні [239, с. 322; 199, с.11].

Отже, розглянувши понятійний апарат, висновуємо, що методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціальних методів, призначених для отримання його об'єктивних і достовірних результатів. Звідси, специфіка мети й завдань дослідження зумовила необхідність використання таких методів: діалектичного, історико-правового, формально-логічного, системно-структурного, соціологічних, статистичних тощо.

Проведемо їх характеристику і з'ясуємо сутність і завдання кожного з них у процесі нашого дослідження.

Діалектичний метод традиційно є способом вирішення проблем, які тісно пов'язані з парністю та полярністю діалектичних категорій, шляхом установлення протилежностей, аналізу й розмежування, синтезу їх в одне ціле, розкриття становлення відповідних структур, специфічних тенденцій їх розвитку [26, с. 161]. Використання діалектичного методу дає можливість шляхом викриття протилежностей у досліджуваному явищі визначити рівень його необхідності в соціумі, пояснити його онтологічну сутність [198, с. 377]. Зокрема, при дослідженні основ методики розслідування бандитизму діалектичний метод наукового пізнання використано під час характеристики основних елементів криміналістичної характеристики бандитизму, тактичних засад їх розслідування, а також з'ясування сутності й особливостей проведення низки слідчих (розшукових) дій, формулювання пропозицій та рекомендацій з удосконалення методики розслідування аналізованого виду кримінальних правопорушень (підрозділи 3.1, 3.2). Окрім цього, вивчаючи закономірності функціонування інституту досудового розслідування, ми звертаємося одночасно як до теорії, так і до практики, що за своєю сутністю є взаємопохідними, проте водночас суперечать одна одній, тобто перебувають у певному діалектичному взаємозв'язку.

Історичний метод є традиційним для сучасних правових розробок, оскільки саме за його допомогою можна встановити засади генези та динаміки розвитку досліджуваних явищ. Він є своєрідною аксіомою, згідно з якою явища та процеси сучасності неможливо пізнати поза історичним контекстом. Тому наукове дослідження кримінально-процесуальних явищ не може обмежити себе їх станом лише на конкретний момент часу, оскільки буде втрачений причинно-наслідковий зв'язок в історичному розвитку права. Як слушно зазначено в літературі, без звернення до принципу історизму юридична наука не могла би зрозуміти процесів виникнення й розвитку держави і права, конкретних державно-правових інститутів [33, с. 34]. Тому цей метод у правових дослідженнях має назву історико-правового методу. Значення історико-правового методу для нашого дослідження полягає у тому, що він дає можливість сформулювати уявлення про процеси розвитку теорії та практики досудового розслідування кримінальних правопорушень крізь призму фактів, які вже відбулись, що надає оціночним категоріям визначеності та доведеності. Варто також наголосити, що історичний метод дав змогу здійснювати аналіз наукових робіт у їхньому розвитку, а також визначити головні етапи формування основ методики розслідування бандитизму.

Історико-правовий метод використано під час дослідження стану наукової розробленості окремих проблем предмета дослідження в практиці органів досудового розслідування (підрозділи 1.1).

Формально-логічний метод використовується для вивчення та пояснення самого права в різних його проявах. При цьому розглядаються і зовнішня, і внутрішня форми права. Формальна логіка при застосуванні в контексті права набуває рис одного зі спеціальних методів вивчення державно-правової дійсності. Праву властиві такі риси, як формальна визначеність, логічна послідовність викладу приписів і норм. Це дає змогу формулювати визначення, закріплені в законодавстві, які відповідали би правилам формальної логіки [21, с. 22]. За допомогою формально-логічного методу

визначено типові слідчі ситуації та алгоритм дій слідчого в ході формування методики розслідування бандитизму (підрозділи 3.1).

Системний метод, або, як його ще називають у літературі, системно-структурний, у юридичних дослідженнях розглядають як певну сукупність загальнонаукових методологічних принципів, підходів і прийомів вивчення та конструювання правових явищ як систем [217, с. 26], тобто цілісної множини елементів у єдності відносин і зв'язків між ними [219, с. 612; 245, с. 135]. Він дає змогу розглянути досліджуване явище як системне, що входить до системи вищого порядку, унаслідок чого предметна область теорій набуває вигляду певної ієрархії [155, с. 125]. Він слугує методологічною орієнтацією, під кутом зору якої вивчають об'єкт дослідження, своєрідним принципом, який спрямовує загальну стратегію дослідження [24, с. 73]. Йому притаманний цілісний розгляд певної сукупності об'єктів (матеріальних або ідеальних), завдяки якому з'ясовують, що їхній взаємозв'язок і взаємодія обумовлюють виникнення нових інтегративних властивостей системи, які відсутні в складниках об'єктів.

Системно-структурний метод використаний при обґрунтуванні структури криміналістичної характеристики, розробці програм розслідування, створенні класифікацій слідчих ситуацій та при проведенні відповідних класифікацій під час слідчих (розшукових) дій в ході розслідування зазначеної категорії злочинів (підрозділи 2.1, 3.1, 3.3).

Без використання соціологічних та статистичних методів нема можливості з'ясувати сучасні тенденції розслідування бандитизму, адже, спираючись винятково на конкретні показники, можна відстежити проблеми, неякісне забезпечення певного напрямку правоохоронної діяльності, недоопрацювання конкретного правоохоронного органу тощо.

Соціологічний метод, який надає змогу провести дослідження не на рівні абстрактних категорій, а на підставі конкретних соціальних фактів, застосовувався для аналізу документів, зокрема актів законодавства та судової практики, особливо з метою визначити ефективність конкретизації у судовій діяльності [63, с. 22–23].

Статистичний метод полягає у виявленні й аналізі кількісних показників тих чи інших явищ і фактів. Завдяки йому вдалося сформувати логічну обробку фактів (класифікацію) та аналіз залежностей (пошук зв'язків та аналіз гіпотез). У дисертації цей метод втілено на основі збирання, аналізу та узагальнення емпіричних матеріалів дослідження, з-поміж яких – статистичні звіти судів про розгляд матеріалів кримінальних проваджень, статистичні звіти про роботу прокурора та органів досудового розслідування, узагальнення судової практики, рішення національних судів України, матеріали кримінальних проваджень, анкетування респондентів (2.1, 3.1, 3.2, 3.3). Одночасно статистичне зведення використано у розвідці для узагальнення в абсолютних та відносних величинах результатів опитування, вивчення матеріалів кримінальних проваджень.

Соціологічні методи застосовано під час проведення анкетування слідчих органів досудового розслідування, а статистичні – для узагальнення результатів опитування й аналізу матеріалів кримінальних проваджень, ілюстрування теоретичних висновків узагальненими даними вивчення державної статистичної звітності (розділи 1–3).

Отже, методологічні підходи, які розглянуті нами в роботі, а також напрями та методи дослідження основ методики бандитизму не є вичерпними. Деякі елементи методологічного інструментарію можна віднайти в різних галузях науки, зокрема у психології, соціології тощо.

Методологія дослідження основ методики розслідування бандитизму складається з комплексу сучасних загальнонаукових, міждисциплінарних, філософських і спеціальних методів, що ними оперують у науці кримінального процесу та криміналістики. Методологічною основою дисертації стали: загальнонаукові методи (формально-логічний); міждисциплінарні методи (соціологічний і статистичний); філософські методи (діалектичний); спеціально-наукові методи (системно-структурний; історико-правовий).

Висновки до першого розділу

Узагальнення дослідження наукових поглядів щодо бандитизму, аналізу наукової літератури та визначення методології дослідження зазначеного виду кримінального правопорушення дали змогу зробити певні висновки.

1. Встановлено, що методики розслідування бандитизму за національним законодавством, розроблено не було, що засвідчує актуальність та важливість запропонованого дослідження, а також вагомість для розвитку криміналістичної науки. Доведено, що розробка методики розслідування бандитизму в нинішніх умовах становить важливу складову боротьби з цим сучасним прогресуючим видом кримінального правопорушення та здатна оптимізувати роботу органів досудового розслідування.

2. Наголошено, що окреслення методології в ході вироблення методичних рекомендацій щодо досудового розслідування бандитизму зможе повною мірою розкрити важливість та актуальність дослідження. Ці методи ляжуть в основу діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду в процесі збирання, перевірки та оцінки доказів під час розслідування такого виду кримінального правопорушення, як бандитизм.

Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціальних, призначених для отримання його об'єктивних і достовірних результатів методів, якими є: діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, системно-структурний, соціологічні, статистичні.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ

2.1. Поняття та зміст основних елементів криміналістичної характеристики бандитизму

Структура правових норм виконує важливу роль у науці та практиці, адже, по-перше, є законодавчо закріпленою, і наука криміналістика має керуватися концептуальними засадами матеріального права, а по-друге, криміналістика, зокрема й методика розслідування злочинів, має прикладне спрямування, і головне її завдання – розробка питань методики розслідування злочинів у безпосередньому зв'язку з нормами кримінального права.

З розвитком теоретичних основ методики розслідування окремих видів злочинів, поглибленням аналізу слідчої практики та формуванням сучасних прийомів і засобів дослідження стало можливим розслідування злочинів завдяки встановленню сукупності загальних положень та їхніх ознак. Такий підхід до теоретичних положень методики розслідування злочинів впевнено набуває системного характеру, а подальші напрацювання в цьому напрямі обумовили виникнення поняття «криміналістична характеристика злочинів» [145, с. 393].

У методиці розслідування окремих видів злочинів цій категорії відведено вагоме місце, адже вона становить систему найбільш значущих ознак, охоплює їх аналіз, а також їхній взаємозв'язок, що дає можливість ефективно розслідувати кримінальні провадження. Так, для кожного виду злочину ця система є індивідуальною, не є винятком і бандитизм. Значний вклад у розробку криміналістичної характеристики злочинів внесли такі вчені, як Р. С. Белкін, В. П. Бахін, О. І. Возгрін, І. Ф. Герасимов, Г. А. Густов, Л. Я. Драпкін, О. Н. Колесніченко, В. Є. Коновалова, В. К. Лисиченко,

С. П. Мітрічев, В. А. Образцов, І. Ф. Пантелєєв, М. В. Салтевський, Л. О. Сергєєв, М. О. Селіванов та інші.

Спершу проаналізуємо поняття «криміналістична характеристика» вченими-криміналістами. Так, Л. О. Сергєєв під криміналістичною характеристикою злочинів розуміє сукупність взаємопов'язаних чинників, що характеризують особливості способів учинення і слідів відповідних видів злочинів, об'єкта посягань, обставин, які характеризують учасників злочинів та їх злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку вчинення злочинів [197, с. 11]. На думку Л. Я. Драпкіна, «криміналістична характеристика злочинів – це наукова категорія, в якій з достатнім ступенем конкретності описані типові ознаки і властивості події, обстановки, способу і механізму вчинення суспільно небезпечних дій певної класифікаційної групи, процесу утворення і локалізації доказів, типологічні якості особи і поведінки обвинувачуваних, потерпілих, а також стійкі особливості інших об'єктів замахів» [71, с. 16].

Найвлучніше з приводу цього поняття, вважаємо, висловився М. О. Селіванов, який криміналістичну характеристику означив як систему, суму інформації про розслідуваний злочин, що має криміналістичне значення [194, с. 53].

Як і будь-яка система, криміналістична характеристика має взаємопов'язані між собою складові елементи. Тому одним із найбільш дискусійних у теорії криміналістичної характеристики злочинів постає питання про кількісний та якісний склад елементів, тобто криміналістично значущих ознак, які мають формувати ядро криміналістичної характеристики.

Що ж до складу криміналістичної характеристики, то О. Р. Росинська називає такі її елементи, як: 1) характеристика типових способів вчинення та приховування злочинів даного виду та інших обставин злочину; 2) відомості про коло осіб, серед яких слід шукати злочинця; 3) характеристика типового потерпілого; 4) описання типових обставин, що сприяли або перешкоджали таким злочинам [189, с. 242–243].

В. Ю. Шепітько до елементів криміналістичної характеристики відносить: 1) спосіб злочину; 2) місце й обстановку; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя і засоби вчинення злочину; 5) предмет злочинного посягання; 6) особу потерпілого (жертви); 7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину [245, с. 318]. О. В. Кравчук додає ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, які мають значення для виявлення таких діянь криміналістичними засобами, прийомами й методами, та їх розслідування [120, с. 202].

Ми ж підтримуємо твердження про те, що, криміналістичний аспект характеристики злочинів підпорядкований завданням доказування, тому структура криміналістичної характеристики вибудовується залежно від обставин, які належать до предмета доказування, й елементів складу злочину, передбачених відповідними статтями КК України [118, с. 241].

Відповіді практиків щодо складу криміналістичної характеристики бандитизму розділилися так: обстановка – 12,9 %; спосіб вчинення – 17,2%; особа злочинця – 19,6%; особа потерпілого – 19,6%; мотив та мета кримінального правопорушення – 0,5%; час вчинення – 2,9 %; місце вчинення – 4,4%; знаряддя (засоби) кримінального правопорушення – 3,4%; слідова картина – 18,4%; інше – 1% (Додаток Б).

Керуючись наведеним, до системи криміналістичної характеристики бандитизму віднесено такі елементи:

- 1) предмет злочинного посягання;
- 2) обстановку та обставини;
- 3) спосіб вчинення;
- 4) знаряддя й засоби вчинення;
- 5) слідову картину;
- 6) відомості про особу злочинця (злочинців);
- 7) відомості про особу потерпілого (потерпілих).

Окрім цього, зауважимо, що перелічені елементи перебувають у кореляційній взаємозалежності та визначають характер й особливості

розслідування аналізованого виду злочинів, про що йтиметься в матеріалі про їх розкриття.

Так, першим елементом криміналістичної характеристики бандитизму, що підлягає аналізу, є *предмет злочинного посягання*.

Цілком слушною вважається позиція авторів, згідно з якою предмет злочинного посягання – це найрізноманітніші фізичні тіла органічного й неорганічного походження, на які було спрямовано злочинне посягання та які зберегли на собі сліди злочину і є кінцевим продуктом злочинної діяльності [185, с. 26]. Такий предмет злочинного посягання власне характерний для вчинення бандитизму. В цьому руслі В. Л. Соколовський підкреслив, що злочини проти громадської безпеки, котрий є бандитизм, посягають на стан захищеності суспільства від різноманітних джерел підвищеної небезпеки, спричиняють загибель людей або інші тяжкі наслідки (створюють загрозу настання таких наслідків) для невизначеного кола людей, усього суспільства [203, с. 51].

Тимчасом предмет злочинного посягання цікавить криміналістів переважно стосовно конкретного виду кримінальних правопорушень. Такий аналіз можна знайти в роботах М. В. Капустіної, А. І. Кунтія, В. М. Шевчука та інших авторів, присвячених формуванню окремих криміналістичних методик [97; 231; 233]. Не є винятком бандитизм, відомості про предмет злочинного посягання якого допомагають слідчому на початку досудового розслідування виявити й об'єктивно оцінити всі ознаки складу злочину, що містяться у вихідній інформації, висунути обґрунтовані слідчі версії про можливого злочинця. Нерідко саме ці відомості визначають спосіб учинення злочину та дають уявлення про ймовірне місце злочинного посягання [88, с. 69]. Кожен предмет злочинного посягання впливає на вибір способів підготовки, вчинення і приховування бандитизму. За допомогою криміналістично значущих характеристик предмета цього виду злочинів можна скласти уявлення про кількість злочинців, їх навички та спеціальну підготовку. Окрім цього, характеристика предмета вчинення бандитизму може прямо чи

опосередковано свідчити про особу злочинця (її вік, стать, фізичну силу, інтелектуальний рівень, інтереси, захоплення, соціальний статус, особливості характеру, наявність спеціальної підготовки чи злочинного досвіду тощо).

Такі залежності мають свою особливість, зумовлену щонайменше інтересами й потребами особи чи осіб, що вчиняють бандитизм. З огляду на вікові та психологічні відмінності таких осіб, постає питання вирішення специфічних рис тих злочинів, які вони вчиняють. А зважаючи на те, що саме при вчиненні бандитизму такий елемент криміналістичної характеристики, як предмет злочину, є в більшості випадків вихідним, оскільки початковими є відомості про напад, то саме з аналізу предмета посягання з'являється можливість одержати інформацію, на підставі якої виникає змога побудувати версію про вчинення бандитизму.

З аналізу слідчо-судової практики досліджуваної категорії кримінальних правопорушень встановлено, що предметом злочинного посягання були: грошові кошти – 68,9 %; матеріальні цінності – 19,7 %; транспортні засоби – 4,9 %; ювелірні вироби – 1,6; наркотичні засоби – 3,2 % (Додаток В).

Отже, предмет злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики бандитизму займає ключове місце, оскільки його ознаки допомагають виявляти певні стійкі зв'язки з особою злочинця (його окремими учасниками банди) та виразитися у способі його вчинення.

Не менш важливим елементом криміналістичної характеристики є *обстановка бандитизму*. На нашу думку, саме сукупність умов, у яких було вчинено злочин, формує обстановку кримінального правопорушення. Її дослідження має важливе значення для розслідування будь-яких злочинів. Однак у кожній події злочину під час аналізу обстановки необхідно виявляти низку характерних взаємозв'язків об'єктів, явищ і процесів, що надають криміналістично значущу інформацію для вибору найбільш оптимальних прийомів і методів розслідування. Тому зміст обстановки бандитизму має охоплювати певні обставини, зокрема місце, час та інші умови, надто фізіологічні, психологічні фактори та фактори навколишнього середовища [106, с. 376].

Доречно зауважити, що обстановка, у якій відбувається бандитизм, дещо відрізняється від обстановки вчинення інших видів злочинної діяльності, хоча й у цій обстановці просторові, часові та поведінково-психологічні фактори відіграють істотну роль. Тому, гадаємо, до обстановки бандитизму доцільно відносити: обстановку організації банди; обстановку участі у банді; обстановку нападу бандою на підприємства, установи, організації або окремих осіб.

Погоджуючись із К. Ю. Бобриком, вважаємо, що визначальним в обстановці, у якій здійснюється створення банди, участь у ній або вчинюваних нею нападах, мають умови, що складаються в певних сферах життя населеного пункту, району, області, регіону і становлять підвищений інтерес для злочинних кіл. До найбільш значущих елементів обстановки, у якій здійснюється створення злочинної організації, автор відносить і дані про специфіку того регіону, у якому вона буде діяти [25, с. 8]. Саме тому поряд із обстановкою бандитизму ми виокремили обставини бандитизму. Найважливішими складовими обставин бандитизму, на нашу думку є обставини часу та місця вчинення злочину.

Місце й час вчинення злочину є істотними обставинами, оскільки злочинна діяльність особи неможлива поза простором і часом. Під час цієї діяльності в певному місці та часі відбувається утворення, розвиток і зникнення матеріальних об'єктів, що безпосередньо стосуються способу вчинення злочину.

Визначення місця та часу вчинення злочину – найважливіше завдання слідчого, якому необхідно «прив'язати» виявлене діяння до з'ясованих обставин. Ці поняття можна розглядати в різних аспектах: як місце та час вчинення злочину загалом або реалізації окремих його етапів. На думку І. Ю. Саліхової, настання часу вчинення злочину та часу його закінчення мають різні юридичні наслідки. Зокрема, від часу вчинення залежить, за яким законом діяння будуть визнавати злочинним, а за яким – здійснювати

кримінальне провадження [188, с. 123]. Правильне розуміння змісту цих структурних елементів має принципово важливе значення.

У широкому значенні місце бандитизму являє собою місце діяльності банди. Так, відповідно до проаналізованих нами кримінальних проваджень встановлено, що найчастішими випадками є вчинення бандою злочинів у різних населених пунктах одного регіону України – 68,9 %; в одному населеному пункті 19,7 %; у різних регіонах України – 11,5% (Додаток В). Об'єкти нападу знаходилися в межах території району проживання чи праці учасників банди – 8,2%; за межами території проживання чи праці учасників банди – 91,8% (Додаток В). Підкреслимо, що бандитизм найчастіше вчиняється за межами території проживання чи праці учасників банди, у різних населених пунктах, одного регіону.

Отже, місце бандитизму – це реально наявний, локалізований злочинними діями простір, у якому протікає та відображається реальна діяльність злочинця щодо виконання окремих кримінальних дій, спрямованих на організацію банди, підготовки, безпосереднього вчинення нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, а також приховування його слідів.

Таким чином, встановлення конкретного місця бандитизму надає можливість цілеспрямовано здійснювати пошук, виявлення, фіксацію та вилучення матеріальних слідів злочину, визначати ті з них, що мають безпосередню причетність до події, висувати початкові типові версії щодо механізму злочину та осіб, які його вчинили, визначити мету та напрями проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій [106, с. 377].

Що стосується часу вчинення бандитизму, то такий, на нашу думку, доречно класифікувати на: час організації та діяльності банди; час на підготовку до вчинення нападу; безпосередній час вчинення нападу бандою.

У процесі вивчення кримінальних проваджень К. Ю. Бобриком встановлено, що 40% злочинних організацій проіснували два роки і більше, водночас визначаються різні чинники, що впливають на тривалість їх

існування. На думку автора, безпосередній час вчинення злочину має враховуватися: при визначенні послідовності епізодів організованої злочинної діяльності, незалежно від тривалості кожного з них; при визначенні одночасного існування певних фактів; для урахування змін, що настали в джерелах доказової інформації; для обліку вікових та інших змін особистості злочинця [25, с. 8]. Ми цілком погоджуємося з науковцем та вважаємо його міркування адаптованими до розглядуваного нами часу вчинення бандитизму.

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень про бандитизм встановлено діяльність банди протягом місяця – 8,2%, року – 50,9%, декількох років – 19,7%, не встановлено – 9,8%, інше – 11,5 (Додаток В).

Окремо, на наш погляд, слід виділити центральний елемент криміналістичної характеристики бандитизму, яким є *спосіб його вчинення*. З огляду на можливість типізації способів учинення бандитизму, вони є самостійною обов'язковою складовою криміналістичної характеристики, основою для її формування та виявлення взаємозв'язку між її структурними елементами.

До визначень способу вчинення злочину вчені підходять по-різному. С. М. Зав'ялов, зазначає, що спосіб вчинення злочину – не просто сума або будь-який комплекс поведінкових актів, а цілісна структура поведінки, що є певною системою [81, с. 5,9]. На переконання Р. М. Дударця, під час злочинної діяльності особи набувають певних умінь, навичок та звичок, у них формується схильність до вчинення злочинів певним способом як передумови їхньої професійної злочинної діяльності. Водночас накопичені органами досудового розслідування знання про спосіб вчинення злочину використовуються для розуміння картини та механізму розслідуваних злочинів, прийняття рішення щодо проведення процесуальних і непроцесуальних дій, спрямованих на встановлення осіб, які вчинили ці злочини [72, с. 60].

У сучасній криміналістиці загально визнаним є розуміння способу вчинення злочину як детермінованого об'єктивними та суб'єктивними чинниками комплексу дій суб'єкта з підготовки, вчинення та приховування злочину. Однак воно стосується лише злочинів, які вчиняють з усвідомленим умислом. В інших випадках виокремлюють два елементи в структурі способу злочину: підготовку та вчинення або вчинення і приховування, а в найпростіших – лише спосіб учинення злочину [211, с. 94].

Спосіб – це ключовий елемент у виникненні злочинної поведінки. Саме спосіб учинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події [162, с. 39].

Про важливість визначення цього елемента криміналістичної характеристики неодноразово йшлося у різних розвідках із проблем методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. До прикладу, Ю. Б. Комаринська підкреслює, що спосіб є неодмінним елементом кожної злочинної дії, оскільки будь-яка з них вчинюється засобами визначеної поведінки суб'єкта, наміри якого не можуть бути реалізовані іншим способом. Тому криміналістичне дослідження способів учинення злочинів та використання отриманих даних у науково-організаційній діяльності з боротьби зі злочинністю необхідно засновувати на пізнанні закономірностей, що визначають склад та форми поведінки людей [112, с. 7–13].

Міркуючи над питанням поняття способу вчинення злочину, вчені вдаються до різних його трактувань.

Скажімо, В. А. Попелюшко, розглядаючи спосіб вчинення злочину з точки зору кримінального процесу, зазначає, що це певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, що застосовуються особою для вчинення злочину, форма реалізації дії чи бездіяльності [167, с. 123].

З точки зору юридичної психології І. Ш. Жорданія доходить висновку, що спосіб вчинення злочину – це не просто сума або якийсь комплекс поведінкових актів, а визначена цілісна структура поведінки, що є певною

системою. Отже, як будь-яка система, що має певну структуру, спосіб вчинення злочину утворюється із взаємопов'язаних елементів, актів поведінки, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину. Ці акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності [75, с. 73].

З кримінологічної точки зору, спосіб вчинення злочину – це сукупність прийомів, які злочинець використовує, реалізуючи свої наміри. У деяких випадках спосіб вчинення злочину визначає кримінально-правову норму й обумовлює караність діяння, зважаючи водночас на небезпеку способу вчинення злочину для об'єкта зазіхання, частоту його реалізації на практиці та юридичну можливість криміналізації [132, с. 110].

Найповніше, на нашу думку, висловився В. К. Весельський, який під способом вчинення злочину розуміє об'єктивно і суб'єктивно зумовлену систему поведінки суб'єкта до, в момент і після вчинення ним злочину, що залишає різного роду характерні сліди зовні, які дають можливість за допомогою криміналістичних прийомів і засобів уявити суть події, що відбулася, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особистісні характеристики [34, с. 46].

Способи вчинення злочинів поділяють на «повноструктурні» і «неповноструктурні», тобто включають дії з його підготовки, способу безпосереднього вчинення та приховування. На думку В. К. Весельського, спосіб вчинення злочину – це все те, що характеризує дії злочинця щодо підготовки, вчинення злочину та приховання його слідів [34]. І. Гора, погоджуючись із ним, вважає, що спосіб вчинення злочину – не просто сума або якийсь комплекс поведінкових актів, а визначена цілісна структура поведінки, що є певною системою, і зазвичай у криміналістиці структуру способу вчинення злочину розглядають в єдності трьох елементів: підготовки до злочину, безпосереднього його вчинення та приховування [62, с. 35–38].

В. П. Бахін наголошує, що дії з підготовки вчинення злочину включаються до способу тоді, коли, по-перше, вони, природно, є в наявності,

а, по-друге, залишають конкретні сліди, що демонструють характер дій злочинця і допомагають розмежовувати різні способи. А дії з приховування злочину належать до способу вчинення злочину в тому випадку, якщо вони охоплюються наміром і планом дій злочинця на момент учинення злочину [12, с. 198–199].

Доповнюючи вже викладену позицію, Г. А. Матусовський поділяє на три види способи вчинення злочину за їх структурою: одноелементні – складаються із дій без підготовки та приховування злочину; складні (двоелементні) – які, крім основного елемента, включають дії щодо підготовки або приховування злочину; повні (трьохелементні) – які включають підготовку, безпосереднє вчинення та приховування злочину [147, с. 213].

Про повноструктурність способу вчинення бандитизму пише І. В. Тішутіна [219, с. 29]. На запитання про включення підготовки та приховування до елементів способу вчинення бандитизму відповіді практичних працівників розподілилися певним чином: 87,5 % висловилися з приводу підготовки до його вчинення та зарахування приховування злочину – 73,2% опитаних (Додаток Б). Зважаючи на зазначене, вважаємо, що спосіб вчинення бандитизму буде повноструктурним та охоплюватиме дії з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину.

Спосіб учинення бандитизму, є повноструктурним і включає в себе підготовку, вчинення і приховування злочину. Враховуючи кримінально-правову характеристику бандитизму, способом його вчинення є:

1) підготовка до організації банди та пошуку зброї з метою подальшого її використання в ході нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, що відноситься до способу підготовки бандитизму;

2) участь у банді; участь у вчинюваному бандою нападі, що відноситься до способу безпосереднього вчинення;

3) спосіб приховування злочину, що також включатиме спосіб приховування його слідів [101, с. 174].

Отже, підготовка до бандитизму охоплює саму організацію банди, підбір її учасників, оснащення їх зброєю, розроблення плану та підготовку до нападу. Розглянемо їх детальніше.

На думку В. В. Голіни, існують два шляхи організації банди: первісне безпосереднє створення банди і перетворення групи в банду в процесі її злочинної діяльності. З-поміж дій щодо первісної організації банди він виділяє визначення і вибір об'єктів, на які передбачається напад, попередню їх розвідку, складання плану нападу, можливих варіантів опору та інших особливостей; визначення кола осіб, які здатні за своїми фізичними, психічними та інтелектуальними здібностями здійснити напад та іншу діяльність у банді; обміркування принципів об'єднання таких осіб у сталу злочинну групу (родинні зв'язки, погрози, користь, етнічну належність, сумісну участь у бойових конфліктах, відбування покарання у місцях позбавлення волі, використання якихось особистих мотивів тощо); вибір зброї, технічних засобів, транспорту, зв'язку та причин появи їх у банді (придбання, викрадення, виготовлення, заволодіння тощо); встановлення порядку розподілу здобутих злочинним шляхом цінностей і майна; вироблення правил конспірації, внутрішньої дисципліни та форм легалізації учасників банди, навчання їх прийомам, які полегшують вчинення нападів; відпрацювання моделей поведінки і версій на випадок затримання і дачі показань слідчим органам; установлення джерел фінансування банди. На думку цього автора, перетворення групи у банду в процесі злочинної діяльності означає її якісну зміну, пов'язану з надбанням групою ознак, притаманних саме банді; разом помітно змінюються пріоритети організаторів або більшості учасників групи, види злочинної діяльності [131, с. 18]. Вважаємо наведену алгоритмізацію організації банди доволі розширеною та повністю адаптованою для нашого дослідження.

Озброєність банди є обов'язковою її ознакою, що характеризує її як організовану групу. Цю ознаку ми відносимо до способу підготовки до вчинення бандитизму.

Потрібно зауважити, що більшість науковців схиляється до думки, що під озброєністю банди треба розуміти наявність хоча би в одного з її членів вогнепальної або холодної зброї за умов обізнаності інших членів банди про таку наявність і про призначення цієї зброї [151, с. 732; 127, с. 385]. До речі, до вогнепальної зброї належать усі види бойової, спортивної, мисливської зброї (нарізної або гладкоствольної), як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) [221, с. 82]. Холодною зброєю, наявність якої також свідчить про озброєність банди, визнаються предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою [176].

Аналіз практики розслідування бандитизму свідчить про те, що озброєність банд характеризується щонайперше наявністю вогнепальної зброї – 66,2% кримінальних проваджень: пістолети вітчизняного та європейського виробництва, автомати, обрізи малокаліберних гвинтівок та мисливських рушниць; холодна зброя використовувалася в 13%, інше – 20,8% (газова, пневматична зброя, вибухові пристрої тощо) (Додаток В).

Вважаємо, що специфічним способом підготовки до вчинення бандитизму, шляхом участі в банді або у вчинюваному нею нападі є заволодіння зброєю або пристосування (переробка) зброї для нападів. Аналізом судової практики також встановлені випадки купівлі зброї, що використовувалася для нападів [49]; переведення її з тимчасово окупованих територій [42]; перевезення через митний кордон України [40] тощо.

Окрім організації банди та її озброєння, підкреслимо, що вчинювані бандою напади ретельно готуються, визначається район дії банди і

розробляється «стратегія» злочинної діяльності. Згідно з даними, отриманими завдяки вивченню кримінальних проваджень, об'єкти нападу здебільшого (91,8 %) перебували за межами тих регіонів, де проживали чи працювали організатори й учасники банд (Додаток В).

Підготовка до вчинення нападу, залежно від об'єкта нападу, його характеристик, здійснюється доволі детально. Приміром, плануючи напади на окремих громадян, члени банди можуть виїжджати на відкриту місцевість, де цілком анонімно проводять тренувальні дії. В разі підготовки нападу на офіси і магазини злочинці попередньо неодноразово відвідують об'єкт, щоб вивчити внутрішню обстановку, режим роботи, систему охорони, оснащеність відеонаглядом, здійснюють постійне спостереження або в інший спосіб перевіряють, чи за їхніми діями ніхто не стежить [101, с. 175].

Відповідно до вироку Рівненського міського суду Рівненської області від 12 березня 2012 р., діючи у складі банди, 7 травня 2009 р. близько 23 год., з метою реалізації розробленого плану, діючи спільно і узгоджено, члени озброєної банди ОСОБА_1, ОСОБА_3 та ОСОБА_8 прибули у м. Київ до метро «Бориспіль», ОСОБА_1 зателефонував до свого знайомого ОСОБА_6 та попросив його підвезти їх до будинку ОСОБА_14 на вулицю Садову, 23, в м. Києві (с. Бортничі). Неподалік зазначеного будинку у місці розташування ставу, в лісосмузі ОСОБА_6 висадив їх. Про те, що вони приїхали вчиняти злочин, жоден з членів озброєної банди ОСОБА_6 не повідомляв. Після доставлення членів озброєної банди до місця вчинення злочину ОСОБА_6 поїхав у своїх справах. Підготувавши маски, одяг, скоч, пальчата, члени банди озброїлись спорядженою вогнепальною зброєю – пістолетом G88 № 0840936 калібру 9 мм, газовим пістолетом на гумових кулях зі сріблястим корпусом, не встановленого слідством зразка, набоями. Так, відповідно до розробленого плану та розподілу ролей ОСОБА_1 взяв вогнепальну зброю – пістолет G 88 № 0840936 калібру 9 мм, ОСОБА_3 взяв газовий пістолет на гумових кулях зі сріблястим корпусом та металеву підкову, ОСОБА_8 взяв скоч та металеву підкову.

Прибувши до місця події, ОСОБА_1, ОСОБА_3 та ОСОБА_8, переодягнувшись у змінний одяг, надівши маски на обличчя, підійшли до будинку ОСОБА_15, що розташований за адресою: м. Київ (с. Бортничі) вул. Садова, 23, де через отвір паркана сусідньої садиби проникли на подвір'я будинку потерпілого та почали вести спостереження із тильного боку будинку за потерпілим. Упевнившись, що потерпілий заснув, проникли до його помешкання та вчинили розбій [47].

Для характеристики способу безпосереднього вчинення бандитизму, що включає в себе участь у банді та у вчинюваному ними нападу, на нашу думку, слід вдатися до думок науковців. Скажімо, узгодженою є думка про те, що участю у банді слід визнавати згоду суб'єкта на членство в такій організації, згоду на прийняття на себе відповідної ролі й поінформованість інших членів (або принаймні вищого керівництва) банди про цю згоду, що дає їм можливість розраховувати на його участь і допомогу [214, с. 71].

За В. В. Бедриківським, способами участі в банді або у вчинюваному бандою нападі можуть бути: 1) участь у розробці або втіленні заходів з конспірації злочинної діяльності банди; 2) розробка або участь у розробці планів здійснення бандитських нападів на підприємства, установи, організації та окремих громадян; 3) зберігання коштів банди; 4) інші дії (наприклад, підшукування та використання інформації, наданої «навідниками», якими можуть виступати: а) особи, котрі не знайомі членам банди, але погодились за певну матеріальну винагороду надати необхідну інформацію; б) особи, які самостійно вийшли на бандитське угруповання з пропозицією вчинити напад і не є членами банди; в) особи з оточення членів банди; г) за відсутності спільних коштів банди внесення необхідних для організації нападу сум) [14, с. 36].

Вивчаючи слідчу практику, ми виокремили такі способи безпосереднього вчинення бандитизму: напад на підприємства, установи, організації – 14,8%; напад на окремих громадян – 52,5 %; організація банди 6,6%; участь у складі банди – 8,1%; участь у складі вчинюваних бандою нападів – 18% (Додаток В).

Слід зауважити, що способи приховування бандитизму значною мірою детерміновані самою суттю цього злочинного діяння і способами його здійснення. Приховування фактів бандитизму по суті виступає як складова протидії їх розслідуванню. При цьому дії банди іноді пов'язані з учиненням інших злочинів. До способів приховування бандитизму можна віднести знищення слідів злочину (знищення транспортних засобів, зброї, що слугували знаряддям вчинення нападу), підробку документів, вбивства свідків, співучасників, інсценування інших злочинів тощо. Констатуємо це твердження, спираючись на анкетування практиків. Дані опитування працівників слідства та оперативних підрозділів засвідчують схилення практиків до того, що способи приховування бандитизму мають місце та виявляються у: приховуванні знарядь (засобів) вчинення злочину – 34,4%; приховуванні місця злочину – 4,9%; підробленні документів – 1,6%; приховуванні речових доказів – 49,2%; інше – 9,8% (Додаток Б).

Слід зауважити, що на практиці часто складно визначити елемент приховування злочину як складову частину способу вчинення злочину, а інколи це зробити взагалі неможливо.

Приміром, описане нами знаходить свій вияв у способі вчинення бандитизму, що викладено у вирокі Червонозаводського районного суду м. Харкова від 28 вересня 2016 року, згідно з яким засуджено двох громадян Грузії, громадянина Росії та громадянина України за вчинення бандитизму на території м. Харкова за ст. 257, 187 ч. 4 КК України. За одним із епізодів, з метою вчинення нападу, 18 квітня 2012 року, ОСОБА_12 спільно з ОСОБА_14 прибули в м. Харків, де оселилися в квартирі за адресою: АДРЕСА_5, яку за вказівкою ОСОБА_12, виконуючи відведену йому функцію, для проживання учасників банди орендував ОСОБА_17. Останній, продовжуючи виконувати відведені йому функції учасника банди, повідомив ОСОБА_12 та ОСОБА_14 заздалегідь отриману ним інформацію про жителя м. Вовчанська Харківської області ОСОБА_20, який займається купівлею-продажем вживаних автомобілів і в якого за місцем проживання може зберігатися велика сума грошей.

19 квітня 2012 року з метою отримання більш докладної інформації про місце проживання потерпілого, часу проходження до місця скоєння нападу, шляхів відходу після скоєння нападу, ОСОБА_12 спільно з ОСОБА_14 попрямували в АДРЕСА_6, що належить потерпілому ОСОБА_20. Переконавшись у відсутності охоронних систем домоволодіння та інших засобів перешкоджання здійсненню розбійного нападу, учасники банди повернулися в м. Харків, куди 20.04.2012 р. для участі в розбійному нападі щодо ОСОБА_20 з Російської Федерації прибув член збройної банди ОСОБА_16, якому ОСОБА_12 повідомив подробиці підготовлюваного розбійного нападу і його функції у процесі цього нападу.

З метою здійснення бандою збройного нападу ОСОБА_12 передав ОСОБА_14 пістолет «ПМР» № НОМЕР_1, а ОСОБА_16 – бойовий пістолет «ПМ» № НОМЕР_2, що зберігалися у нього з відома і згоди інших учасників озброєної банди.

Виконавши всі підготовчі дії для здійснення розбійного нападу, ОСОБА_12 21 квітня 2012 року близько 00.30 годин спільно з учасниками збройної банди ОСОБА_14 і ОСОБА_16 на невстановленому в ході досудового слідства автомобілі-таксі прибули до домоволодіння, розташованого за адресою: АДРЕСА_6.

Відповідно до плану скоєння нападу, ОСОБА_12, ОСОБА_14 та ОСОБА_16 перед проникненням на територію вищевказаного домоволодіння одягли на себе заздалегідь приготовані саморобні маски з прорізами для очей. Після цього ОСОБА_12, ОСОБА_14 та ОСОБА_16 через паркан домоволодіння проникли на його територію і безперешкодно, шляхом вільного доступу через відчинені вхідні двері, зайшли до будинку.

Перебуваючи в домоволодінні, погрожуючи пістолетом, заволоділи особистим майном потерпілого, а саме: грошовими коштами в сумі 14 800 доларів США, 780 гривень та пістолетом «Форт 12Р», золотим ланцюжком, 585 проби, вагою 11,6536 грама, золотим браслетом 585 проби, вагою

4,1078 грама. Після цього ОСОБА_12, ОСОБА_14 та ОСОБА_16 з місця вчинення злочину зникли.

На шляху прямування дорогою Вовчанськ–Харків за 1,5 кілометра від с. Шестакове Вовчанського району Харківської області ОСОБА_14 сховав зброю і предмети, які використовувалися під час скоєння розбійного нападу на узбіччі дороги. Після цього ОСОБА_12, ОСОБА_14 та ОСОБА_16 прибули в м. Харків у квартиру, орендовану ОСОБА_17, де розділили викрадене майно за заздалегідь обумовленими частками [48].

Бачимо, що наведений приклад судової практики наочно демонструє деталізацію способу вчинення бандитизму, охоплюючи дії з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину, які полягали у підшуванні учасників, озброєнні банди, підготовці маскуванню і предметів для зв'язування, візуального спостереження за будинком, де планувався напад тощо, а також способі безпосереднього вчинення, що полягав у нападі на громадян, поєднаному з проникненням у житло, з метою заволодіння їхнім майном та завданні тілесних ушкоджень потерпілим.

Отже, безпосереднє криміналістичне значення типового способу вчинення злочину обумовлено тим, що вчинення злочину конкретним способом залишає характерну для нього сукупність різних слідів. Тому за наявності певних слідів чи інших даних, які вказують на можливий спосіб вчинення злочину, інформація про нього дає змогу виявити інші сліди, які зазвичай залишаються у разі застосування такого способу вчинення злочину. Своєю чергою, способи вчинення злочинів повторюються тому, що повторюються об'єктивні та суб'єктивні чинники, які їх детермінують: злочинець, діючи в аналогічних умовах, використовує схожі засоби, знаряддя тощо, про що свідчить вивчення слідчої практики, згідно з якою повторюваність у вчиненні нападів мала місце у 67,2% (Додаток В). Основними засобами одержання відомостей про способи вчинення та приховування злочину є слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України.

Наступним елементом криміналістичної характеристики бандитизму є *зброя та засоби його вчинення*. Виділення його в окремий елемент криміналістичної характеристики зумовлено тим, що озброєність є однією з неодмінних ознак банди.

Характеризуючи зброя, Р. С. Белкін виокремлює такі, як предмети і речі, що використані злочинцем для досягнення злочинного результату [17, с. 158]. Детальніше визначення криміналістичних зброя вчинення надав М. В. Салтєвський, який зброя вчинення злочину трактував як зброя злочину, інструменти і предмети, не пристосовані до трудової діяльності, які мають усталену зовнішню форму і відносну незмінність як певні матеріальні утворення. Виконуючи функції слідоутворюючих об'єктів, вони механічно рухаються щодо слідоприймаючого об'єкта [190, с. 116].

Колектив авторів «Настільної книги слідчого» під поняттям «зброя злочину» розуміє предмети і речі, що їх злочинець використовує для досягнення очікуваного злочинного результату [163].

Під зброєю злочину, як зазначає В. О. Образцов, розуміють матеріальний об'єкт (предмет або речовину), що використовується злочинцем у процесі протиправної фізичної або (та) психічної дії на предмет своєї активності при підготовці, вчиненні, приховуванні злочину [123, с. 150].

У криміналістиці побутує й інша категорія – засоби злочину. Задля розмежування поняття «зброя та засоби злочину» у криміналістиці існує обґрунтований підхід до співвідношення та взаємозв'язку зброя і засобів учинення злочину. Отож, щоби розв'язати питання про віднесення певного предмета до зброя учинення злочину, необхідно зважати на те, чи має він безпосередню причетність до виконання дій, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину. Якщо предмет використовувався при вчиненні цих дій, то він буде зброєю учинення злочину, якщо ж під час яких-небудь інших, пов'язаних зі злочинном, дій – засобом [163].

Підтримуючи цю думку, вважаємо, що до зброя бандитизму належить відносити використовувані бандою при підготовці,

безпосередньому вчиненні та приховуванні злочину зняряддя (зброю, маски, засоби зв'язку, засоби проникнення в житло чи інше володіння тощо).

Це твердження аргументується даними судової практики. З її аналізу у кримінальних провадженнях про бандитизм встановлено, що найчастіше зняряддями, що використовувалися бандою, були: зброя – 53,5%; автотранспорт – 19,3%; маскувальні засоби – 11,4%; засоби зв'язку – 7%; засоби, що використовуються для проникнення в житло чи інше володіння, – 5,3%; засоби зв'язування потерпілих – 3,5% (Додаток В).

До прикладу, вироком Кіровського районного суду АРК від 30 січня 2013 р. було засуджено членів банди за чч. 2, 3 ст. 185, чч. 3, 4 ст. 187, ч. 3 ст. 27 – чч. 1, 2 ст. 263, ст. 257, ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 358 КК України.

Згідно з обставинами, 23 жовтня 2001 р. ОСОБА_1 спільно та за попередньою змовою з ОСОБА_4, маючи при собі обріз, дві дубинки, а також шапки-маски та рукавички, в автомобілі під керуванням ОСОБА_17 (племінника ОСОБА_1В.), близько 19 години, прибувши в с. Берегове, залишили автомобіль біля ринку, недалеко від будинку ОСОБА_12, ОСОБА_1 разом з ОСОБА_4, ОСОБА_16, ОСОБА_15, маючи при собі обріз, патрони, дубинки, ніж, маски та рукавички, попрямували до будинку № 35 на вул. Набережна с. Берегове, де перелізли через паркан і проникли на територію домоволодіння. В цей час з будинку вийшов чоловік ОСОБА_12 ОСОБА_20, котрого ОСОБА_1 заштовхав до будинку, і за ним услід зайшли інші члени банди – ОСОБА_4, ОСОБА_16, ОСОБА_21. Далі ОСОБА_1 вдарив ОСОБА_20 обрізом по голові, від чого той впав, потім наказав ОСОБА_12 лягти на підлогу. Коли на вимогу ОСОБА_1 віддати гроші ОСОБА_12 відповіла, що грошей немає, він наказав ОСОБА_4 катувати ОСОБА_12 електрикою. Виконуючи наказ ОСОБА_1, ОСОБА_4 відрізав ножем провід від фена та зачистив кінці, вставив вилку в розетку та, здійснюючи реальну погрозу для життя ОСОБА_12, почав торкатись оголеними кінцями дроту до рук та спини ОСОБА_12, а також колоти її голкою, умисно завдаючи їй сильного фізичного болю, а також моральних

страждань шляхом мучення і інших насильницьких дій, вимагаючи в неї грошей. В цей час ОСОБА_1 завдав удари ногами по голові та тулубу лежачому на підлозі ОСОБА_20, заподіюючи йому сильний фізичний біль, а також моральні страждання шляхом мучення та інших насильницьких дій. Під дією фізичного та психічного насилля, а також розуміючи, що її життю погрожує реальна загроза, ОСОБА_12 показала бандитам, де в її будинку зберігаються гроші. Заволодівши грошима, бандити під керівництвом ОСОБА_1 заволоділи майном ОСОБА_12 телевізором, відеомагнітофоном, радіотелефоном, всього завдавши шкоду потерпілій на суму 5744 грн., що для потерпілої є значною. Все викрадене майно перевезли в домоволодіння № 16 на вул. Леніна с. Золоте Поле Кіровського району [41].

До засобів учинення бандитизму ми також відносимо зв'язки банди з окремими особами (органами влади, місцевого самоврядування, працівниками підприємств, установ, організацій тощо), а також людський ресурс, що бере участь у формуванні складу банди, тобто є її учасниками. Приміром, працівники підприємства, установи, організації, котрі можуть бути зацікавленими у вчиненні нападу на них, можуть надати інформацію щодо наявності грошових коштів, часу і місця інкасації тощо. Представники провладних структур своїми діями (бездіяльністю) можуть всіляко сприяти діяльності банди чи вчиненню нею нападів.

Під час опитування співробітників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, встановлено, що серед знарядь і засобів бандитизму вирізнялися: зброя – 44%; маскувальні засоби – 27,6%; засоби, що використовуються для ізоляції потерпілих, – 16,4%; засоби, що використовуються для проникнення в приміщення, – 4,3%; інше (транспорт, засоби зв'язку тощо) – 7,6% (Додаток Б).

Прикладом знарядь бандитизму зі судової практики доречно назвати такі, що викладені у вирокі Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 6 березня 2018 р., згідно з якими вогнепальну зброю – автомати АК-74, АКСУ, пістолет ПМ, обріз мисливської рушниці члени

банди використовували при скоєнні злочинів з метою подолання опору з боку потерпілих, носили та зберігали при собі, у перелічених автотранспортних засобах та за місцем проживання організатора (керівника) банди. Після скоєння злочину організатор збирав в учасників нападу зброю, яку потім зберігав за місцем свого мешкання та в інших місцях. Для полегшення скоєння злочинів і мобільності пересування організована злочинна група - банда мала у своєму розпорядженні автомобілі «Toyota Camri», «Renault Logan» та мотоцикли «Ява-350», без реєстраційного номерного знака. Для безперешкодного контакту між собою учасники злочинної групи володіли засобами зв'язку – мобільними телефонами операторів мобільного зв'язку України [42].

Продовжуючи, хочемо зауважити, що будь-яка подія злочину неминуче супроводжується виникненням *слідової картини*, котра її відображає, яка може належати як до неживої, так і до живої природи. Такі відображення виявляються як певні зміни середовища [74, с. 75], причиново пов'язані з подією злочину.

На жаль, досі не сформувався однозначне тлумачення поняття «слідова картина». Слушною, на нашу думку, є позиція М. В. Салтевського, який вважає слідову картину поняттям збірним, що охоплює опис матеріальних та ідеальних слідів-відображень. Слідова картина, зазначає учений, містить типовий опис слідів та їхніх джерел (людей, речей) і обставин події. Тому вона, як будь-яке загальне, менш конкретна у деталях (подробицях), але більш змістовна як ідеальна модель конкретного виду злочинів, що дає змогу повніше визначити окреме на підставі загального. У цьому полягає прогностична роль криміналістичної характеристики, що надає можливість будувати версії про місце знаходження ще не виявлених об'єктів, ознак і властивостей [189, с. 420–421].

Досліджуючи механізм слідоутворення під час створення злочинної організації, К. Ю. Бобрик окреслює типову слідову картину цього виду злочинів, яку становлять: сліди однорідних злочинів, учинених в одному або

прилеглих один до одного районах (регіонах); ідеальні та матеріальні сліди тих самих злочинців, виявлені на різних місцях; сліди застосування тих самих способів протидії розкриттю та розслідуванню злочинів, сукупність тих самих прийомів дій злочинців; сліди викрадення подібних за структурою предметів, цінностей, документів; схожі зовнішні ознаки декількох злочинців, що відобразилися у свідомості потерпілих і свідків під час розслідування різних злочинів; ознаки матеріального фінансування злочинної організації [25, с. 8–9].

Типовими слідами під час вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, що так, як бандитизм, посягає на громадську безпеку, є матеріальні сліди у виді речових доказів, виявлених у злочинців або у схованках, а саме: автоматична зброя; боєприпаси та гранати; засоби мобільного зв'язку; медичні аптечки з препаратами; камуфляжний одяг; інші речі (маскувальні халати, сухе пальне, металеві горняти, каремати темно-зеленого кольору, спальні мішки; наркотичні засоби) [72, с. 56].

Механізм слідоутворення під час бандитизму володіє низкою особливостей, які визначають типову слідову картину цього виду злочину як поєднання матеріальних та ідеальних слідів, відображених в довколишній обстановці під час учинення цього злочину.

Проанкетовані нами працівники практичних підрозділів вважають, що сліди бандитизму залишаються на потерпілих – 14,8%; в порушеній під час нападу обстановці – 8,2%; у документах (письмових та електронних) – 6,6%; на матеріальних об'єктах – 39,3%; у пам'яті осіб (ідеальні сліди) – 31,1% (Додаток Б). Відповіді практиків підтверджують важливість дослідження ідеальних та матеріальних слідів бандитизму шляхом їх отримання, що є завданнями нашого дослідження, які реалізуємо у розділі 3 дисертації.

У процесі аналізу матеріалів кримінальних проваджень та судової практики про бандитизм встановлено, що, залежно від обраного способу вчинення злочину, слідова картина цього виду злочину може суттєво варіюватися – 63,9% (Додаток В). Водночас є такі сліди, що є загальними,

незалежно від способу вчинення аналізованого злочину. Насамперед до них належить така ознака банди, як оснащення її зброєю. Тобто учасники бандформувань мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, холодну чи іншу зброю, а також вибухові пристрої чи спеціальні засоби. Використання різних видів зброї утворює сліди у довколишній обстановці у вигляді отворів від пострілів, відстріляних гільз, використаних спеціальних засобів тощо.

Ідеальними слідами бандитизму треба вважати відображення у пам'яті, які можна отримати з показань учасників кримінального провадження (потерпілих, свідків, підозрюваних), що мають значення для встановлення події кримінального правопорушення й інших обставин, які підлягають доказуванню.

На нашу думку, важливою для виявлення та розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень інформацією володіють свідки та очевидці нападу, оскільки злочинна подія загалом та окремі її складові (час, місце, спосіб та інші обставини), безсумнівно, сприймаються ними особисто та зберігаються в їхній пам'яті. Певною інформацією, яка має криміналістичне значення, можуть володіти особи, котрі стали свідками виконання підготовчих дій, дій з безпосереднього вчинення та приховання цього злочину. Також не менш важливим джерелом слідів злочину є показання, отримані від потерпілих, що зазнали нападу. Ці особи можуть описати нападників та повідомити їхні особливі прикмети. Що стосується ідеальних слідів у пам'яті підозрюваних, то наголосимо, що вони у разі співпраці зі слідством здатні допомогти у визначенні організатора, епізодів злочинної діяльності та розподілі ролей між учасниками банди.

Відтак однією зі зовнішніх ознак бандитизму вважається наявність слідів та інших матеріальних наслідків діяння, що вказують на стійкий характер групи. Слідовою картиною бандитизму є сукупність матеріальних та ідеальних слідів, котрі залишені злочинцями. Типові матеріальні сліди, за результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень про бандитизм

охоплюють відображення, предмети і речовини. До перших належать сліди у пам'яті – 31,1%, а також сліди рук і ніг – 31,1%, транспорту – 1,6%; знарядь злочину – 3,3%; до других – зброя, кулі і гільзи, частини вибухових пристроїв – 27,9%; предмети, що належали злочинцям, наприклад, маски і панчохи, форма працівників правоохоронних органів та інше – 13,1%; до третіх – кров – 4,9%; речовини, що застосовуються для нейтралізації жертви, ґрунт – 1,6%; інше – 13,1% (Додаток В). Особливу увагу при пошуку слідів потрібно звернути на мікрооб'єкти, зокрема запах, волосся, волокна тканини й інше.

Знаючи типову слідову картину і усвідомлюючи, які сліди і де можуть бути залишені залежно від способу й місця вчинення злочину, слідчий цілеспрямовано здійснює їх пошук під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. За кожним фактом учинення бандитизму перелік і послідовність слідів залежатиме від різних обставин. Однак такі відомості можуть сприяти виявленню всіх слідів, зокрема тих, що раніше залишалися непоміченими. Надзвичайної ваги ця обставина набуває в разі збирання доказів на початковому етапі розслідування, коли слідчий працює здебільшого в умовах інформаційної недостатності.

Одним із ключових елементів криміналістичної характеристики бандитизму, котрий вважається визначальним для всіх інших з позиції встановлення кореляційних зв'язків між ними, є *особа злочинця*. Адже, за А. С. Кривошеєвим, П. П. Цветковим, особа злочинця є об'єктом самостійного вивчення в криміналістиці, причому характер вчиненого злочину знаходиться в тісному зв'язку з певними властивостями і якостями особи злочинця, його злочинним минулим, що надають злочину індивідуальності і неповторності [122, с. 11; 224 с. 81].

Доречно зауважити, що особа злочинця виступає об'єктом дослідження багатьох наук кримінально-правового циклу, з-поміж яких вирізняються кримінологія, кримінальний процес, кримінальне право, юридична психологія, криміналістика. Ми переконані, що надважливе значення для нашої розвідки має кримінологічне вчення про особу злочинця. Скажімо,

вивчення особи корисливо-насильницького злочинця, причин і механізму корисливо-насильницьких злочинів виконує провідну роль у пізнанні всієї корисливої злочинності та її причин, дає змогу зробити дещо ширші соціальні узагальнення. Особи, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини, мають чимало спільних рис, вивчення й узагальнення яких може сприяти швидкому розслідуванню злочинів [146, с. 186].

З позиції кримінального права та кримінології, особа злочинця – це особистість людини, яка винно вчинила суспільно небезпечне діяння (чи бездіяльність), заборонене законом під загрозою кримінальної відповідальності. Морально-психологічні властивості особи злочинця перебувають у діалектичній єдності з її соціальними властивостями і проявами. Специфічні риси, що її характеризують, знаходять свій прояв насамперед у поведінці, яка передуює вчиненню злочину [50, с. 15–22].

З позиції науки криміналістики, А. П. Шеремет констатує, що особа злочинця – це поняття широке, містить опис людини як соціально-біологічної системи, властивості та ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розкриття і розслідування злочину, пошуку злочинця, його ідентифікації та викриття у вчиненому злочині [237, с. 345].

Щоби вести мову про особу злочинця у рамках досліджуваного нами злочину, спершу належить визначити поняття «банда». Отож, під бандою слід розуміти озброєну організовану групу або злочинну організацію, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки [175].

Важливою умовою існування банди є її цілісність, яка виражається в комплексі повного соціально-психологічного та емоційного порозуміння її учасників, що можна відобразити таким фундаментальним поняттям, як рівень консолідації членів банди [60, с. 4–5].

Потрібно зауважити, що банда, як збройне угруповання, має кількісно-якісні ознаки: організованість, стійкість, розподіл ролей між учасниками

(здійснює організатор), наявність злочинних планів, взаємна обізнаність членів групи про спільну злочинну діяльність, єдність умислу та намірів тощо.

Учасник банди усвідомлює, що він є членом організованої групи, яка має в своєму розпорядженні зброю і має намір здійснювати напади із застосуванням чи погрозою застосування цієї зброї і бажає вступити в банду та брати участь в її діяльності. Вступаючи до банди, він усвідомлює, що робить це для вчинення злочинів, і хоче цього. Щодо вибору способу вчинення злочину учасниками, які входять до складу банди, слушно висловився Л. Атенс: такий вибір може залежати і від відчуття злочинцем того, що жертва перешкоджає або перешкоджатиме його подальшим діям. У цьому разі насильство є для злочинця засобом усунення потенційної або реальної перешкоди своїм діям або засобом перешкоди діяльності іншого [1].

Так, О. М. Коршунова і О. О. Степанова, наголошуючи, що злочини вчиняються конкретними особами, котрі мають певну сукупність ознак, що характеризують їх в особистісному плані та є підґрунтям для їх визнання суб'єктами посягання, називають цього суб'єкта елементом системи злочину, тобто конкретною особою, яка фактично вчинила суспільно небезпечне діяння і стала центральною фігурою в системі посягання. Від цього залежить створення, функціонування і розпад системи злочину. Він (суб'єкт) – продукт суспільства, середовища, в якому виріс, виховувався, живе і працює. У нього є розум, воля, емоції, знання, потреби і навички, котрі визначають його ставлення до дійсності, до своєї поведінки та до вчинюваного злочинного посягання [135, с. 63].

Погоджуючись із таким трактуванням визначень особи злочинця названими науковцями, підкреслимо важливість чіткого виділення цього елемента у системі злочину як основного, адже від відомостей про нього залежатиме ефективність розслідування. Вивчення особи злочинця, на думку В. В. Ведернікова, має охоплювати не лише окремі відомості, що стосуються різних його сторін, а й пропонувати цілісне, завершене уявлення про особистість [31, с. 74–77]. Деякі науковці зазначають, що особистість – поняття

значно ширше, ніж особа злочину, бо включає й інші ознаки, якості особи, внутрішню її структуру тощо. Говорячи про особистість злочинця, М. І. Малихіна наголошує, що необхідно брати до уваги сам факт учинення злочину, у якому проявляються певні особистісні якості, які можна зафіксувати на внутрішньому (антисупільна спрямованість) і зовнішньому (характер злочинної діяльності, своєрідність проявів злочинця в основних сферах життєдіяльності) рівнях. Криміналістичне вивчення особистості злочинця, на думку цієї науковиці, має комплексний характер, оскільки досліджуються такі ознаки і властивості, що вказують на її закономірний зв'язок зі вчиненим злочином, які відображаються у різноманітних слідах (матеріальних, ідеальних). З усієї множини властивостей та якостей особистості злочинця інтерес криміналістики викликають лише ті, що задіяні у процесі детермінації механізму злочину, зумовлюють особливості її можливостей та процесу слідоутворення і водночас відчують на собі та відображають вплив інших осіб, предметів і процесів, котрі взаємодіють із ними [143, с. 27–29]. Проте ми керуватимемося традиційною для криміналістичної науки термінологією, тобто особою злочинця.

На думку В. І. Комісарової, традиційними є два напрями вивчення особи злочинця. Перший передбачає отримання відомостей про особу злочинця за залишеними на місці події слідами – і матеріальними, і ідеальними. Виявлені сліди допомагають швидко знайти і затримати злочинця, а згодом провести його ідентифікацію. Другий напрям передбачає вивчення особи підозрюваного у процесі досудового слідства з метою встановлення вичерпної криміналістичної характеристики особистості суб'єкта посягання [183, с. 8].

Таким чином, характеристика особи злочинця досліджуваного нами злочину включатиме такі відомості: а) соціальні – соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія, наявність кримінального минулого тощо; б) психологічні – світогляд, переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент; в) біологічні – стать, вік, фізичні дані, сила, зріст, вага, спеціальна підготовленість, особливі прикмети [100, с. 139].

Доречно також наголосити на віку особи злочинця, що вчинив бандитизм, адже він становить зазвичай 14–16 років, як зазначено у ст. 22 КК України. З дослідження В. В. Бедриківського випливає, що серед засуджених членів банд вікові характеристики мають явно виражену специфіку. Зокрема, питома вага неповнолітніх становить лише 0,5%, хоча серед інших груп та категорій злочинців цей показник від 4 до 20 разів вищий. Для неповнолітніх характерним є вчинення спонтанних злочинів. Сучасні ж банди добре організовані, їхні керівники ретельно відбирають нових учасників із-поміж тих, хто має певний життєвий досвід, авторитет, навички скоєння злочинів, здатність до досягнення злочинних цілей за допомогою насильства, добре фізично підготовлені тощо. Природно, такі якості ще не сформувались у неповнолітніх [15, с. 127].

Завдяки аналізу слідчо-судової практики, на нашу думку, вирізняють такі види злочинців, залежно від функцій, які вони виконують:

1) організатор (керівник) банди: здійснює керівництво бандою, що проявляється в об'єднанні, спрямуванні та координації зусиль учасників злочинної групи на вчинення злочинів, планування та розподіл обов'язків між учасниками банди, контроль за виконанням запланованих злочинних дій; визначає об'єкт посягання; розробляє план вчинення злочину та злочинної діяльності групи в цілому; визначає ступінь участі кожного члена озброєної банди в злочинній діяльності та винагороди за неї; забезпечує існування рівня організованості, достатнього для існування групи й здійснення нею злочинів; керує підготовкою вчиненого бандою нападу, що проявляється в організації розвідувальних заходів, спрямованих на детальне вивчення обстановки та місця розташування об'єкта посягання; підшукує засоби та знаряддя для вчинення нападу; збирає, аналізує, оцінює відомості для реалізації злочинних дій; безпосередньо керує вчиненням нападу, що проявляється в наданні вказівок конкретним учасникам банди щодо виконання дій, які забезпечували здійснення злочинного задуму; безпосередньо бере участь у вчиненому бандою нападі; здійснює розподіл коштів, здобутих злочинним шляхом.

2) учасники банди: беззаперечно виконують вказівки керівника банди, пов'язані з вчинюваним нападом; збирають інформацію про об'єкт озброєного нападу та передають її керівнику; беруть участь у запланованому нападі; здійснюють фізичне та психологічне подолання опору потерпілих; забезпечують діяльність банди автотранспортом; виготовляють і забезпечують засобами та знаряддями для вчинення нападу [100, с. 138].

Варто виокремити роль організатора у вчиненні бандитизму. Так, організатора часто позиціонують керівником або лідером банди, який беручи участь у банді, створює план та розподіляє ролі учасників банди, а також здійснює інші організаційно-розпорядчі функції в діяльності банди. Окрім цього, важливо підкреслити, що частими є випадки, коли організатор, здійснюючи керівництво бандою, безпосередньої участі у нападі не бере.

Яскравим прикладом цьому є вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 19.10.2017 р., за яким для досягнення мети – учинення озброєних розбійних нападів, які потребують довготривалої та ретельної підготовки, лідером злочинного угруповання ОСОБОЮ_1 визначено системно-структурну побудову банди, яка полягала у загальному керівництві та чіткій підпорядкованості усіх її членів, вертикальних зв'язках між ним та іншими членами банди, загальновизнаних правилах поведінки та конспірації і забезпеченні дотримання їх учасниками банди.

ОСОБА_1, будучи лідером озброєного злочинного угруповання та виконуючи функції його керівника, контролював злочинну діяльність підлеглих шляхом надання вказівок, розпоряджень та інформації членам банди і особисто, і через члена злочинного угруповання ОСОБА_2, при цьому самостійно не беручи безпосередньої участі у вчиненні озброєних нападів.

Отже, злочинна діяльність озброєної організованої групи (банди), за задумом та планом ОСОБИ_1, виглядала певним чином:

ОСОБА_3 та ОСОБА_4 обирали об'єкт розбійного нападу та розробляли план вчинення злочину, на досягнення мети якого ОСОБА_2 разом з ОСОБОЮ_5 проводили розвідку на місці вчинення такого злочину,

за результатами якої, дотримуючись плану злочинної діяльності банди, ОСОБА_3 разом з іншими співучасниками, які не входили до складу банди, мав здійснювати розбійний напад, після чого ОСОБА_1 розподіляв отримані в результаті розбійного нападу грошові кошти [43].

Ролі інших учасників банди можна проілюструвати прикладом із вироку Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 06 березня 2018 р., де встановлено, що з червня по грудень 2014 р. ОСОБА_20, ОСОБА_25, ОСОБА_24, ОСОБА_22, ОСОБА_21, ОСОБА_23, ОСОБА_15 та інші не встановлені досудовим та судовим слідством особи, маючи єдність намірів, ретельно готувались до скоєння злочинів, зокрема спільно розробляли плани щодо їх реалізації, розподіляли ролі кожного з них при скоєнні злочинів, підшукували об'єкти злочинних посягань.

Як організатор злочинної групи – банди ОСОБА_20 здійснював загальне керівництво її діяльністю, забезпечував взаємозв'язок між діями всіх її учасників, здійснював функції щодо планування злочинів, підшукував зброю, речі, предмети, необхідні для скоєння злочинів, унеможливлення ідентифікації, розподілу майна та грошей, отриманих злочинним шляхом.

ОСОБА_25, ОСОБА_15 та інші не встановлені досудовим і судовим слідством особи, відповідно до відведених їм функцій, брали безпосередню активну участь у скоєнні злочинів та надавали відповідну інформацію про окремих осіб, щодо яких можна було скоїти напад і заволодіти їхнім майном.

ОСОБА_24, відповідно до відведених йому функцій, підшукував автомобіль для використання при скоєнні злочину, забезпечував групу автотранспортом, який був у його розпорядженні, виконуючи роль водія під час скоєння злочину, перебуваючи при цьому на певній відстані для попередження про можливу загрозу та забезпечення шляхів відходу учасників злочинної групи. Крім того, ОСОБА_24 надавав відповідну інформацію про окремих осіб, щодо яких можна було скоїти напад та заволодіти їхнім майном.

ОСОБА_27, відповідно до відведеної їй функції, вживала заходів щодо полегшення скоєння злочину, відволікала увагу окремих осіб, потерпілих, під

різними приводами викликала їх з домоволодінь, наглядала за навколишньою обстановкою з метою попередження учасників групи про можливу загрозу.

ОСОБА_21, відповідно до відведеної йому функції, надавав певну інформацію про окремих осіб, щодо яких можна було скоїти напад і заволодіти їхнім майном, брав безпосередню активну участь у скоєнні злочинів, забезпечував групу автотранспортом, який був у його розпорядженні.

ОСОБА_23, стосовно якого кримінальне провадження виділено в окреме, відповідно до відведеної йому функції, брав безпосередню активну участь у скоєнні злочинів, підшукував автомобіль для використання під час скоєння злочину, забезпечував групу автотранспортом, який був у його розпорядженні, виконуючи роль водія при скоєнні злочину.

Крім того, ОСОБА_20 перед скоєнням злочинів – розбійних нападів, з метою подолання опору потерпілих, вживав заходів зі забезпечення банди вогнепальною зброєю, для унеможливлення ідентифікації членів групи – камуфльованою формою, балаклавами та рукавичками [42].

Аналіз судової практики свідчить, що найчастіше бандитизм учиняють особи чоловічої статі – 98%, іноземці – 55,4%, у віці 40–59 років – 56,8%, непрацюючі – 88%, раніше судимі (зокрема за тяжкі та особливо тяжкі злочини) – 55,2 %, узалежнені від наркотиків та алкоголю – 50,2 %. Що стосується взаємин особи злочинця та особи потерпілого, то зазвичай вони поміж себе не знайомі – 94,6% (Додаток В).

Підсумовуючи викладене, варто акцентувати на тому, що характеристика особи злочинця є невід’ємним елементом криміналістичної характеристики бандитизму. Доказова інформація, отримана від особи, яка вчинила злочин, про ступінь організованості і стійкості злочинних груп, їх чисельності і спрямованості діяльності, наявності зброї, а також лідерів і осіб, котрі входять до складу банди, сприяє досудовому розслідуванню. Володіючи такою інформацією, можна проводити заходи щодо запобігання злочинам, які готуються або вчиняються бандами.

Доцільно також особливу увагу приділити дослідженню *особи потерпілого*, яку в юридичній науці розглядають у багатьох аспектах, з-поміж яких важливе значення для розслідування мають кримінальний, кримінологічний, кримінальний процесуальний і криміналістичний.

Із позиції кримінального права М. В. Сенаторов позиціонує такі підходи до розуміння концепту «потерпілий»: 1) потерпілий є предметом злочинного впливу, що полегшує з'ясування «механізму» завдання шкоди об'єкту, а також сприяє встановленню розміру і характеру наслідків суспільно небезпечного діяння; 2) потерпілий – це матеріальний субстрат, а тому визначається як предмет злочину; 3) потерпілий – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство загалом), блага, праву чи інтересу якого, що охороняються кримінальним законом, злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої [196, с. 60].

В. В. Севрюков потерпілих від бандитських нападів поділяє на дві групи: на тих, що провадять законослухняний, і тих, що провадять незаконслухняний спосіб життя. До перших автор відносить банкірів, бізнесменів, інкасаторів, касирів, просто громадян, що мають власність, яку здобули законним шляхом, тощо; до других – валютників, ділків наркобізнесу, повій, членів банд [193, с. 26].

М. В. Беляєв потерпілих від бандитизму поділяє:

1) залежно від соціальної спрямованості:

- особи, які ведуть нелегальну діяльність, зокрема безпосередньо або побічно пов'язані з кримінальними угрупованнями;
- громадяни, які ведуть законослухняний спосіб життя;
- особи, що перешкоджають діяльності банди завдяки здійсненню службової діяльності або виконанню громадського обов'язку.

Заразом науковець зазначає, що особи, які фізично усуваються бандами в разі протидії їхній злочинній діяльності, своєю чергою, поділяються на такі категорії:

- а) потерпілих і свідків, які можуть дати викривальні показання;
- б) співробітників правоохоронних органів і громадян, котрі безпосередньо перешкоджають злочинній діяльності банди;
- в) кримінальних конкурентів, а також осіб, які бажають вийти з злочинного середовища або володіють значним обсягом відомостей про діяльність банди і т.ін. [20, с. 50].

Що стосується кримінально-процесуального трактування цього поняття, то, відповідно до ст. 55 КПК України, «потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства» [130].

Криміналісти дещо ширше підійшли до трактування питання потерпілого, констатуючи, що «без урахування даних про потерпілого неможливо визначити ступінь суспільної небезпеки злочину і особи, яка його вчинила». Вивчення криміналістичного аспекту особистості і поведінки потерпілого дає змогу не тільки висунути слідчі версії про особу, що вчинила злочин, розібратися в розвитку причинового зв'язку у провадженні й оцінити значущість її окремих ланок, а й «найбільш повно і точно виявити обставини, що сприяють вчиненню злочину» [244, с. 3]. Те саме підкреслив В. Ю. Шепітько: особа потерпілого часто вказує на особу злочинця (зв'язки потерпілого зі злочинцем, характер їхніх стосунків, мотиви вчиненого злочину) [126, с. 286].

У криміналістичній науці особа потерпілого становить собою систему ознак, що має складну структуру. Вона охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи або навчання, професію, фах,

освіту тощо), дані про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, зв'язки і стосунки. Дані про потерпілого охоплюють також відомості про його віктимність (схильність окремих людей ставати через низку обставин жертвами певних злочинів). Існує своєрідний взаємозв'язок між особливостями особи потерпілого і особи злочинця, певна вибірковість у діях останнього. Наявність і характер зв'язків та стосунків між потерпілим і злочинцем впливає на мету, мотив, місце, час, способи вчинення і приховування злочину [163]. Саме криміналістичний аспект відображає відомості про потерпілого як особистість, його спосіб життя, зв'язки, відносини та контакти з оточенням, підозрюваним, його поведінку до, під час і після вчинення злочину. Такі дані використовуються в методиці розслідування окремих видів злочинів для розкриття взаємозв'язку слідчих ситуацій, визначення обставин, що підлягають установленню, засобів їх з'ясування тощо.

З метою кримінально-процесуального визначення особи потерпілого від бандитизму потрібно знову ж таки вдатися до дефініції поняття банди, що міститься в нормативних актах, які тлумачать закон. Отже, бандою належить визнавати озброєну організовану групу або злочинну організацію, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, що потребує ретельної довготривалої підготовки [175]. Зі сказаного вбачаємо, що потерпілими від бандитизму можуть визнаватися як юридичні, так і фізичні особи. Також, проаналізувавши криміналістичні особливості досліджуваного нами виду кримінального правопорушення, констатуємо, що особою потерпілого є фізична особа, а також юридична особа – підприємства, установи, організації, які зазнали нападу внаслідок бандитизму.

Участь у кримінальному провадженні зі сторони юридичної особи як потерпілого бере спеціально визначений суб'єкт – представник юридичної особи. Функції представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, можуть виконувати: особа, яка у кримінальному провадженні

має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; працівник юридичної особи.

Для відстоювання своїх правових позицій і законних інтересів юридичної особи представнику юридичної особи надано повноваження на рівні потерпілого, регламентовані ст. 56 КПК України. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має також інші процесуальні права, визначені КПК України (чч. 4–6, ст. 64-1 КПК України), та обов'язки, передбачені ч. 7 ст. 64-1 КПК України.

Задля конкретизації особи потерпілого від бандитизму доцільно зважити на думку вчених, котрі досліджували це питання. Приміром, Ю. С. Шафіков акцентує на зв'язку «потерпілий – організована злочинна група». Це успішно може використовуватися в криміналістиці у процесі висунення версій і планування розкриття й розслідування злочинів. Установлення цього взаємозв'язку має велике значення для вирішення проблеми пошуку доказів і злочинців за їхніми зв'язками зі жертвою. Крім того, інформація про жертви і злочинців істотно впливає на тактику проведення окремих слідчих дій. Криміналістичний аспект вивчення потерпілого обумовлений характером завданої йому шкоди (фізичної, майнової, моральної), своєрідністю способу і обстановки злочинного посягання на нього [229, с. 12].

Прикладом, коли напади вчинялися на підприємства, установи та організації, може виступити вирок Апеляційного суду Львівської області від 27 листопада 2015 р., згідно з яким засуджено членів банди за вчинення нападів на автозаправні станції з метою заволодіння грошима [38].

Завдяки нашому аналізу слідчо-судової практики у кримінальних провадженнях про бандитизм встановлено, що у більшості випадків (52,5% вивчених матеріалів), потерпілими були фізичні особи (Додаток В).

Прикладом вчинення нападу на фізичних осіб доречно назвати вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 16 листопада 2012 р., яким засуджено дев'ятьох членів банди за вчинення низки розбійних

нападів на окремі домоволодіння. За вироком, учасники озброєної банди вчиняли розбійні напади на окремих громадян, про яких заздалегідь збирали інформацію щодо наявності у них грошових коштів та цінного майна [45].

Вагомим вважаємо також твердження В. А. Волинського й І. В. Тішутіної, згідно з яким «вивчення особи потерпілого передбачає збирання, аналіз і оцінку даних, що характеризують не тільки його особисто, а й ті зв'язки, взаємини, які він мав у колективі, сім'ї, на роботі і за місцем проживання. Важливе значення при цьому мають віктимологічні чинники» [54, с. 10].

Аналіз слідчо-судової практики продемонстрував, що зазвичай потерпілим є особа чоловічої статі – 73,7%, у віці 40–59 років – 37,7 %, що працює на підприємстві, в установі, організації, незалежно від форми власності – 37,7 %, без кримінального минулого – 95,1 % та не була знайома зі злочинцем – 24,1% (Додаток В).

У підсумку зауважимо, що криміналістичною характеристикою бандитизму є система взаємозалежних узагальнених даних про найтипівіші ознаки, які виявляються в способі його вчинення, слідовій картині злочину, обстановці та обставинах (часі, місці та знаряддях), предметі злочинного посягання, особі злочинця та потерпілого, тому елементи криміналістичної характеристики зазначеного злочину мають розглядатися як єдина і незмінна система.

2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму

Для розробки методики розслідування будь-якого кримінального правопорушення обставини, що підлягають встановленню при здійсненні досудового розслідування, мають принципове значення. Найперше, з огляду на закріплені в ч. 1 ст. 91 КПК України обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, мусять бути встановлені в будь-якому

провадженні. Однак цей загальний для всіх злочинів предмет доказування необхідно деталізувати та виокремити усі обставини, керуючись об'єктивними та суб'єктивними чинниками бандитизму.

Що стосується наукової термінології, яка використовується для позначення кола цих обставин, то фахівці вживають різні терміни – «обставини, що підлягають доказуванню» [192; 27, с. 38–42; 98, с. 27–29], «обставини, що підлягають встановленню» [184, с. 113; 150, с. 7–8; 191, с. 57–59; 86, с. 137], а також «обставини, що підлягають з'ясуванню» [99, с. 103–108; 79, с. 13].

Існують факти і обставини, що мають важливе криміналістичне значення та формально не охоплюються рамками предмета доказування відповідно до формулювань, наведених у ст. 91 КПК України. Таким чином, доречно погодитися з позицією фахівців, котрі вважають, що категорія «обставини, що підлягають встановленню» є значно ширшою за предмет доказування в розумінні кримінально-процесуального законодавства, тож вважається більш прийнятною для розробки окремої криміналістичної методики [197, с. 57–59; 86, с. 137].

Таким чином, термін «обставини, що підлягають встановленню» не є тотожним «обставинам, що підлягають доказуванню». Тому саме термін «обставини, що підлягають встановленню», з огляду на його традиційність для криміналістичної науки, і використовуватимемо у роботі.

З цього приводу підтримуємо думку І. В. Загороднього, котрий вважає, що для конкретизації змісту наведеного переліку обставин при розслідуванні конкретного злочину потрібно враховувати не лише положення ст. 91 КПК України, а й положення кримінального закону, що визначають юридично значимі обставини, необхідні для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, а також особливості криміналістичної характеристики таких діянь [82, с. 85]. Гадаємо, формування обставин, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму, аргументовано такими чинниками: предметом доказування (передбаченим ст. 91 КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристикою бандитизму, а

також особливостями його розслідування. Тимчасом обставини, що підлягають доказуванню, відображені в нормах чинного КПК України та є визначальними і базовими.

Слід підкреслити їх практичну значущість, адже неправильне визначення кола обставин, які підлягають встановленню, призводить до того, що частина таких обставин залишається поза увагою судово-слідчих органів, а висновки, які формулюються у процесуальних рішеннях, ґрунтуються не на доказах, а на припущеннях, що суперечать вимогам Конституції України та кримінально-процесуального законодавства України [78, с. 148].

Щоби визначити перелік обставин, які підлягають встановленню під час розслідування бандитизму, треба їх проаналізувати з огляду на їхнє формування у криміналістичних методиках розслідування суміжних кримінальних правопорушень.

Є. Г. Сахарова, досліджуючи методику розслідування злочинів, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю, виокремлює обставини, що підлягають встановленню: 1) обставини, що стосуються події злочину; 2) обставини, що стосуються механізму події і його наслідків; 3) обставини, що стосуються особистості потерпілого; 4) обставини, що стосуються обвинуваченого; 5) обставини, що стосуються завданої шкоди [198].

Авторами методики розслідування насильницьких злочинів до переліку обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про завдання тілесних ушкоджень, віднесено: 1) подію злочину; 2) характер і розмір шкоди, спричиненої злочином; 3) вину особи; 4) обставини, що виключають злочинність діяння; 5) обставини, що характеризують особу винного; 6) обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання; 7) обставини, що є підставами звільнення від кримінальної відповідальності і покарання; 8) обставини, що сприяли вчиненню злочину [154, с. 7–8].

О. Жупіна, з-поміж обставин, що підлягають встановленню під час розслідування насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених працівниками ОВС, вирізняє: 1) джерело інформації про кримінальне

правопорушення; 2) подію кримінального правопорушення; 3) винуватість підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення; 4) вид і розмір завданої шкоди; 5) обставини, які характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого; 6) обставини, які характеризують особу потерпілого; 7) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання; 8) обставини, що виключають кримінальну відповідальність [78, с. 148–149].

С. О. Сафроновим запропоновано поділити типові обставини, що підлягають встановленню під час розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, на дев'ять груп: 1) обставини, що стосуються суб'єкта злочину; 2) обставини, що встановлюють суб'єктивну сторону злочину; 3) обставини, що належать до об'єктивної сторони злочину і до події злочину; 4) обставини, встановлення яких має значення для кваліфікації діяння; 5) обставини, що визначають розмір шкоди від вчиненого злочину; 6) обставини, що вказують на постзлочинну діяльність особи, яка заподіяла тілесне ушкодження; 7) інші обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність; 8) причини й умови, що сприяли заподіяння тілесного ушкодження; 9) обставини, встановлення яких сприяє виявленню іншого злочину, можливість учинення якого обумовлена заподіянням тілесного ушкодження [197, с. 57–64].

До обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень, І. В. Загородній відносить: 1) обставини, що стосуються події злочину: факт протиправного заподіяння тілесних ушкоджень; місце заподіяння тілесного ушкодження; час нанесення тілесних ушкоджень; спосіб завдання тілесних ушкоджень; характер шкоди, спричиненої здоров'ю, та розмір збитків, завданих злочином; дії особи з приховування злочину; 2) обставини, що характеризують винуватість особи у вчиненні злочину: форма вини; мотиви і цілі насильницьких дій; наявність стану сильного душевного хвилювання; 3) обставини, які характеризують особу підозрюваного: автобіографічні дані; відомості про судимість; інтелектуальні та психофізичні якості, наявність

(відсутність) фізичних та психічних вад, раніше перенесених важких захворювань, черепно-мозкових травм; обставини, що характеризують підозрюваного у побуті, на роботі та навчанні; додаткові обставини, які встановлюються у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені неповнолітніми (ст. 485 КПК України); 4) обставини, які характеризують особу потерпілого: автобіографічні дані, чи не є потерпілий неповнолітнім, малолітньою особою або особою похилого віку; наявність або відсутність у потерпілого судимостей; фізичний і психічний стан потерпілого під час заподіяння йому тілесних ушкоджень, перебування його у безпорадному стані або іншому залежному становищі від особи, яка завдала тілесних ушкоджень; обставини, які характеризують потерпілого за місцем проживання, роботи, навчання; характер відносин між потерпілим та підозрюваним; 5) обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання; 6) обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 7) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 8) розмір процесуальних витрат [82, с. 191–192].

К. Ю. Бобрик відокремлює такі специфічні обставини, що підлягають встановленню під час розслідування створення злочинної організації, як: структура злочинної організації; характер розподілу ролей її членів; існуюча система правил поведінки для членів злочинної організації, а також санкцій за порушення встановлених правил; характер заохочень і покарань її членів з боку організаторів; факти застосування санкцій і заохочень до окремих членів; способи конспірації злочинної діяльності, які використовуються злочинною організацією; характер зв'язків її членів (насамперед її організатора) із представниками органів державної влади й управління; факти корупційних зв'язків з державними службовцями, передачі ними тієї чи іншої інформації, спрямованої на полегшення здійснення злочинів і приховування доказів; факти, що свідчать про те, що з боку представників органів державної влади й

управління проводяться заходи, спрямовані на ухилення від кримінальної відповідальності тих чи інших членів злочинної організації; характер технічних засобів, які використовуються членами злочинної організації для полегшення вчинення злочинів, для приховування слідів злочинів і забезпечення безпеки членів злочинної організації, а також для підвищення ефективності протидії діяльності правоохоронних органів із розкриття, розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень відносно членів злочинної організації; розміри грошових фондів, які використовуються членами злочинної організації для забезпечення розширення злочинної діяльності та як своєрідний фонд «соціального страхування» для допомоги засудженим співникам і членам їхніх родин; місця зберігання вказаних коштів; наявність осіб, відповідальних за переховування цих грошових фондів, які стежать за правильністю використання, витратами і надходженням грошей; мета створення подібних фондів і факти їх використання; характер зв'язків злочинної організації з іншими злочинними угрупованнями; обставини, що свідчать про боротьбу за сфери впливу в регіоні, характер цієї боротьби, її засоби і методи; обставини, що свідчать про діяльність злочинної організації, про розділ сфер впливу [25, с. 9].

Обставини, які підлягають встановленню під час розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх, на думку І. Л. Калімбета, охоплюють чисельність злочинної групи, зокрема точну кількість учасників групи загалом і точне коло учасників конкретного групового корисливо-насильницького злочину, адже кількість осіб, які беруть участь у безпосередньому вчиненні корисливо-насильницьких злочинів, не завжди відповідає реальній кількості неповнолітніх, які асоціюють себе зі злочинною групою та входять до її складу; ступінь структурованості групи з метою правильної кваліфікації злочинної діяльності групи з урахуванням ст. 27 КК України. Для оптимізації розслідування у контексті структурованості групи встановлюється: наявність у групі лідера та ступінь його впливу на інших учасників групи; роль кожного з учасників у діяльності групи та в кожному епізоді злочинної діяльності; особливості

внутрішньогрупових зв'язків; вплив на злочинну групу представників організованої злочинності дорослих; принцип формування злочинної групи неповнолітніх корисливо-насильницької спрямованості [93, с. 167].

З урахуванням наведених позицій науковців та положень кримінально-процесуального законодавства, на нашу думку, є підстави структурувати вказані обставини у п'ять окремих груп.

1. Обставини про особу злочинця та банду загалом:

1.1) відомості щодо структури банди та її учасників:

1.1.1) відомості про особу (осіб) організатора:

– автобіографічні дані; відомості про притягнення до відповідальності (адміністративної, кримінальної), наявність непогашеної чи незнятої судимості; інтелектуальні та психофізичні якості, наявність (відсутність) фізичних та психічних вад; характеристика у побуті, на роботі (навчанні);

– ті обставини, що підкреслюють його авторитет серед членів банди (широке коло знайомств у кримінальному світі, розвиток фізичних /розумових здібностей, володіння зброєю тощо);

1.1.2) відомості про учасників банди:

– автобіографічні дані; відомості про притягнення до відповідальності (адміністративної, кримінальної), наявність непогашеної чи незнятої судимості; інтелектуальні та психофізичні якості, наявність (відсутність) фізичних та психічних вад; характеристика у побуті, на роботі (навчанні);

– відомості щодо плану дій;

– відомості щодо нападу на підприємства, установи, організації або окремих осіб;

– відомості щодо розподілу ролей між учасниками банди (з'ясування обставин формування змови між співучасниками, хто запропонував учинити злочин певним способом, де та коли це відбулося, ким і які ролі були визначені та між ким зі співучасників розподілені, яка винагорода кожному була попередньо визначена та фактично здійснена).

Розподіл обов'язків серед учасників нападів залежить від їхньої кількості, обстановки місця події, наявності та чисельності охорони тощо. Завдяки проведеному нами аналізу встановлено диференціацію банди за групами. Найпоширенішою вважається така схема функціонального поділу банди: група нападу, група захоплення майна, група прикриття і група забезпечення транспортом та зброєю;

1.2) відомості щодо озброєння банди;

1.3) відомості щодо наявності внутрішніх форм поведінки;

1.4) відомості про стійкість банди:

– існуюча система правил поведінки для членів банди, а також санкцій за порушення встановлених правил (характер заохочень і покарань її членів з боку організаторів; факти застосування санкцій і заохочень до окремих членів; способи конспірації злочинної діяльності, які використовуються бандою);

– характер зв'язків її членів (насамперед її організатора(керівника)) із представниками органів державної влади, місцевого самоврядування, окремими державними службовцями;

– характер зв'язків банди з іншими злочинними угрупованнями;

– факти корупційних зв'язків з органами державної влади;

– характер технічних засобів, які використовуються членами банди для підготовки, вчинення злочинів, а також приховування його слідів;

– розміри грошових резервів, які використовуються членами банди для забезпечення її діяльності (місця зберігання вказаних коштів; наявність осіб, які є відповідальними за переховування цих грошових фондів і стежать за правильністю використання, витратами й надходженням грошей; мета створення подібних фондів і факти їх використання) [108, с. 109].

2. Обставини щодо особи потерпілого (потерпілих):

2.1) фізична особа:

– автобіографічні дані, наявність або відсутність у потерпілого судимостей; відомості, які характеризують потерпілого за місцем проживання, роботи (навчання);

- характер відносин між потерпілим та підозрюваним;
- відомості щодо виду й розміру винагороди;

2.2) юридична особа:

- відомості щодо форми власності юридичної особи, відомості про засновників (власників);
- відомості щодо зв'язку юридичної особи або окремих осіб, що працюють на підприємстві, в установі, організації, з вчинюваним на неї нападом.

3. Обставини про подію кримінального правопорушення. До цієї категорії слід зараховувати:

- 3.1) відомості про предмет кримінального правопорушення;
- 3.2) час та місце вчинення нападу;
- 3.3) відомості про спосіб учинення злочину, що охоплюватиме спосіб готування вчинення, безпосереднього вчинення та його приховання;
- 3.4) відомості про знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення (під час готування, вчинення та приховування по кожному епізоду їх спільної злочинної діяльності);
- 3.5) характер протиправних дій, які були вчинені під час нападу;
- 3.6) умови, що спричинили виникнення та формування умислу на організацію банди чи вчинення нападу нею;
- 3.7) відомості про матеріальні й ідеальні сліди відображення підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення.

Способи вчинення злочину зазвичай класифікуються залежно від об'єктів бандитського нападу: банки, касири й інкасатори; підприємства, організації, установи, квартири; легковий і вантажний автомобільний транспорт; рухомий склад залізничного транспорту; авіаційний транспорт, морські та річкові судна; окремі громадяни на вулиці; особи, що володіють зброєю і боєприпасами та ін.

Предметами злочинного посягання при бандитизмі переважно є: грошові кошти, коштовності, зброя, наркотичні речовини, транспортні засоби та ін.

Предмет злочинного посягання залежить від того, який конкретно злочин вчиняє банда.

В ході вчинення нападів учасники банди використовують різні способи, такі як: блокування руху, виривання особистих речей, розмаїті форми психічного і фізичного насильства, демонстрація і застосування зброї. Способи дій під час нападу також різноманітні. Бандитські напади часто супроводжуються вбивством потерпілих і свідків, які чинять опір або стали очевидцями нападу, випадково опинившись на місці злочину. Під час нападу банди нерідко вживають заходів із приховування і знищення слідів на місці події, здебільшого шляхом підпалу об'єкта нападу. Приховування також відбувається шляхом знищення предметів і одягу, використаних під час його вчинення, надання впливу на свідків та потерпілих, створення помилкового алібі і т.ін. Найбільш досвідчені злочинці діють винахідливіше і нерідко вдаються до створення інсценувань, наприклад, шляхом підкидання речей, документів сторонніх осіб.

4. Обставини про мотив і мету кримінального правопорушення:

- відомості щодо мотиву й мети організації банди;
- відомості щодо мотиву й мети організатора та учасників банди;
- відомості щодо мотивів нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб.

Окрім способів бандитських нападів, специфічно вирізняються сучасні мотиви і мета таких діянь. Мотив злочину – це один з елементів психічної регуляції поведінки злочинця [11]. Він формується під впливом потреб, інтересів і криміногенних властивостей його особи, а також об'єктивної обстановки, у якій злочинець перебував, спонукаючи його до вчинення суспільно небезпечного і кримінально караного діяння. Відомості про мотив, мету та поведінку кожного з учасників банди мають істотне значення для встановлення всіх епізодів злочинної діяльності, ролі кожного з них під час учинення бандитизму.

Мотивація злочинної поведінки учасників банди безпосередньо залежить від особливостей особистості організатора, а також активних учасників банди. Найавторитетніші організатори банд найчастіше просто

диктують свої умови, встановлюючи конкретні завдання перед рештою учасників злочинної групи та вимагаючи їх беззастережного виконання. Часто такі мотиви пов'язані з прагненням керівника до влади і невиправданого, надмірного для досягнення жорстоких цілей банди, насильства над людьми. Мотивами учасників банди можна назвати: а) мотиви початкового етапу (зокрема мотиви організації банди, мотиви вступу в банду); б) мотиви подальшого етапу (участь у складі банди та участь у нападах).

Мета злочину є регулятором поведінки з тією лиш особливістю, що відповідає мотиву і видається суб'єкту бажаною «моделлю» результату діяння, заради досягнення якого відбувається. Якщо мотив злочину стимулює, то мета орієнтує суб'єкта на досягнення саме того результату, «модель» якого становить її зміст і сутність [154, с. 161;160; 161].

Назагал ми погоджуємось із думкою М. В. Беляєва про те, що мету бандитизму слід визначати залежно від цінностей, які існують у банді. Такі цінності зорієнтовані на певні блага-домагання: а) користь (орієнтація на збагачення); б) «воля» (свобода від закону, усталеної в суспільстві моралі та додаткові можливості, пов'язані з використанням сили банди); в) влада (як в рамках самої банди, так і над іншими злочинними співтовариствами і законотворчим населенням, що забезпечується шляхом залякування, примусу через насильство і за допомогою заперечення легітимної влади держави, панівної громадської думки); г) «престиж» (повага, слава, популярність в певних колах, заради чого можна іноді поступитися зазначеними вище цінностями); г) злочинна «кваліфікація» як допоміжна цінність. Ці мотиви усвідомлюються керівництвом банди і керують поставленими ним пересічним учасникам мотивами конкретних нападів [20, с. 29].

5. Інші обставини:

- 5.1) вид і розмір шкоди від кримінального правопорушення;
- 5.2) обставини, що підтверджують або виключають факт учинення підозрюваною особою іншого виду кримінального правопорушення;
- 5.3) обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання;

5.4) обставини, що виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;

5.5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, а також обставини, що виключають факт учинення підозрюваною особою іншого злочину.

З-поміж обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчинення злочину, та обставин, які пом'якшують покарання, як такі, що підлягають встановленню, доцільно виокремити: з'явлення зі зізнанням, щире каяття або активне сприяння розслідуванню злочину, а також добровільне відшкодування завданого збитку чи усунення заподіяної шкоди; вчинення злочину жінкою в стані вагітності; вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності. Також, із-поміж обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчинення злочину, та обставин, які обтяжують покарання, як такі, що підлягають встановленню, доречно вказати: тяжкі наслідки, завдані злочином, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій.

Стосовно обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, спеціальних підстав у ст. 257 КК України не визначено, натомість як у ч. 2 ст. 255 КК України – заохочувальній нормі – вказано таке звільнення. Тому можуть застосовуватись підстави, передбачені розділами IX та XII КК України, якщо такі фактично були і можуть застосовуватись.

До речі, нині точиться дискусія з цього приводу. Побутують думки, згідно з якими було б доцільно звільняти членів банди за будь-який злочин невеликої або середньої тяжкості і за необережні тяжкі злочини, адже бувають ситуації, коли дехто з учасників не має прямого умислу вчиняти тяжкі злочини – в разі випадку суд зобов'язаний звільнити відповідних осіб від кримінальної відповідальності [89, с. 46]. Добровільність заяви про

створення злочинної організації або участь у ній означає вчинення цих дій із різних мотивів, але з власної волі та з усвідомленням об'єктивної можливості й надалі брати участь у ній. Саме тому внесення відповідних змін дало змогу належно підтвердити і реалізовувати завдання Кодексу, яке передбачено ст. 1 КК України, а саме запобігання злочинам, передбаченим ст. 257 КК України [90, с. 65]. Ми підтримуємо зазначені думки з приводу внесення змін і доповнення щодо заохочувальних норм, зокрема щодо можливого включення заохочувальної норми у ч. 2 ст. 257 КК України.

Таким чином, визначення обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про бандитизм, надає можливість моделювати саму діяльність із розслідування злочину з оптимізацією умов усього процесу розслідування. Проте слід зважити на те, що в процесі розслідування можуть виявлятися свої специфічні обставини, які підлягають встановленню.

Висновки до другого розділу

Узагальнення дослідження наукових поглядів щодо основних елементів криміналістичної характеристики та обставин, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму, дає змогу зробити такі висновки:

1. Криміналістичною характеристикою бандитизму є система взаємозалежних узагальнених даних про найбільш типові ознаки, які виявляються в способі його вчинення та слідовій картині злочину, обстановці та обставинах (часі, місці), знаряддях і засобах його вчинення, предметі злочинного посягання, особі злочинця та потерпілого.

2. Завдяки аналізу елементів криміналістичної характеристики досліджуваного злочину встановлено, що спосіб учинення бандитизму є центральним її елементом та включає дії, пов'язані з підготовкою, безпосереднім вчиненням та приховуванням бандитизму. Підготовка до

бандитизму охоплює організацію банди, підбір її учасників, оснащення їх зброєю та підготовку до нападу. Спосіб безпосереднього вчинення бандитизму передбачає участь у банді та у вчинюваному нею нападі. До способів приховування бандитизму доречно віднести знищення слідів злочину, підробку документів; вбивство свідків, співучасників; інсценування інших злочинів тощо.

3. Слідовою картиною бандитизму є сукупність матеріальних та ідеальних слідів, що залишені злочинцями. Типові матеріальні сліди, за результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень про бандитизм, включають відображення, предмети і речовини. До перших відносяться сліди рук і ніг, транспорту, знарядь злому і т.ін .; до других – зброя, кулі і гільзи, частини вибухових пристроїв, предмети, що належали злочинцям, наприклад, маски і панчохи, форма працівників правоохоронних органів та ін., до третіх – кров, речовини, що застосовуються для нейтралізації жертви, ґрунт тощо. Особливу увагу під час пошуку слідів потрібно звернути на мікрооб'єкти, зокрема запах, волосся, волокна тканини й інше. Ідеальні сліди відображаються у пам'яті потерпілого, свідків і підозрюваного та отримуються у процесі їх допиту. За кожним фактом учинення бандитизму перелік і послідовність слідів залежатиме від різних обставин.

4. Встановлено, що предмет злочинного посягання впливає на вибір способів підготовки, вчинення і приховування бандитизму. За допомогою криміналістично значущих характеристик предмета цього виду злочинів можна скласти уявлення про кількість злочинців, їхні навички та спеціальну підготовку.

5. Зміст обстановки бандитизму включає обставини його вчинення, місце, час, знаряддя та інші умови, зокрема фізіологічні, психологічні фактори та фактори навколишнього середовища. Встановлення конкретного місця бандитизму надає можливість цілеспрямовано здійснювати пошук, виявлення, фіксацію та вилучення матеріальних слідів злочину, визначати ті з них, котрі безпосередньо стосуються події, висувати початкові типові версії

щодо механізму злочину та осіб, які його вчинили, визначити мету та окреслювати напрями проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій. Безпосередній час вчинення злочину повинен враховуватися при визначенні послідовності епізодів злочинної діяльності учасників банди, незалежно від тривалості кожного з них: при визначенні одночасного існування певних фактів; для урахування змін, що настали в джерелах доказової інформації; для обліку вікових та інших змін особистості злочинця.

6. Дослідження особи злочинця співвідноситься із дослідженням поняття банди, що має кількісно-якісні ознаки: організованість, стійкість, розподіл ролей між учасниками, наявність злочинних планів, взаємну обізнаність членів групи про спільну злочинну діяльність, єдність умислу та намірів тощо. Вивчення особи злочинця включатиме соціальні, психологічні та біологічні дані. Характеристика особи злочинця здійснюється залежно від функцій учасників банди, зокрема, вирізняємо організатора, керівника та решта учасників банди.

7. Особою потерпілого внаслідок бандитизму є фізична особа, а також юридична особа – підприємства, установи, організації, що зазнали нападу. Участь у кримінальному провадженні зі сторони юридичної особи як потерпілого бере спеціально визначений суб'єкт – представник юридичної особи.

8. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму, доцільно згрупувати у п'ять окремих груп: 1) обставини про особу злочинця та банду загалом; 2) обставини про особу потерпілого (потерпілих); 3) обставини про подію кримінального правопорушення; 4) обставини про мотив та мету кримінального правопорушення; Інші обставини, кожна з яких включає в себе обставини тієї групи, що підлягають доказуванню.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ТА НАСТУПНОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ БАНДИТИЗМУ

3.1. Типові слідчі ситуації та алгоритм дій слідчого під час розслідування бандитизму

У криміналістиці, з урахуванням ситуаційного підходу, поширеними є погляди на процес організації досудового розслідування як комбінацію типових слідчих ситуацій та вироблення на цій основі щонайоптимальнішим алгоритму дій слідчого у взаємодії з іншими підрозділами, які залучаються до цієї сфери.

Погоджуючись із В. П. Крамаренком, вважаємо, що ситуаційний підхід як інтегративна криміналістична технологія дає змогу об'єднати теоретичні знання й практичні навички, що спрямовані на діагностику та вирішення конкретних ситуацій розслідування [121, с. 10].

З приводу поняття слідчої ситуації та її значення у криміналістичній науці зауважимо, що вони є неоднозначними. Скажімо, одні вчені розглядають її як конструктивний елемент окремих методик розслідування. І. Ф. Герасимов обстоює тезу про те, що розроблення методик розслідування з урахуванням різних слідчих ситуацій робить їх більш конкретними та підвищує ефективність рекомендацій [57, с. 14]. М. О. Селіванов вказує, що слідча ситуація впливає на методику розслідування злочину значно більше, ніж криміналістична характеристика, на що й потрібно зважати у процесі планування розслідування [194, с. 58]. Є. С. Хижняк вважає, що слідча ситуація, як і криміналістична характеристика, є одним із найважливіших інструментів у руках слідчого, що допомагає максимально підвищити ефективність діяльності з розслідування злочинів, а володіння типовими слідчими ситуаціями дає змогу слідчому визначити коло пріоритетних завдань, уникнути недоцільної витрати часу й сил. На основі зіставлення типової слідчої ситуації й ситуації, що сталася під час розслідування

конкретного злочину, використовуючи зв'язки між елементами криміналістичної характеристики цієї групи злочинів, слідчий зможе спланувати процес розслідування й найефективніше вирішити завдання встановлення особи, котра вчинила злочин [222, с. 197].

Інші науковці переконані, що слідча ситуація є категорією криміналістичної тактики. Наприклад, В. К. Весельський вважає, що слідча ситуація належить до кола понять криміналістичної тактики і вже в цій якості, як і інші тактико-криміналістичні поняття, реалізується у криміналістичній методиці. Свій висновок автор обґрунтовує тим, що саме слідча ситуація обумовлює тактику конкретних слідчих дій [35, с. 195].

Підтримуючи переважні думки науковців першого підходу, вважаємо, що слідча ситуація є невід'ємним елементом організації розслідування, що входить до методики розслідування окремих кримінальних правопорушень. Визначення слідчої ситуації обумовило формування окремого підходу до типових слідчих ситуацій як підстав для побудови конкретних рекомендацій у криміналістичній методиці.

У теорії криміналістики найбільші складнощі виникають під час з'ясування підстав для виокремлення або типізації слідчих ситуацій. Так, на думку Л. Я. Драпкіна, підставами типізації слідчих ситуацій є наявність загальних, групових ознак та їх відносна повторюваність [70, с. 17]. О. М. Васильєв і М. П. Яблоков також вважають головним критерієм типізації частоту повторюваності певних ознак [30, с. 139]. В. К. Гавло таким критерієм називає схожість криміналістичних характеристик вчинення та розслідування злочинів [54, с. 126], О. Г. Філіппов – обсяг та зміст інформації, що характеризує стан, хід та умови розслідування [216, с. 75], а С. В. Великанов – репрезентативну множину однорідних конкретних ситуацій [32, с. 12].

С. С. Чернявський під типовою слідчою ситуацією розуміє інформаційну модель із найбільш значущими й типовими властивостями та ознаками процесу провадження про злочини, що належать до певної класифікаційної групи. На

підставі цієї моделі розробляють криміналістичні засоби, прийоми та методи вирішення конкретних ситуацій розслідування [227, с. 489].

Р. Л. Степанюк зазначає, що типова слідча ситуація – це сформульована на підставі аналізу практики розслідування певної категорії злочинів абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної в слідчого інформації про обставини злочину й обстановку, що склалася на відповідному етапі розслідування [206, с. 112].

Підтримуємо думку В. А. Журавля, який трактує типову слідчу ситуацію як наукову абстракцію, яка сформована на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення та аналізу значного емпіричного матеріалу і в якій відображено найбільш загальні риси, що характеризують перебіг і стан розслідування на певному етапі [80, с. 106].

До речі, типовими вважають ті ситуації, з якими стикається слідчий на початковому чи подальших етапах розслідування злочину залежно від повноти вихідних даних [232, с. 148–149].

Типова слідча ситуація слугує матрицею, шаблоном, на який накладається конкретна ситуація для її зіставлення з типовою. Уніфікованого механізму формування сукупностей ситуацій досі не вироблено. Тому за основу для виділення ситуацій на початковому етапі розслідування достатньо взяти один елемент (обставину події) та наявність (чи можливість отримання) інформації про нього з певних джерел. Сукупність усіх можливих ситуацій, що складаються під час розслідування злочинів окремої категорії, має бути запропонована у вигляді системи для кращого оперування ними користувачем (слідчим). Класифікація, побудована з простих (одичних) ситуацій, виділених за різними підставами, кожна з яких стосується лише однієї ознаки, стає основою для формування більш складних типових ситуацій (ситуаційних моделей) [141, с. 275–276].

Вважаємо, що типізація слідчих ситуацій під час формування методик розслідування бандитизму є можливою за умови виділення інформації про

окремі елементи найбільш значущих і таких, що часто трапляються, компонентів, які доцільно поділити на дві групи:

1) відомості про окремі обставини злочинної діяльності банди (відомості щодо особи злочинця, про спосіб учинення кримінального правопорушення, його сліди, предмет посягання і розмір заподіяної злочином шкоди, зв'язки з іншими злочинами);

2) найбільш значущі обставини розслідування (стан доказової бази, можливості розслідування, показання потерпілих, лінія поведінки сторони захисту тощо).

Формуючи типові слідчі ситуації в процесі написання дисертації, ми відштовхуватимемося від того, на якому саме етапі розслідування їх виявлено. В науці ведуться жваві дискусії з приводу кількості етапів розслідування, проте найпоширенішими є дво- і триетапна структура розслідування.

Приміром, В. О. Малярова, визначаючи зміст та межі етапів розслідування злочину, констатує, що початковий етап починається з моменту внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і закінчується винесенням письмового повідомлення про підозру, що робиться за наявності достатніх доказів (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України). Наступний етап розслідування злочинів – це основний період роботи слідчого. Він починається після виконання початкових невідкладних дій із переходом до більш планомірної роботи у кримінальному провадженні. На заключному етапі здійснюється всебічна оцінка зробленої у кримінальному провадженні роботи, зібраних доказів, і на цій основі, відповідно до ст. 283 КПК України, прийняття певних процесуальних рішень [144, с. 88–89]. І. І. Когутич, описуючи етапізацію процесу розслідування, вказує на наявність трьох етапів: 1) початкового – період проведення слідчих (розшукових) дій (гласних та негласних), часовому чиннику яких властива так звана невідкладність. Початок цього етапу збігається, на думку вченого, з початком досудового розслідування, визначеним ч. 1 ст. 214 КПК, а завершується виконанням завдань,

обумовлених цим етапом; 2) наступного (подальшого) етапу – період провадження усіх інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на ґрунтовне і системне збирання й дослідження доказів у провадженні; 3) завершального етапу – заключний період розслідування, що розпочинається моментом прийняття слідчим (прокурором) рішення про закінчення розслідування і завершується прийняттям уповноваженою особою одного з процесуальних рішень, передбачених ст. 283 КПК України [111, с. 235–236].

Проте більшість науковців схиляються до виокремлення двох етапів: початкового та наступного. Це, зокрема, В. А. Лилик [137, с. 113], І. С. Літвінчук [139, с. 89] та чимало інших дослідників.

Тому, враховуючи таку позицію, вважаємо за доцільне взяти за основу двохетапну структуру розслідування та виділяти організаційні моменти, що стосуються досудового розслідування бандитизму, на:

1) початковому етапі (який починається з моменту отримання відомостей про кримінальне правопорушення до повідомлення особі про підозру);

2) наступному етапі (що починається з повідомлення особі про підозру до прийняття рішення про закінчення досудового розслідування).

Найважливішими завданнями початкового етапу розслідування Р. С. Белкін вважає: 1) орієнтування особи, що проводить розслідування, в усіх обставинах тієї події, яку йому належить розслідувати, з'ясування фактів, які мають бути досліджені, отримання вихідних даних з метою розгорнутого планування розслідування; 2) збиранню та фіксація доказів, які протягом невеликого проміжку часу можуть бути втрачені; 3) установлення, пошук та затримання злочинця по гарячих слідах [16, с. 333–334].

Завданнями початкового етапу розслідування, пише Г. В. Москаленко, є: 1) з'ясування й оцінка сформованої після початку досудового розслідування слідчої ситуації, після чого відбувається висунення версій, постановка тактичних завдань та вибір засобів їх перевірки й вирішення; 2) виявлення джерел інформації про розслідуваний злочин (матеріальні сліди, зняття

злочину, свідки-очевидці та ін.); 3) визначення напряму розслідування й розроблення плану розслідування; 4) обрання форми й методів взаємодії з органами й службами, що здійснюють оперативно-розшукову роботу; 5) пошук та одержання інформації про механізм й обстановку вчиненого злочину; 6) збирання й вивчення відомостей про особистість потерпілого (спосіб життя, заняття, зв'язки, зміст дозвілля, захоплення, риси характеру, його поведінка до, у момент та після вчинення злочину); 7) пошук, одержання й аналіз інформації про осіб, що вчинили злочин, їх розшук і затримання [152, с. 377].

Наводячи характеристику слідчих ситуацій початкового етапу корисливо-насильницьких злочинів, учинених організованими групами неповнолітніх, І. Л. Калімбет виокремлює такі основні завдання: 1) установлення всіх учасників організованого угруповання неповнолітніх та їх затримання; 2) установлення усіх епізодів злочинної діяльності; 3) установлення системи внутрішньогрупових зв'язків для визначення особи лідера і його ізоляція, а також осіб, які найвірогідніше співпрацюватимуть зі слідством; 4) установлення місць придбання чи виготовлення знарядь злочину; 5) установлення каналів збуту майна, здобутого злочинним шляхом; 6) висунення та перевірка версій щодо злочинної діяльності; 7) установлення очевидців злочинів та інших осіб, яким відома інформація щодо злочинної діяльності угруповання [94, с. 154].

Важливою є класифікація слідчих ситуацій. Так, М. П. Яблоков слідчі ситуації класифікує за такими підставами:

– за належністю до етапів розслідування – початкові, наступні та завершальні;

– за характером оцінюваного моменту – етапні і проміжні;

– за ступенем узагальнення – типові і конкретні. Конкретні, своєю чергою, залежно від переважання в них типових або нетипових ознак можуть бути типовими або атиповими;

– за ступенем проблемності – складні (з високим рівнем інформаційної невизначеності) і прості; конфліктні, безконфліктні і тупикові (є істотний обсяг об'єктивної інформації про подію кримінального правопорушення, але слідчий не може її належно інтерпретувати, розкрити в заданий момент [125, с. 27]).

Ми поділяємо думку В. І. Комісарова та є прихильниками підходу щодо поділу слідчих ситуацій залежно від рівня їх конфліктності: 1) конфліктні – коли суб'єкт, що володіє інформацією, не бажає її повідомляти; 2) безконфліктні – у яких суб'єкт повідомляє відому йому інформацію, нічого не приховуючи та не перекручуючи; 3) слабokonфліктні, у яких суб'єкт володіє важливою інформацією, бажає її передати, проте внаслідок тих чи інших суб'єктивних чи об'єктивних чинників сприйняв та відтворює її із несвідомим перекручуванням [113, с. 96].

Окрім цього, з метою підвищення ефективності розслідування науковці рекомендують виділяти в методиках розслідування окремих видів злочинів типові слідчі ситуації і розробляти відповідні їм алгоритми дій слідчого [54, с. 217]. Адже саме слідча ситуація обумовлює тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій, активно впливає на вибір тактичних прийомів, націлених на досягнення відповідних цілей [234, с. 27]. Алгоритмізація розслідування зазвичай пов'язана із його плануванням, яке за своїм змістом і функціями становить складний процес із визначення шляхів, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь поставленої мети [124, с. 230]. Вважаємо вироблення алгоритмів (програм) розслідування бандитизму неодмінною складовою організації розслідування.

У процесі проведення опитування практиків на запитання, які з наведених ознак можуть характеризувати слідчу ситуацію початкового етапу розслідування як сприятливу, 41,8% респондентів надали перевагу варіанту про наявність достатньої кількості фактичних даних для висунення конкретних версій та побудови чіткого алгоритму формування доказової бази у межах кримінального провадження (Додаток Б).

З огляду на це, класифікацію типових слідчих ситуацій під час розслідування бандитизму проведемо з можливістю їх поділу на загальні та окремі, конфліктні, слабokonфліктні, неконфліктні, розглянемо їх з урахуванням етапів розслідування та сформуємо алгоритм дій слідчого під час виникнення таких ситуацій.

Залежно від інформаційної наповненості початку досудового розслідування типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування бандитизму, виокремимо види останніх.

Типова слідча ситуація 1. Інформація про вчинення бандитизму в органи досудового розслідування надійшла від окремих фізичних чи юридичних осіб (підприємств, установ, організацій) – 16,4% випадків.

Ступінь сприятливості заданої слідчої ситуації залежить від того, хто саме повідомив про злочин, а також на підставі чого встановлено факт бандитизму. Таким джерелом може бути: працівник підприємства, установи, організації, що безпосередньо зазнав нападу; особа, що стала очевидцем нападу; особа, котра володіє відомостями щодо підготовки або вчинення нападу; учасник банди, що якимось не задоволений діями керівника банди або його деякими учасниками; особа, яка з метою інсценування повідомляє про напад. Найсприятливішою є ситуація, коли таке повідомлення надійшло від осіб, яким відомо щось про підготовку або вчинення нападу, або тих, що зазнали нападу. У слідчого в таких умовах є можливість одержати від першоджерела відомості про обставини події злочину. Ця ситуація передбачає вирішення таких завдань:

– здійснити аналіз інформації про місце вчинення злочину, сліди, що залишені злочинцями на ньому;

– визначитися із заходами СОГ по прибуттю на місце події:

а) забезпечити охорону місця події та унеможливити потрапляння до нього сторонніх осіб;

б) з'ясувати відомості щодо потерпілих та очевидців злочину;

в) визначити межі проведення огляду місця події;

г) сформулювати завдання з проведення певних пошукових заходів:

- організація переслідування особи по «гарячих слідах»;
- спостереження відносно осіб, що перебувають на місці події; опитування присутніх та осіб, які проживають у безпосередній близькості; огляд найближчих місць, де б могли бути залишені сліди кримінального правопорушення;
- поквартирний чи подворовий обхід із метою встановлення очевидців злочину;
- обхід прилеглої до місця злочину території з метою встановлення місць засідки, відшукання речових доказів тощо;
- г) зорієнтувати інші органи й підрозділи Національної поліції про факт вчинення нападу, прикмети злочинців, викрадених речей тощо;
- д) спланувати діяльність кожного з учасників огляду місця події:
 - з'ясувати інформацію про завдані збитки;
 - встановити очевидців злочину та отримати інформацію щодо: нападників (їх кількість, скласти словесний портрет); виду та характеру використання зброї); транспортних засобів, а також знарядь та засобів, які були використані під час нападу, тощо.

Оптимальною вважається така послідовність слідчих (розшукових) дій після внесення відомостей до ЄРДР:

- огляд місця події на місці вчинення злочину;
- допит в ролі представника потерпілого службової особи підприємства, установи, організації щодо обставин вчинення злочину / допит як потерпілого особи, котра зазнала нападу;
- допит як свідків очевидців учинення злочину;
- допит свідків з метою встановлення особливостей підготовки до вчинення нападу, інформації щодо знарядь та засобів учинення злочину, місць збору банди й у разі встановлення таких їх огляд або обшук;
- якщо вилучено майно, яке було предметом злочинного посягання, то накладення арешту на нього та його огляд;

– допити осіб, яким відомі дані щодо діяльності підприємства, установи, організації або окремих осіб, котрі там працюють;

– одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб (якщо є для цього підстави);

– призначення судово-медичної експертизи з метою встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, якщо в результаті нападу вони були спричинені;

– призначення судових експертиз щодо виявлених на місці події слідів.

Після проведення зазначених процесуальних дій, у разі встановлення осіб, які вчинили злочин, здійснюється їх затримання та відібрання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

Не зовсім сприятливим вважається отримання інформації про організацію банди, його участь в її складі, підготовку чи вчинення нападу від учасника банди, котрий якимось чином не задоволений діями керівника банди. В такому разі вирішується можливість залучення останнього до конфіденційного співробітництва та здійснюється комплекс дій, спрямованих на викриття діяльності банди чи вчиненого нею злочину.

Несприятливою є й слідча ситуація, коли про злочин стало відомо від осіб, які працюють на підприємстві, в установі, організації, і повідомили про напад з метою інсценування злочину. В такому разі слідчому необхідно провести низку процесуальних дій, спрямованих на викриття цього.

Типова слідча ситуація 2. Інформація про виявлення факту бандитизму в органи досудового розслідування надійшла від оперативного підрозділу (він зібрав відповідні матеріали. Зазвичай такі повноваження покладені на підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань) – 34,4%. Наведена слідча ситуація вважається сприятливою для досудового розслідування. На момент внесення відомостей до ЄРДР оперативний підрозділ має у своєму розпорядженні відомості, одержані в результаті здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів чи негласних слідчих (розшукових) дій, найціннішими для кримінального провадження з яких є

результати зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, спостереження за особою, аудіо-, відеоконтроль особи, а також відомості щодо потерпілих, орієнтовні збитки в результаті злочину тощо. Основною метою здійснення розслідування у таких ситуаціях є документування факту готування до вчинення нападу. Тактичні завдання при виникненні такої слідчої ситуації вимагають: встановлення потерпілого, виявити коло його знайомств, відомостей про матеріальний стан, встановити місця збереження матеріальних цінностей, проживання й частотої появи, а також з'ясувати події, які трапилися незадовго до вчинення злочину і пов'язані з учиненням нападу.

Вагомим моментом під час виконання тактичних завдань видається змога використання конфіденційного співробітництва та здобування необхідних відомостей про склад і діяльність банди. Якщо така можливість існує, то може бути організована та проведена тактична операція «Документування створення банди», до якої доцільно включити:

- залучення конфідента до складу злочинного угруповання;
- його участь у проведенні спеціального слідчого експерименту;
- аудіо-, відеоконтроль особи, який проводиться разом зі спеціальним слідчим експериментом, для фіксування спілкування між учасниками банди та конфідентом;
- встановлення місць збору, засобів зв'язку, наявності зброї, транспорту, що є в розпорядженні банди;
- аудіо-, відеоконтроль місця (місць) збору банди;
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю, з метою встановлення на автотранспорті спеціальних пристроїв, якщо є інформація про використання їх під час нападу;
- встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, щоби відслідковувати маршрут пересування транспорту;
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксування спілкування учасників банди;

– зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксування спілкування між особою, яка на конфіденційній основі бере участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (спеціального слідчого експерименту, аудіо-, відеоконтролю особи);

– спеціальний слідчий експеримент, під час якого здійснюється контроль за процесом підготовки та вчинення нападу за участю конфідента в складі банди;

– затримання учасників банди в порядку ст. 208 КПК України та їх обшук під час вчинення або після вчинення нападу;

– вилучення зброї, знарядь і засобів у всіх учасників банди;

– проведення обшуку у приміщеннях, де відбувався збір банди, місцях проживання учасників банди та осіб з числа їх близького оточення.

Якщо можливості використання конфіденційного співробітництва немає, то це, безумовно, ускладнює процес документування вчинення цього злочину. За таких умов слідчий у взаємодії з оперативним підрозділом, який одержав відомості про обставини готування до вчинення бандитського нападу, має спланувати комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих також на одержання доказів щодо такого факту. Тактична операція з аналогічною з описаною нами вище назвою може включати:

– обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю щодо збору інформації про плани банди, її учасників, засобів зв'язку, транспорту, коли є дані про їх використання для готування та вчинення злочину;

– зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для фіксування спілкування між учасниками банди;

– аудіо-, відеоконтроль особи, який здійснюється для фіксування спілкування учасників банди;

- спостереження за особами з метою фіксування підготовки до вчинення нападу та при його вчиненні;
- затримання осіб у порядку ст. 208 КПК України під час учинення нападу;
- допит потерпілого;
- допит свідків-очевидців учинення злочину.

***Типова слідча ситуація 3.** Про факт бандитизму органам досудового розслідування стало відомо під час розслідування іншого злочину (сюди відносяться випадки виділення прокурором матеріалів в окреме провадження) – 18% (Додаток В). Наведена ситуація потребує значної аналітичної роботи з боку слідчого та оперативного.*

У згаданих умовах в розпорядженні у слідчого є дані, які містяться у визначених кримінальним процесуальним законом джерелах, щодо обставин вчинення бандитизму. Найсприятливішою вважається ситуація, коли такі дані одержані не тільки з показань свідків, підозрюваного у вчиненні інших злочинів, а й у результаті вивчення змісту вилучених доказів, у яких містяться дані щодо відомостей, про які вказують ці особи. Після внесення відомостей до ЄРДР, за наявності для цього підстав, кримінальне провадження щодо бандитських нападів об'єднується в одне з кримінальним провадженням, що розслідується. Після цього здійснюються процесуальні дії, спрямовані на отримання доказів щодо причетності банди до вчинених злочинів, шляхом проведення пред'явлення для впізнання фотознімків, відеозапису потерпілим та свідкам, з метою: впізнання осіб, які вчинили злочин; слідчих експериментів з такими особами; обшуків для забезпечення пошуку та вилучення майна.

У разі вчинення нападу із застосуванням вогнепальної зброї виявлені під час огляду місця події кулі та гільзи повинні направлятися в експертні установи для порівняння з подібними об'єктами, вилученими під час розслідування інших злочинів.

При вивченні матеріалів кримінальних проваджень рекомендується звертати увагу на нерозкриті злочини, які могли бути вчинені для підготовки бандитського нападу або реалізації викраденого:

- нерозкриті крадіжки та розбійні напади з метою заволодіння зброєю;
- викрадення і розкрадання легкових автомобілів і мікроавтобусів певної марки або вбивства водіїв з метою заволодіння транспортом;
- розкрадання документів, бланків, печаток, необхідних для реалізації злочинного задуму, наприклад, для підробки техпаспортів та реєстраційних свідоцтв на автомашини, генеральної довіреності на право оформлення договору купівлі-продажу квартири та ін. [181].

Далі здійснюються освідування осіб з метою отримання відомостей про знаходження на їхньому тілі особливих прикмет, пред'явлення осіб для впізнання та у разі потреби одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб, а також вирішується питання про застосування спеціальних знань шляхом призначення судових експертиз. Якщо ж напад учинений іншою особою, ніж та, щодо якої здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні, то в рамках нового кримінального провадження ця особа підлягає допиту як свідка, допитуються як свідки й інші особи, яким відомі обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Типова слідча ситуація 4. *Встановлено особу, яка є членом банди, що причетна до вчинення нападу (11%).*

Зазначена слідча ситуація має два аспекти :

- 4.1) *встановлену особу-члена банди затримано;*
- 4.2) *місцезнаходження члена банди не встановлено.*

Аналітичне опрацювання та систематизація матеріалів практики допомагає виокремити такі завдання наведеної слідчої ситуації та алгоритми їх виконання:

- оцінка джерела отримання інформації щодо члена банди, яким можуть бути: потерпілий, що з часом упізнав злочинця; потенційні потерпілі, що відчували будь-який тиск з боку банди; можливий учасник банди, який

повідомив про її діяльність; негласні працівники, які отримали відповідну інформацію; очевидці злочину, не встановлені слідством раніше; особи, яким інформація щодо діяльності банди відома випадково;

- з'ясування мотивів повідомлення інформації правоохоронним органам, особливо стосовно учасників банди, які повідомляють про їхню діяльність;

- оцінка змісту інформації та виявлення системи даних, які потребують додаткового встановлення. Традиційно виконання такого завдання не потребує жорсткого алгоритму, а здійснюється шляхом спільної аналітичної роботи слідчого та працівників оперативного підрозділу;

- перевірка отриманої інформації оперативним шляхом та проведення слідчих (розшукових) дій (допитів, оглядів);

- вивчення системи зв'язків особи, що повідомила про діяльність банди. Виконання цього завдання забезпечується вжиттям таких заходів, як:

- установлення кола стійких зв'язків за місцем проживання, роботи;

- виокремлення в середовищі встановленого учасника банди осіб, які схильні до вчинення злочинів або раніше притягувались до кримінальної чи адміністративної відповідальності;

- порівняльний аналіз механізму вчинення злочину та кола зв'язків встановленого учасника банди з метою віднайдення: а) організатора банди; б) решти учасників банди; в) знарядь і засобів учинення злочину; г) майна, отриманого в результаті нападу; ґ) злочинних зв'язків банди з іншими посадовими особами чи іншими бандами;

- у разі підтвердження одержаної інформації затримання встановленого члена банди та проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розкриття усіх членів банди та епізодів їх злочинної діяльності.

За умови виникнення типової слідчої ситуації 4.2 слідчим потрібно здійснити низку заходів, спрямованих на встановлення місцезнаходження підозрюваних осіб. У разі неможливості цього їх оголошують у розшук. Водночас слідчий, за погодженням із прокурором, повинен звернутися до

слідчого судді із клопотанням про затримання з метою приводу кожного з підозрюваних. Поза тим, за наявності підстав може бути проведено спеціальне досудове розслідування, що здійснюється на підставі ухвали слідчого судді.

Типова слідча ситуація 5. Встановлено усіх членів банди та епізоди злочинної діяльності (10,2%). Ця ситуація характеризується найвищим рівнем сприятливості. І, як попередня, має два підвиди, що відрізняються інформацією стосовно місцеперебування підозрюваних:

- 5) підозрюваних осіб встановлено та затримано;
- б) місцезнаходження підозрюваних не встановлено.

Тактичними завданнями в разі виникнення цієї слідчої ситуації є:

- встановлення ролі кожного з учасників банди;
- виявлення особи організатора та його ізоляція від інших учасників банди;
- визначення в банді особи, що сприятиме органам досудового розслідування. Як свідчить вивчення матеріалів кримінальних проваджень, до осіб, які в такій ситуації погоджуються співпрацювати зі слідством, можна віднести: а) нових учасників злочинного угруповання, у яких відсутні стійкі зв'язки з усіма членами банди (19,6%); б) осіб, які виконували незначну роль у механізмі злочинної діяльності й можуть розраховувати на уникнення чи мінімізацію кримінального покарання в разі співпраці зі слідством (37,5%); в) осіб, які намагались залишити банду та припинити злочинну діяльність (25%); г) осіб, на яких може бути здійснено морально-психологічний вплив батьків чи осіб, які їх замінюють, та в яких мотивація протиправної поведінки є нестійкою (12,5%); г) інше – 5,4% (Додаток Б);

- вжиття заходів для встановлення всіх епізодів злочинної діяльності шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, дезінформації затриманих щодо детальної обізнаності слідства стосовно бандитських нападів та використання інших тактичних прийомів.

Так, ілюструє цю сприятливу слідчу ситуацію вирок Біляєвського районного суду Одеської області, яким засуджено трьох громадян за ст. 257, ч. 4 ст. 187, ч. 1 ст. 263 КК України.

За одним із епізодів, 27.03.2012 року ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3, перебуваючи на залізничному вокзалі в Одесі, познайомилися з хлопцем ОСОБА_13, про особу якого ОСОБА_1 було відомо від члена банди ОСОБА_12. У розмові з ОСОБА_13 ОСОБА_1 отримав нову інформацію про об'єкт нападу, а саме ОСОБА_5, який проживає в с. Усатове Біляївського району, за місцем проживання зберігаються кошти в сумі 30 000 доларів США.

Готуючись до вчинення злочину, ОСОБА_1 зателефонував до хлопця ОСОБА_13 і домовився про те, що останній забезпечить членів заходами конспірації. Для цього він привіз заготовлені шапки з прорізами для очей, рукавички, а також скотч для зв'язування потерпілого. Крім цього, між членами банди було обумовлено розподіл грошових коштів у рівних частках, а 10% від викраденої суми необхідно було віддати в «общак», про що ОСОБА_1 довів до відома всіх учасників банди.

30.03.2012 року приблизно о 01.50 год. ОСОБА_4, ОСОБА_2, ОСОБА_1, ОСОБА_3 і невстановлена слідством особа на ім'я ОСОБА_13, маючи умисел, спрямований на організацію та участь у збройній банді з метою нападу на окремих громадян, озброївшись вогнепальною зброєю - трьома пістолетами марки «Zoraki», масками, рукавичками та скотчем, на автомобілі марки «ВАЗ 2105», реєстраційний НОМЕР_4, і на автомобілі «Опель» приїхали до будинку АДРЕСА_6. На місці, з внутрішнього боку будинку, відповідно до раніше розподілених ролей ОСОБА_4, озброївшись пістолетом марки «Zoraki», серія НОМЕР_3, який є, за висновком балістичної експертизи № 564 від 19.04.2012 р. нестандартною короткоствольною гладкоствольною вогнепальною зброєю, здійснюючи функцію водія і забезпечуючи оперативний під'їзд і від'їзд від об'єкта після скоєння нападу, залишився чекати в автомобілі з внутрішнього боку будинку. ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 та не встановлена слідством особа ОСОБА_13, взявши маски, рукавички, скотч і пістолети марки «Zoraki», через бетонну огорожу проникли на подвір'я будинку АДРЕСА_6, де перед входом до будинку ОСОБА_3 передав, що ОСОБА_2 залишився у дворі,

пістолет марки «Zoraki», після чого разом із ОСОБА_1 та хлопцем на ім'я ОСОБА_13 проникли в будинок.

Перебуваючи у кімнаті, потерпілий ОСОБА_5, побачивши не відомих йому ОСОБА_1, ОСОБА_3 та хлопця на ім'я ОСОБА_13 в масках, рукавичках і зі зброєю в руках, сприйнявши їх як реальну загрозу своєму життю і здоров'ю, сховався під ліжком в одній з кімнат будинку.

Реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на заволодіння майном ОСОБА_5, ОСОБА_1, ОСОБА_3, а так само не встановлена слідством особа на ім'я ОСОБА_13, погрожуючи застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого, що виразилося в демонстрації зброї, заволоділи майном потерпілого ОСОБА_5, а саме: металевим сейфом, у якому були гроші в сумі 30 000 доларів США, що за курсом НБУ станом на 30.03.2012 року становило 24 0000 грн., завдавши потерпілому ОСОБА_5 матеріальної шкоди на вказану суму.

Допитані в судовому засіданні підсудні ОСОБА_1, ОСОБА_3, ОСОБА_2 та ОСОБА_4 вину свою в інкримінованому їм діянні визнали повністю, підтвердили суть пред'явленого їм обвинувачення [39].

У разі виникнення типової слідчої ситуації 5.2 слідчий повинен діяти за алгоритмом ситуації 4.2. Прикладом може послугувати вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 27 січня 2015 р., за яким обставинами кримінального провадження, вбачається, що у травні 2013 р. ОСОБА_1, матеріали щодо якої виділені в окреме провадження, під час відбування покарання в Селидівській виправній колонії № 82 Донецької області, організував озброєну банду, що характеризувалася стійкими зв'язками, розподілом ролей між її учасниками, підпорядкуванням груповій дисципліні, поділом отриманих унаслідок злочинних дій грошей, – брав участь у такій банді, а також вчинюваних цією бандою збройних нападах на осіб та з проникненням до їхнього житла, з метою заволодіння чужим майном, поєднаних з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я осіб, які зазнавали нападу, погрозами застосування такого насильства, а також у

вчинюваних бандою злочинах. З цією метою у не встановлений слідством день та час у травні 2013 р. ОСОБА_1, матеріали щодо якої виділено в окреме провадження, маючи на території м. Коростень Житомирської області стабільного посібника організованої ним злочинної групи – ОСОБУ_2, матеріали щодо якої виділено в окреме провадження, залучив останнього до складу організованої банди, на що той дав свою згоду [46].

Вироком засуджено двох членів злочинного угруповання, проте стосовно організатора та його пособника у злочині слідством матеріали виділено в окреме провадження та оголошено в розшук підозрюваних.

Наступний етап, як підкреслювалося, характеризується арсеналом доказів, що дають підстави слідчому повідомити затриманим особам про підозру. Варто погодитися з думкою В. К. Лисиченка, що діяльність слідчого на наступному етапі розслідування починається з аналізу та оцінки вже зібраних фактичних даних, урахування нових слідчих ситуацій, висунення відповідних версій та визначення подальшого напрямку розслідування [202, с. 252].

До завдань наступного етапу розслідування Г. В. Москаленко відносить такі: 1) з'ясування й оцінку слідчої ситуації, що утворилася після проведення первинних слідчих та оперативно-розшукових дій; 2) установлення всіх епізодів злочинної діяльності особи чи групи осіб, притягнення до кримінальної відповідальності; 3) установлення й притягнення до відповідальності всіх осіб, причетних до злочину або до злочинної діяльності, яка розслідується; 4) вивчення особистості кожного обвинуваченого [152, с. 378].

До основних (типових) завдань, які вирішує слідчий на наступному етапі розслідування, М. І. Данилюк відносить: 1) установлення всіх співучасників та причетних до вчинення злочину; 2) формування системи доказів з обвинувачення особи (осіб) у вчиненні злочину (установлення злочинної діяльності в повному обсязі); 3) установлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, і вжиття заходів щодо їх усунення;

4) забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином; 5) збір інформації про особу підозрюваного [65, с. 295, 296, 298].

На наступному етапі вирізняємо такі типові слідчі ситуації:

Типова слідча ситуація 1. *Зібрано достатньо доказів для того, щоб повідомити особі (особам) про підозру (81%).*

Зазначена типова слідча ситуація є сприятливою для досудового розслідування. Після повідомлення особі про підозру проводять допит підозрюваного. У разі виникнення такої слідчої ситуації можуть додатково виникати типові слідчі ситуації, що формуються в ході допиту підозрюваного:

член банди визнає свою вину та співпрацює з органами досудового розслідування (6,6%);

1.1) усі члени банди визнають вину у вчинених нападах (9,1%);

1.2) член банди визнає свою вину частково (29%);

1.3) особа не визнає своєї вини та відмовляється співпрацювати з органами досудового розслідування (27,3%);

1.4) член банди відмовляється від давання показань (28,2%) (Додаток В).

Тактичними завданнями під час цього є з'ясування ролі підозрюваного у діяльності банди та причетності особи до вчинюваних нападів бандою, а також вирішення питання щодо: часу функціонування банди; складу банди, організатора та його функцій; місць збору банди; епізодів злочинної діяльності банди тощо. Алгоритм дій слідчого у разі виникнення даної ситуації виглядатиме так:

– обшук житла чи іншого володінні, а також у місцях збору учасників банд формування. Причому такі обшуки мають бути здійснені одночасно з метою уникнення знищення чи приховування майна, грошових коштів, які були предметом злочинного посягання;

– накладення арешту на вилучені предмети;

– допити як свідків співробітників підприємства, установи, організації, які володіють відомостями, що мають значення для кримінального провадження, щодо обставин нападу, або окремих його учасників;

- одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб (якщо є для цього підстави);
- повідомлення про підозру та їх допит;
- вирішення питання про застосування запобіжних заходів;
- отримання зразків від підозрюваних, що потрібні для проведення судових експертиз;
- призначення судових експертиз (судово-медичної – для визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень; товарознавчої експертизи – для встановлення реальної вартості предметів злочинного посягання; фоноскопичної – для ідентифікації осіб за голосом, який зафіксований на аудіо-, відеозаписах, одержаних завдяки зняттю інформації з транспортних телекомунікаційних мереж чи під час аудіо-, відеоконтролю особи; балістичної або іншої експертизи щодо зброї, котру вилучили під час нападу; інших, у яких виникне потреба.

Розглядаючи виникнення типової слідчої ситуації 1.1 наступного етапу розслідування бандитизму, зазначимо, що, відповідно до п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України, у разі вчинення тяжкого злочину, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою, за умови викриття підозрюваним, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи чи інших, вчинених групою чи організацією злочинів, якщо повідомлена інформація буде підтверджена доказами, може бути укладено угоду про примирення. Прикладом цього є вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 19.10.2017 р., на підставі угоди про визнання винуватості із прокурором, визнано винним одного з обвинувачуваних за ч. 4 ст. 187, ч. 1 ст. 14, ч. 4 ст. 187, ст. 257 КК України. Вироком затверджено угоду про визнання винуватості, відповідно до якої один із членів банди, співпрацюючи зі слідством, розкрив діяльність банди, викривши усіх її учасників, та повідомив про усі епізоди їх злочинної діяльності [43].

Ситуація 1.2 також є неконфліктною та найбільш сприятливою під час наступного етапу розслідування. Випадки, що ілюструють зазначену типову слідчу ситуацію, можемо знайти у прикладах судової практики. Одним із таких є вирок Московського районного суду м. Харкова від 22.11.2013 р.: в процесі досудового розслідування усі три члени банди давали показання на підтвердження своєї винуватості у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 187, ч. 1 ст. 14, ч. 4 ст. 187, ст. 257, ч. 3 ст. 28, ч. 1 ст. 263 КК України, під час численних нападів на підприємства, установи та організації [44].

***Типова слідча ситуація 2.** Зібрано недостатньо доказів для того, щоб повідомити особі (особам) про підозру (19%).*

Тактичні завдання при виникненні заданої типової слідчої ситуації спрямовані на збирання доказів для формування доказової бази на підтвердження вчинення нападів бандою.

Наприклад, при бандитизмі несприятлива слідча ситуація початкового етапу характеризується відсутністю відомостей про особу злочинця. Але після ефективно організованого початкового етапу розслідування, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій вдається встановити особу злочинця. Поза тим, затриманий може не визнавати вини у вчиненні кримінального правопорушення (виникає проміжна конфліктна слідча ситуація). Якщо у процесі досудового розслідування проведено інтенсивну роботу з пошуку доказів, які підтверджують вину підозрюваного, а після пред'явлення підозрюваному доказів він зізнається у вчиненні кримінального правопорушення та виявляє бажання сприяти провадженню досудового розслідування та встановленню істини у кримінальному провадженні, компенсувати шкоду, завдану потерпілому, то виникає кінцева сприятлива безконфліктна слідча ситуація.

Частково підсумовуючи викладене, необхідно зауважимо, що нами проаналізовано найтипівіші ситуації початкового і наступного етапів розслідування злочинів цієї категорії, а обрана підстава для їх класифікації надала змогу максимально деталізувати систему завдань та алгоритмів їх виконання для кожної з них.

3.2. Взаємодія слідчого з іншими органами та підрозділами під час розслідування бандитизму

Взаємодія під час розслідування злочинів вважається доволі складним процесом, який охоплює процесуальну, організаційну, тактичну і, звісно, психологічну складові, залежно від того, з якими саме підрозділами в ході розслідування взаємодіє слідчий.

На думку Р. С. Белкіна, взаємодія є однією з форм організації розслідування злочинів, що ґрунтується, в основному, на законі співробітництва слідчого з іншими підрозділами, погодженого щодо мети, місця та часу, спрямована на повне та швидке розкриття злочинів, всебічне розслідування кримінального провадження і розшуку злочинців, які переховуються, викрадених цінностей та інших об'єктів, істотних для розслідування [18, с. 31].

Нині практикують чимало підходів до класифікації форм взаємодії, що диференціюються за різними ознаками цих відносин. Одним із найпоширеніших є поділ форм такої взаємодії залежно від її правової регламентації на процесуальні та непроцесуальні [140, с. 96]. Така класифікація пов'язана із закріпленням або відсутністю закріплення у кримінально-процесуальному законі підстав та порядку певного виду взаємодії.

У криміналістичній літературі форми взаємодії слідчого та оперативних підрозділів ще поділяють на нормативно-правові (формальні), що пов'язані з положеннями КПК України, законами, та організаційно-тактичні (неформальні) [9, с. 318], тобто фактично йдеться про ті самі процесуальну та непроцесуальну форми.

Однак треба мати на увазі, що таке розмежування, як і будь-яке інше, є умовне, тому що процесуальні форми взаємодії знаходять більш детальне регламентування у законах та відомчих нормативних актах, а непроцесуальні, що мають організаційний характер, або вказані у них, але

недостатньо повно врегульовані та регламентовані правовими нормами, або впливають із їхнього змісту.

Розслідуючи бандитизм, слідчий постійно перебуває у взаємодії з іншими правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями, а також з окремими громадянами. Залежно від ролі, яку виконують суб'єкти у взаємодії під час розслідування, їх можемо поділити на дві групи. Роль учасників першої групи, до яких належать оперативні працівники, експерти, спеціалісти, перекладачі тощо, визначається їх спеціальним призначенням. До другої групи суб'єктів взаємодії відносять інших осіб, серед яких громадськість, ЗМІ, а також осіб, які мають у кримінальному провадженні самостійний процесуальний інтерес: потерпілий, підозрюваний, цивільний позивач, цивільний відповідач тощо [103, с. 378].

Завдяки анкетуванню слідчих та оперативних працівників на запитання: «З якими органами та підрозділами слідчий перебуває у взаємодії під час розслідування бандитизму» – одержано такі відповіді: з оперативними підрозділами – 65,3%; засобами масової інформації – 9,6%; органами влади та місцевого самоврядування – 8,3%; окремими громадянами – 14,6%; з іншими – 4,2% (Додаток Б).

Розслідуючи бандитизм, найвагомішого значення надають організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Про це зазначає низка учених, зокрема І. В. Тішутіна підкреслює особливу важливість взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів, по-перше, безпосередньо з моменту вирішення питання про заведення оперативно-розшукової справи і планування оперативно-розшукових заходів; по-друге, в порядку оперативного супроводу розслідування кримінального провадження [219, с. 80]. У суміжних науках за паспортом спеціальності 12.00.09 твердження, висловлене І. В. Тішутіною, називають «оперативно-розшуковим забезпеченням процесу розслідування злочинів».

На думку Т. Д. Пана, «під оперативно-розшуковим забезпеченням кримінального провадження про бандитизм слід розуміти діяльність

уповноважених правоохоронних органів, яка полягає в проведенні оперативно-розшукових заходів, спрямовану на створення оптимальних умов для розслідування і судового розгляду цих категорій проваджень» [157, с. 192–193].

С. Д. Долгінов вважає, що за злочинами, пов'язаними з організованою злочинністю, оперативне супроводження розслідування є обов'язковим на всіх його стадіях [69, с. 110].

Отож, оперативні працівники різних відомств залучаються до сфери досудового розслідування бандитизму, проте в нашому дослідженні наголос слід поставити власне на підрозділах, що входять до сфери Національної поліції. Нині утворено окремих орган Національної поліції – Департамент стратегічних розслідувань [177], що здійснює розкриття кримінальних правопорушень, зокрема бандитизму.

Обов'язками оперуповноваженого управління стратегічних розслідувань є: виявлення та припинення кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами та злочинними організаціями; виконання спеціальних завдань з розкриття злочинної діяльності організованих груп чи злочинних організацій; супроводження досудового розслідування в кримінальних провадженнях, розпочатих за кримінальними правопорушеннями щодо організованих груп та злочинних організацій [114].

Підкреслюючи важливість взаємодії, доцільно розкрити питання стосовно умов взаємодії. Як слушно зауважує М. М. Багрій, взаємодія слідчих та оперативних працівників має відповідати таким обов'язковим умовам: 1) дотримання всіма учасниками взаємодії законності; 2) розподіл повноважень слідчого й оперативного працівника, що пов'язаний з вимогами закону і специфіки їхньої діяльності; 3) комплексне використання сил та засобів, якими володіє слідчий і оперативні працівники; 4) організуюча роль слідчого та його процесуальна самостійність у процесі розслідування (взаємодія слідчих з працівниками оперативних підрозділів будується за принципом керівної ролі та відповідальності слідчого за повне, всебічне і об'єктивне розслідування кримінального провадження) [9, с. 317].

Свого часу І. Г. Герасимов констатував, що підставою для взаємодії слідчого з оперативним працівником виступає об'єктивна необхідність застосування вмій та навичок для розшуку і затримання злочинців, виявлення свідків, речових доказів та іншого, що має значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [58, с. 4–5].

Отже, взаємодія слідчого й оперативного працівника може здійснюватися у процесуальній та непроцесуальній формі [130; 172; 174; 168].

У контексті організації взаємодії слід звернути увагу на норми Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. № 3341-ХІІ [173] (далі – Закон). Цим нормативним документом визначаються загальні засади боротьби зі суспільно небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, а також перелік підстав та органів, що здійснюють таку боротьбу. На нашу думку, норми Закону потребують запровадження певних змін, зокрема, ст. 5 Закону передбачено систему органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю: Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України; спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України; органи Національної поліції і Служби безпеки України; органи прокуратури України; органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; органи й установи виконання покарань та слідчі ізолятори; розвідувальний орган Міністерства оборони України; Служба зовнішньої розвідки України; Національне антикорупційне бюро України. Попри це серед такого переліку немає Державного бюро розслідувань, що, гадаємо, є не зовсім коректно, позаяк працівники його здійснюють роботу, спрямовану на боротьбу з організованою злочинністю. Тому, з огляду на це, пропонуємо внести зміни до Закону, зокрема пунктом з) внести Державне бюро розслідувань до органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Висловлена позиція підтверджується слідчою практикою. Скажімо, за даними одного з досудових розслідувань, п'ятьом особам повідомлено про підозру за фактами бандитизму, викрадення людини та вимагання (ст. 257, ч. 3 ст. 146, ч. 4 ст. 189 КК України). За даними слідства, до складу банди входили двоє громадян, двоє чинних працівників Національної поліції України та співробітник Служби безпеки України. Двоє з учасників банди підшукували жертв та передавали інформацію своїм пособникам, які, використовуючи професійні навички та можливості, відслідковували «майбутніх потерпілих», вивчали їхній спосіб життя та викрадали з метою примушування віддати грошові кошти [36].

Іншим документом, що його слід розглянути і котрий безпосередньо передбачає порядок взаємодії органів СБУ та МВС по боротьбі з організованою злочинністю, є Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затверджена спільним Наказом МВС та Служби безпеки України від 10.06.2011 р. № 317/235 [169] (далі – Інструкція). Переконані, що зміст її потребує удосконалення, з урахуванням змін до законодавства, в частині утворення Національної поліції, та функціональних завдань і компетенції взаємодіючих суб'єктів. Окрім цього, з метою ефективності взаємодії у боротьбі з організованою злочинністю ми пропонуємо законодавцю створити Інструкцію щодо міжвідомчої взаємодії СБУ, МВС, НАБУ, ДБР, прокуратури та інших органів, які, згідно зі Законом, здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Таким чином, до процесуальних форм взаємодії особи, що здійснює досудове слідство, та оперативних працівників при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 257 КК України, можна віднести: 1) сприяння слідчому при виконанні слідчих та негласних розшукових дій і виконання доручень щодо їх проведення; 2) виконання доручень слідчого щодо розшуку підозрюваного (обвинуваченого) та забезпечення заходів безпеки учасників процесу тощо. До непроцесуальних форм взаємодії у цьому випадку доречно віднести:

- 1) спільний виїзд та дії на місці події (пошук доказів, свідків тощо);
- 2) спільне планування розслідування та здійснення запланованих заходів;
- 3) обмін інформацією, її спільний аналіз та оцінка, тобто інформаційна взаємодія, що призводить до зміни знань хоча б одного із одержувачів відомостей.

Непроцесуальна форма взаємодії полягає у безпосередній реалізації функціональних обов'язків слідчих та оперативних працівників під час розслідування злочинів. Вона не має процесуального характеру і зазвичай регулюється відомчими нормативними актами, котрі передбачають організаційні заходи, спрямовані на забезпечення узгодженої та цілеспрямованої діяльності оперативного працівника й слідчого в межах кримінального провадження. Однак відомча регламентація таких питань доволі загальна й не конкретизує ці форми [9, с. 319].

Отже, розслідуючи бандитизм, слідчий або прокурор можуть надавати доручення оперативним працівникам щодо проведення окремих як слідчих, так і негласних слідчих (розшукових) дій. Останні можуть провадитись лише за умови, що відомості про злочин чи особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом згідно з ч. 2 ст. 246 КПК України.

Під час анкетування слідчих та оперативних працівників НПУ з'ясовано, що найбільш поширеними формами взаємодії слідчого з оперативними працівниками є: планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій, – 50,7%; спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій – 16,2%; взаємний обмін інформацією – 14,8%; спільне проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій – 7,7%; планування та вжиття заходів зі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження – 6,3%; визначення напряму розслідування – 4,2% (Додаток Б).

Б. Є. Лук'янчиков, В. Г. Дрозд зазначають, що в науковій літературі в більшості робіт увага приділяється організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Проте не меншої уваги заслуговує розгляд

питань з організації взаємодії слідчого і спеціаліста, що допоможить повніше використовувати сучасні спеціальні знання для з'ясування обставин злочину і особи, що його вчинила [140, с. 95].

З точки зору методики розслідування бандитизму, зумовлені специфікою об'єкта посягання проявляються у разі співпраці слідчого з особами, що володіють спеціальними знаннями, – ними є експерт і спеціаліст.

До прикладу, В. П. Бахін, О. О. Волобуєва вирізняють такі риси взаємодії слідчого з експертами, як: взаємодія – це узгоджена діяльність, співробітництво; підставою для взаємодії слідчого з фахівцями є об'єктивна необхідність застосування спеціальних знань спеціаліста; взаємодія здійснюється відповідно до чинного законодавства; взаємодія здійснюється шляхом найбільш доцільного сполучення методів та засобів, властивих суб'єктам, що взаємодіють; взаємодія спрямована на досягнення цілей, які впливають зі завдань кримінального судочинства [13, с. 7].

Якщо говорити про форми взаємодії при використанні спеціальних знань у ході розслідування, то тут також існують протилежні точки зору. Одні автори вважають, що така взаємодія можлива лише на підставах та в порядку, визначених кримінально-процесуальним законом, а тому можна говорити лише про процесуальні форми взаємодії. Наприклад, В. К. Лисиченко та В. В. Циркаль зазначають, що в кримінальному процесі, порядок і умови якого регламентуються нормами кримінально-процесуального закону, не може бути непроцесуальних форм, і виділяють: безпосереднє використання спеціальних знань слідчим, прокурором (зокрема криміналістом) і складом суду під час виконання їхніх процесуальних функцій, дослідження й оцінки доказів; залучення спеціалістів при провадженні слідчих (розшукових) дій; призначення та провадження судових експертиз [138, с. 48–50]. Протилежну позицію висловлює В. Г. Гончаренко, вважаючи, що можливою є взаємодія при використанні спеціальних знань у формах, не передбачених у законах, проте не всупереч його принципам, і виокремлює непроцесуальні оперативну та слідчу форми, розуміючи

останню як попереднє дослідження об'єктів особисто слідчим на підставі того, що він володіє певними спеціальними знаннями [61, с. 108].

Отже, до процесуальних форм взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста), які з певними особливостями мають місце і при розслідуванні бандитизму, відносять: 1) обов'язкове або факультативне залучення спеціаліста для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій; 2) призначення та проведення експертизи; 3) допит експерта. Серед непроцесуальних форм взаємодії називають: 1) консультації спеціаліста; 2) проведення відомчих досліджень за завданням слідчого; 3) взаємний обмін інформацією; 4) спільну роботу в ході проведення процесуальних дій під час зупиненого досудового розслідування [103, с. 379].

Вважаємо, що на практиці під час розслідування бандитизму процесуальні та непроцесуальні форми взаємодії слідчого з особою, котра має спеціальні знання, є взаємопов'язаними та можуть застосовуватися у межах однієї процесуальної дії. Як зазначає О. О. Волобуєва, особа, залучена як спеціаліст до участі у процесуальній дії, поряд із цим може надавати усні консультації, які не підлягають процесуальній фіксації: про час, місце, учасників слідчої дії; про технічні і спеціальні засоби, методи роботи з речовими доказами – джерелами інформації про злочинну подію й особу, що скоїла злочин; про послідовність дослідження об'єктів; інформаційно-доказовий потенціал виявлених об'єктів і можливості його реалізації за допомогою проведення попередніх і експертних досліджень; про можливі питання спеціалістові або експертів, відповіді на які допоможуть максимально розкрити інформаційно-доказовий потенціал об'єктів дослідження; про конкретних спеціалістів, експертів або установи, які спеціалізуються на дослідженні відповідних об'єктів [51, с. 42].

Нормативною підставою залучення спеціаліста до участі у слідчих (розшукових) діях, зокрема і в огляді місця події, також є вимоги КПК України та підзаконних нормативно-правових актів [170; 168].

Частими необхідними заходами під час розслідування бандитизму є залучення спеціалістів різних криміналістичних знань, якими є інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти; в разі утворення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій – керівники зазначених секторів, які входять до структури відповідних органів досудового розслідування, та працівники Експертної служби МВС у складі спеціалізованої пересувної лабораторії, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок, та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування [170].

Отже, у разі надходження повідомлення про бандитизм та його внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, після чого починається досудове розслідування, слідчий вживає організаційних заходів для початку розслідування. Огляд місця події є першочерговою слідчою дією за умови невідкладного звернення потерпілого чи його представника до правоохоронного органу зі заявою про вчинення кримінального правопорушення. У такому випадку, готуючись до виїзду на місце події, слідчий повинен забезпечити присутність у слідчій групі спеціаліста-криміналіста, а також за потреби вибухотехніка чи іншого спеціаліста з галузі балістичних знань. У разі наявної інформації про факт смерті – обов'язкова присутність судового медика або лікаря. Взаємодія слідчого зі закладами охорони здоров'я при встановленні факту смерті людини, зокрема під час учинення бандитизму, регламентована підзаконними нормативно-правовими актами [171].

Погоджуємося з М. О. Селівановим у тому, що участь спеціаліста у будь-якій галузі знань у процесі розслідування злочинів допомагає слідчому вирішити два важливі завдання: одержати й ввести у матеріали докази, які часто мають вирішальне значення для розслідування, й за допомогою отриманих даних здійснити обґрунтоване й цілеспрямоване планування

подальшого розслідування, точно визначити напрямок подальшої роботи зі збирання доказів [195, с. 5]. Таким чином, у ході огляду спеціаліст-медик та зброєзнавець, поряд із експертом-криміналістом, сприяють слідчому у зборі об'єктів для проведення експертних досліджень, зокрема судово-медичної експертизи за наявності жертв унаслідок кримінального правопорушення.

Доволі часто під час проведення слідчих (розшукових) дій (зокрема огляду місця події, обшуку тощо) виникає потреба провести мінімальні спеціальні дослідження з метою встановлення певних характеристик виявленого предмета чи речовини для їх врахування в подальшому перебігу слідчої дії. У такому випадку ці знання слідчий отримує за допомогою такої не передбаченої КПК України форми використання спеціальних знань, як попереднє дослідження, що може провадитись і експертом-криміналістом, і судово-медичним експертом чи спеціалістом-медиком, котрі залучені як спеціалісти до участі у слідчій (розшуковій) дії.

Як зауважує В. М. Махов, попереднє дослідження речових доказів (або експрес-дослідження), що здійснюється спеціально обізнаними особами, можна розглядати як тактичний прийом, який використовується під час роботи з версіями і планування [149, с. 132], для вирішення питання про необхідність проведення експертизи тощо [148, с. 130–140]. У процесі такого дослідження найчастіше визначається причетність виявлених слідів до розслідуваної події, встановлюється механізм їхнього утворення, ознаки слідоутворюючих об'єктів, з'ясовується можливість ідентифікаційного дослідження, ведеться збір відомостей про можливі прикмети, звички й інші дані, що характеризують осіб, які брали участь у наведеній події [223, с. 39].

Як слушно зазначає В. І. Алексейчук, проведення такого дослідження залученим спеціалістом дає змогу слідчому здійснити спільно зі спеціалістом оцінку відповідного об'єкта, що підвищує ефективність аналізу обстановки місця події, сприяє ще в ході огляду місця події виявленню додаткових доказів, які можуть бути використані в пошукових

цілях, при висуненні та перевірці версій, визначенні подальшого напрямку розслідування [5, с. 63–64].

Участь та взаємодія спеціаліста зі слідчим під час огляду місця події відповідно до ст. 104 КПК України, відображається у протоколі процесуальної дії. Згідно зі ст. 105 КПК України, до протоколу можуть додаватися письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії.

Отже, налагодженості взаємозв'язків слідчого та спеціалістів (криміналіста, зброєзнавця, медика) при слідчому огляді місця події під час кримінального провадження щодо злочинів, передбачених ст. 257 КК України, сприятиме: надання кваліфікованої допомоги слідчому у пошуку, вилученні та упакуванні слідів та речових доказів; проведення попередніх досліджень об'єктів на місці події для оперативного отримання орієнтуючої інформації; формування попередніх висновків стосовно визначення доказового значення виявленої інформації, діагности особи невідомого злочинця, моделювання події злочину, висунення версій тощо.

Надалі діяльність спеціаліста має бути спрямована на аналіз та оцінку результатів огляду, зокрема виявлених документів і предметів. У процесі такої діяльності він звертає увагу слідчого на особливості певного доказу, наприклад, може вказати на подібний сценарій розвитку ситуації порівняно з аналогічними кримінальними правопорушеннями в минулому (аналогія у застосуванні знарядь злочину, нанесенні тілесних ушкоджень в ході нападу тощо). Відповідний спеціаліст допомагає слідчому у формуванні слідчих версій, визначенні подальших тактичних і процесуальних дій, оцінює достатність та повноту зібраних матеріалів для призначення експертизи. Самостійне ж прийняття слідчим конкретних рішень ускладнюється специфікою сфери знань, у якій вчинено злочин.

Доречно також наголосити на важливості взаємодії слідчого з експертом під час безпосереднього проведення експертизи, проте це не є завданням нашого дослідження [103, с. 380].

Розслідування злочинів тісно пов'язане з інформаційними процесами, що відбуваються у соціальному середовищі. Тому, доцільним вважається використання можливостей ЗМІ в ході досудового розслідування кримінального провадження про бандитизм, адже великий арсенал засобів і методів масових комунікаційних систем надає додаткові можливості на певному рівні вирішувати завдання, що стоять перед органами розслідування. В цьому разі ЗМІ стають не тільки носіями значущих відомостей, а й здатні певною мірою впливати на різні аспекти суспільного життя, зокрема пов'язані з розкриттям і розслідуванням такого виду кримінального правопорушення, як бандитизм.

За даними нашої розвідки, 81% практиків вважають досить ефективним використання в своїй діяльності ЗМІ. Це обумовлено тим, що таким засобам властива аналітичність, ґрунтовність і послідовність розкриття проблем. У публікаціях можуть міститися знімки, малюнки, схеми.

Приймаючи рішення про використання ЗМІ під час розслідування бандитизму, необхідно ретельно вивчити всі матеріали кримінального провадження, особливо дані, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Аналіз літературних джерел і практики допомагає уявити і показати основні тактичні завдання, які можна вирішити з використанням ЗМІ, а саме: оперативне доведення інформації до населення або конкретних осіб (груп) про причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів; установлення осіб, які вчинили злочин, і їх розшук; встановлення потерпілих; виявлення свідків і їх розшук; перевірку причетності певної особи (осіб) до вчинення інших злочинів; з'ясування належності матеріальних цінностей, виявлених у підозрюваних; спонукання громадськості до повідомлень про інші обставини вчинення злочинів [182, с. 71].

Оскільки злочини, що вчиняються бандами, зазвичай мають великий суспільний резонанс, то для інформування населення доцільно використовувати

ЗМІ, які охоплюють найбільшу аудиторію, позаяк розширення аудиторії підвищує ймовірність досягнення бажаного результату.

До підготовки інформації, що передається за допомогою ЗМІ, потрібно ставитися з особливою відповідальністю, керуватися такими факторами, як чіткість і ясність, доступність і зрозумілість мови повідомлення. Звернення або публікація мусить бути короткими, але змістовними. Не дозволено використовувати відомості, які можуть викликати паніку і страх. За можливості повідомлення слід супроводжувати фотознімками та відеоматеріалами. Доцільно передбачити і зворотний зв'язок: вказати адреси, номери телефонів, за якими громадяни, які мають будь-яку інформацію про підготовку, вчинення, приховування злочину, можуть повідомити в правоохоронні органи. Позитивний приклад у цьому аспекті можна почерпнути з практики багатьох зарубіжних країн, де за надання інформації, що сприяє арешту злочинця або розкриттю злочину, громадянин може отримати грошову винагороду [2]. Однак нині варто пам'ятати і про те, що відомі факти, коли публікації замовного характеру мають на меті протидію розслідуванню.

Тому не менш важливим аспектом у розслідуванні бандитизму вважається взаємодія з громадськістю. Характерним прикладом використання сприяння окремих громадян є їх оперативне залучення до складу банди, а також проведення з їхньою участю спостереження, збору зразків для порівняльного дослідження, спеціального слідчого експерименту тощо, тобто використання їх конфіденційного співробітництва. Для участі в таких заходах підбираються надійні особи, що володіють відповідними професійними та особистими якостями. Сприяння таких осіб правоохоронним органам допомагає отримувати часом незамінну вербально і матеріально відтворену інформацію про дії і наміри банди, її зв'язки. За додержання умов, визначених у КПК України, вона набуває доказового значення. Також деяких свідомих громадян залучають до проведення окремих слідчих (розшукових) дій як понятих.

Таким чином, у дослідженні встановлено значну роль взаємодії органів і підрозділів під час досудового розслідування бандитизму. Розглянуто

процесуальні та непроцесуальні аспекти взаємодії. З'ясовано, що в ході розслідування слідчий тісно взаємодіє з фізичними, юридичними особами, зокрема оперативними працівниками, спеціалістами, експертами, потерпілими, окремими громадянами та представниками ЗМІ.

3.3. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування бандитизму

Одним зі способів збирання доказів у ході досудового розслідування кримінального провадження є проведення слідчих (розшукових) дій. Вказані дії спрямовані на отримання фактичних даних (доказів), на підставі яких слідчий встановлює наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню, та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, перевірки вже отриманих доказів з метою їх оцінки з позицій належності й допустимості.

Науковці констатують, що успіх роботи слідчого залежить від того, наскільки він тактично грамотно застосовує криміналістичні рекомендації з розслідування окремих видів злочинів і проведення окремих слідчих (розшукових) дій [92, с. 28].

У ч. 1 ст. 223 КПК України зазначається, що «слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» [130].

У кримінально-процесуальній науці сформульовано декілька визначень поняття слідчих (розшукових) дій. Зокрема, С. М. Стахівський розглядає слідчі дії як частину процесуальних дій, котрі спрямовані на збирання і перевірку доказів у матеріалах досудового розслідування та відрізняються від решти дій слідчого силою процесуального примусу [205, с. 7]. На думку В. П. Шибіко, слідчі дії – це частина процесуальних дій, які пов'язані із виявленням, фіксацією та перевіркою доказів у матеріалах досудового

розслідування [238, с. 234]. М. А. Погорецький трактує слідчі дії як вид процесуальних дій, передбачених кримінально-процесуальним законом, що здійснюються у визначеному ним порядку уповноваженими на це особами, які наділені владними повноваженнями примусового характеру, для отримання доказів (виявлення фактичних даних та їхніх джерел, їх перевірки й оцінки та надання їм статусу доказів), перевірки й оцінки самих доказів та їх використання у кримінальному провадженні [165, с. 392–393]. О. В. Капліна зазначає, що серед процесуальних дій особливе значення мають дії, спрямовані на отримання (розшукування, збирання) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Такі дії іменуються слідчими (розшуковими) діями, мають пізнавальну спрямованість, тобто вони завжди спрямовані на отримання, фіксацію або перевірку доказів [129, с. 365].

І. В. Басиста., В. І. Галаган, Ж. В. Удовенко доповнюють наведені вище визначення, детальніше розкриваючи це поняття. Науковці вважають, що слідчі дії – це регламентовані нормами кримінально-процесуального права та здійснювані в межах кримінального судочинства уповноваженою на те особою, а також забезпечувані заходами державного примусу та супроводжувані необхідним документуванням процесуальні дії, які становлять комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження та перевірку доказів. Будь-яка слідча дія передбачена і врегульована в КПК України, а отже, є процесуальною дією [10, с. 155].

За підсумками проведеного нами анкетування, працівники досудового розслідування та оперативних підрозділів під час розслідування бандитизму схиляються до того, що доцільно проводити такі слідчі (розшукові) дії: огляд – 18%, допит – 18%; призначення експертизи – 18%; обшук – 18%; пред'явлення для впізнання – 13,6%; слідчий експеримент – 11,5%; освідування – 2,7% (Додаток Б). Тож у пропонованій розвідці розглянемо тактику огляду, допиту, обшуку, пред'явлення для впізнання та слідчого експерименту й освідування. Питання використання спеціальних знань не

виноситься нами на розгляд, оскільки воно не вирізняється якимись особливостями і не є завданням нашого дослідження.

Стосовно класифікації слідчих (розшукових) дій у науці криміналістики склалися різні підходи.

І. С. Літвінчук виділяє невербальні, вербальні та змішані слідчі (розшукові) дії. До групи невербальних слідчих (розшукових) дій автор відносить усі види оглядів (зокрема освідування), обшук, отримання зразків для експертизи, призначення експертиз для дослідження матеріальних слідів; до групи вербальних слідчих (розшукових) дій – допит (свідка, потерпілого, підозрюваного), одночасний допит та пред'явлення для впізнання; до групи змішаних слідчих (розшукових) дій – слідчий експеримент та призначення експертиз для встановлення стану людини (судово-психологічної, судово-психіатричної) [143, с. 133–134].

Своєю чергою, К. О. Чаплинський класифікую слідчі (розшукові) дії на:

– нонвербальні, тобто слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання доказової інформації, що міститься в ідеальних джерелах (об'єктах матеріального світу). До таких слідчих дій належать: огляд, освідування, обшук;

– вербальні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання доказової інформації, що міститься в ідеальних джерелах, тобто в результаті яких одержується словесна інформація. До таких слідчих (розшукових) дій належать допити;

– слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання доказової інформації від складних (змішаних) джерел «люди-речі», тобто в результаті яких отримується інформація, як словесна, так і та, що міститься в об'єктах матеріального світу. До таких слідчих (розшукових) дій належать: пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, експертиза [226, с. 20–21].

А. І. Кунтій, формуючи методику розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, на підставі класифікації, запропонованої К. О. Чаплинським, виокремлює слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання інформації з матеріальних джерел, слідчі (розшукові)

дії, спрямовані на отримання інформації з особистісних джерел, та слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання інформації зі змішаних джерел [134, с. 106–107]. Остання класифікація, на нашу думку, якнайповніше відображає інформативність тактичного забезпечення досудового розслідування бандитизму. Тому вважаємо за доцільне розкрити особливості проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних, особистісних та змішаних джерел, і дослідити тактику їх проведення на початковому й наступному етапах розслідування бандитизму.

Відтак на початковому етапі розслідування ми розглянемо тактику слідчого огляду, обшуку, допиту потерпілого, свідків, пред'явлення для впізнання, освідування, на наступному етапі – допит підозрюваного, слідчого експерименту.

Отже, слідчий огляд є однією з найважливіших слідчих (розшукових) у разі розслідування бандитизму. За умови кваліфікованого його проведення можна одержати найбільш повну й достовірну інформацію про напад та осіб, що його вчинили, встановити обставини й механізм події, що відбулася.

Відповідно до ст. 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей і документів. Як бачимо, слідчий огляд має свої різновиди.

Одним із основних видів слідчого огляду та першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування бандитизму є огляд місця події. Від результатів цієї слідчої (розшукової) дії багато в чому залежить успішність розслідування даного виду кримінального правопорушення.

Огляд місця події – одна з найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, що проводиться без будь якого попереднього погодження, за винятком його здійснення у житлі чи іншому володінні особи, що проводиться за правилами, передбаченими для проведення обшуку. Рішення про проведення огляду місця події може бути прийнято і на підставі оперативно-розшукових даних. Реалізація оперативної інформації в ході проведення огляду зручна

також і тим, що цю процесуальну дію закон допускає до початку кримінального провадження, тобто до внесення відповідних відомостей до ЄРДР.

Чинний кримінально-процесуальний закон не трактує поняття огляду як слідчу (розшукову) дію. Вченими ж висловлюються загалом однакові за суттю точки зору на це поняття. В. Ю. Шепітько позиціонує слідчий огляд як слідчу (розшукову) дію, що здійснюється з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставинки події та обставин, які мають значення для розслідування [248, с. 149–150].

Огляд місця події у кримінальних провадженнях про бандитизм є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією, яку потрібно проводити невідкладно в максимально стислі строки.

Невідкладність проведення огляду місця події пов'язана з необхідністю максимального збереження слідів кримінального правопорушення. Натомість під час здійснення огляду місця події за окремими категоріями злочинів необхідною умовою ефективності його проведення є якісна підготовка (наявність відповідних криміналістичних засобів, спеціалістів, які залучаються до процесуальної дії) [209, с. 65].

У процесі підготовки до проведення огляду місця події потрібно визначитися з основними напрямками і завданнями зазначеного етапу роботи. З цією метою необхідно попередньо з'ясувати первинну інформацію від свідків чи потерпілих щодо механізму події. Зазвичай огляд місця події проводиться як реагування на повідомлення про вчинення бандитизму.

Забезпечення негайного реагування на злочин, проведення якісного огляду залежать від складу слідчо-оперативної групи, яка має виїжджати на місце події.

Підзаконними нормативно-правовими актами в системі відомчих органів системи МВС встановлено, що начальники ГУНП, їхніх територіальних (відокремлених) підрозділів є відповідальними за організацію своєчасного направлення на місце події слідчо-оперативної групи у повному

складі, інших працівників органу, підрозділу поліції залежно від обставин і характеру вчиненого кримінального правопорушення та доставляння за потреби до місця події спеціалістів інших органів. Завданням слідчо-оперативної групи є виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків і потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного й неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили [173].

Тому в процесі підготовчих заходів до огляду місця події треба передбачити включення до слідчо-оперативної групи всіх необхідних учасників, враховуючи, що можуть знадобитися фахівці не тільки в галузі криміналістики і судової медицини, а й в інших областях, наприклад, вибухотехніки, товарознавці тощо.

Основними завданнями слідчо-оперативної групи в ході проведення огляду місця події під час розслідування бандитизму є:

- 1) вивчення та фіксація обстановки, характеру й механізму події;
- 2) виявлення та фіксація слідів злочину. Характерною ознакою огляду місця події є те, що в його межах слідчий за участю спеціалістів проводить окремі огляди виявлених предметів, документів, трупів. Здійснюючи пошук слідів злочину на місці події за кримінальними провадженнями розглянутої категорії, потрібно мати на увазі, що ними назагал можуть бути предмети, які не є складовими речової обстановки місця події та з'явилися там унаслідок злочинних дій (наприклад, сліди пострілів, зброя, гільзи від патронів до вогнепальної зброї; сліди транспортних засобів, що використовувалися для нападу тощо);
- 3) визначення виду зброї, що була застосована в результаті нападу;
- 4) встановлення напрямку та відстані проведення пострілів;
- 5) виявлення ознак, що характеризують учасників банди (їх кількість, наявність у них професійних навичок, поінформованість про дії потерпілих тощо);

- б) установлення свідків та потерпілих;
- 7) фіксація слідів на тілі потерпілих (наприклад, сліди катувань на тілах, наявність ран на тілі тощо);
- 8) фіксація слідів незаконного заволодіння транспортними засобами в разі наявності таких випадків;
- 9) отримання загальної інформації щодо завданої шкоди;
- 10) узагальнення отриманої інформації;
- 11) фіксація перебігу огляду у протоколі за допомогою технічних засобів.

Огляд місця події у кримінальних провадженнях про бандитизм проводиться переважно за загальними тактичними правилами, встановленими наукою, і складається з підготовчого, наступного і завершального етапів. Якщо версія щодо вчинення бандитизму вже перевіряється, то слідчий, здійснюючи огляд, повинен спиратися на передбачувані ознаки вчинення кримінального правопорушення озброєною групою. Зважаючи на те, що одним із завдань проведення огляду є з'ясування обставин кримінального правопорушення, слідчому треба врахувати всі можливі варіанти підготовки нападу і відходу банди з місця вчинення нападу. Тому мусять бути оглянуті всі передбачувані місця попереднього спостереження злочинців за об'єктом посягання, засідок, шляхи прибуття та інше. Звертати увагу слід на пошук будь-яких слідів, що залишаються злочинцями. При тривалому відстеженні жертви, характерному для банд-формувань, спостереженні за об'єктом посягання злочинці не можуть не залишити слідів свого перебування. Неабияке доказове значення можуть мати сліди транспортних засобів, взуття, недопалків, залишків їжі й упаковок з-під неї, предметів одягу та маскування, боєприпасів, залишеної зброї та інше.

Крім цього, підлягають обов'язковому огляду всі передбачувані і відомі місця збору банди. Як правило, кожна банда має певні місця збору, де зустрічаються її учасники і обговорюють поточні питання, подальші плани. У цих місцях відбуваються різного роду перемовини, скажімо, обговорення плану нападу. Також ці приміщення можуть слугувати для залякування потерпілих чи свідків. Через це потрібно провести ретельний огляд таких

місце збору з тим, щоби виявити, вилучити або зафіксувати сліди перебування тут учасників банди і підтвердити, що це місце (зазвичай це якість приміщення) обладнано саме як місце збору досить великої групи людей. Якщо навіть при огляді не вдається виявити ніяких слідів, речових джерел доказів, необхідно зафіксувати обстановку на місцях збору, зокрема із застосуванням відеозапису. Згодом ці дані огляду місця події допоможуть в оцінці та підтвердженні показань потерпілих, свідків, інших осіб, яких з різною метою привозили сюди учасники банд. Зіставлення їхніх показань із даними оглядів місць збору, відповідність при цьому різних деталей опису реальному стану речей і предметів свідчатиме про правдивість показань і підтверджуватиме ту обставину, що зазначені особи дійсно були тут.

На заключному етапі проведення огляду місця події доречно застосувати, окрім фіксування результатів огляду у протоколі, і науково-технічні засоби задля відеозйомки огляду місця події.

Також вважаємо за доцільне під час здійснення огляду місця події, де було вчинено кримінальне правопорушення, провести радіорозвідку із застосуванням спеціальної техніки з метою визначення абонентів мобільного зв'язку, що перебували в зоні дії базової станції оператора мобільного зв'язку. В подальшому за результатами радіорозвідки слідчий, за погодженням прокурора, звертається до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. Отримуючи відповідну ухвалу, слідчий скеровує її у представництва операторів мобільного зв'язку. Аналізуючи дані, одержані від операторів мобільного зв'язку, слідчий робить висновок про перебування певних осіб у місці вчинення злочину чи неподалік від нього. Встановивши таких осіб, слідчий з'ясовує причини їхнього перебування там і їхню причетність до вчиненого злочину. Після проведення огляду місця події варто провести аналіз матеріалів кримінального провадження за аналогічними злочинами у минулому, метою встановлення аналогії у вчинюваному нападі.

Особливість учинення бандитизму полягає в тому, що дії злочинців щодо підготовки пов'язані з процесом створення умов для вчинення бандитизму, зокрема формування складу банди, забезпечення учасників зброєю та знаряддями вчинення бандитизму, серед яких основними можуть бути транспортні засоби, документи, що посвідчують право керування ними та документи, що посвідчують особу, котрі в деяких випадках можуть мати ознаки підробки. Тому при їх розслідуванні невідкладною слідчою (розшуковою) дією вважається обшук, спрямований на виявлення і вилучення доказів та знарядь кримінального правопорушення, який може проводитися в усіх членів банди, а також у місцях збуту викрадених бандою речей.

Так, В. М. Тертишник визначає обшук як слідчу дію, що полягає в примусовому обстеженні приміщень, споруд, ділянок місцевості та інших об'єктів, які перебувають у віданні певних осіб, з метою відшукування та вилучення предметів і документів, що можуть мати значення для розслідування, або встановлення осіб, що перебувають у розшуку, проваджуваному за наявності ймовірних даних про те, що вони приховані в певному місці чи в певної особи (ст.ст. 234–236 КПК України) [218, с.58].

Завдання обшуку при розслідуванні зазначених злочинів спрямовані перш за все на виявлення й вилучення матеріальних об'єктів та речових доказів.

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень за фактом бандитизму засвідчує, що обшук виконує особливу роль як спосіб вилучення речей і документів та проводився у 100% вивчених матеріалів кримінальних проваджень (Додаток В). Обшук є важливою інформативно-пошуковою процесуальною дією, котра вимагає від його учасників суттєвої тактичної та психологічної підготовленості.

Тактика пошукових дій під час обшуку реалізується на основі попередньої інформації про: місцевість та характеристику житла чи іншого володіння; розташування і планування приміщень; характеристики розшукуваних об'єктів та їх значучість. Для найбільшої ефективності обшуку

потрібно дотримуватися загальних правил, які розроблені юридичною психологією:

– усувати всі побічні чинники, що впливають на ефективність процесуальної дії (нефункціональні переміщення, метушню, сторонні розмови);

– не поспішати і не розпочинати огляд нового об'єкта до повного обстеження попереднього; – не допускати загострення конфлікту з учасниками обшуку (особами, що займають приміщення) [243, с. 227].

Підготовчий етап обшуку передбачає комплекс дій, спрямованих на вирішення таких тактичних завдань: встановлення переліку речей, котрі необхідно вилучити; визначення місцезнаходження приміщень та осіб, що їх займають; визначення місця й часу проведення; окреслення кола осіб, участь або присутність яких потрібна під час проведення обшуку; збір відомостей про перебування осіб у приміщеннях, де проводитиметься обшук і вилучення речей.

У кримінальних провадженнях про бандитизм особливого значення набувають добре підготовлені, заплановані тактичні операції з одночасним проведенням великої кількості обшуків у всіх учасників злочинної групи. Обшуки обов'язково треба здійснювати слідчому зі залученням кваліфікованих оперативних працівників, криміналістів, зброєзнавців, попередньо ретельно проінструктувавши їх. Тому в повному обсязі залучаються працівники, котрі знають про обставини кримінального провадження, слідчий повинен роз'яснити кожній групі, що необхідно шукати при обшуку. Доцільно розмножити і роздати всім учасникам обшуків складений, виходячи з матеріалів кримінального провадження, перелік предметів і речей, зокрема викраденого майна, які слід шукати. Це істотно полегшить проведення обшуку, підвищить його результативність. За наявності підстав можливі і повторні обшуки. Зрозуміло, кожного разу проведення обшуку мають бути дотримані вимоги закону.

Доречно навести загальні правила з проведення обшуку під час розслідування бандитизму:

1) з метою одночасного проведення обшуків приміщень, місць перебування банди та житла усіх членів банди потрібно створити декілька слідчо-оперативних груп із досвідчених і вартих довіри співробітників;

2) перед проведенням обшуку належить вивчити розташування територій і будівель із визначенням об'єктів обшуку;

3) до підготовки проведення обшуків у приватних будинках необхідно залучати оперативні та спеціальні підрозділи з метою нейтралізації протидії приватних охоронних служб;

4) до складу слідчо-оперативної групи, яка проводить обшук, варто залучати спеціалістів Управління стратегічних розслідувань, інших оперативних підрозділів та спеціальних підрозділів, спеціалістів із відкриття дверних замків, металевих шаф та сейфів, спеціалістів-криміналістів, судових медиків, лікарів тощо;

5) під час обшуку доцільно вживати заходів щодо виведення з приміщень членів банди чи їхніх родичів та блокування усіх входів і виходів із приміщення;

б) обшук треба проводити з одночасним вилученням речей, документів і комп'ютерної техніки, що мають значення для кримінального провадження;

7) вилучені речі і документи слід упаковувати та опечатувати за правилами, встановленими практикою;

8) транспортування затриманих осіб та вилучених речей потрібно здійснювати на спеціальних автомобілях за наявності охорони [109, с. 114].

Доречно наголосити, що під час проведення обшуку у приміщенні належить проводити обшук осіб, що знаходяться у ньому. Ці особи при собі можуть зберігати певні речі, що мають інтерес для розслідування, а також речі, що перебувають у незаконному обігу. Також у разі виявлення таких речей, за наявності підстав, передбачених ст.ст. 208, 209 КПК України, таких осіб треба затримати.

Обшук у кримінальних провадженнях за фактом бандитизму передбачає цілу низку дій, що проводяться на всіх територіях, які будь-яким

чином пов'язані з існуванням і функціонуванням банди. Так, після затримання учасників банди доцільно проводити не тільки обшук особи, а й детальний обшук за місцем її проживання. Під час цієї слідчої дії обов'язково вилучаються речі та предмети, заборонені в обігу. Проведення обшуку, за правило, пов'язане зі затриманням учасників банди, має короточасний характер і не може повністю охопити весь обсяг заходів, спрямованих на збирання доказів щодо існування банди. Обшук за місцем проживання учасника банди проводиться в більш спокійній обстановці. Крім зазначених дактилоскопічних відбитків, в ході обшуку житла можуть бути виявлені і вилучені фото-, аудіо- і відеоматеріали, які свідчать про окремих її членів та їхню діяльність у складі банди, їхні зв'язки з іншими бандами чи окремими особами. При цьому треба зважати на те, що зняття злочину й інші матеріальні докази у провадженнях про бандитизм можуть бути розосереджені у різних місцях. Вони можуть зберігатися не тільки за місцем постійного проживання, а й в інших місцях частого перебування осіб, котрі причетні до вчинення злочину (це дачі, будинки, гаражі, офіси фірм і т.ін.).

Неабияку увагу під час обшуку належить сконцентрувати на відшуканні зброї, що може зберігатися і маскуватися в транспортних засобах та підсобних приміщеннях.

Здійснюючи обшук, необхідно зосереджуватися на інформації, яка може зберігатися в мобільних терміналах, комп'ютерах та цифрових носіях. Такі пристрої вилучаються під час обшуку та в подальшому оглядаються слідчим.

Однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказів з особистісних джерел під час досудового розслідування бандитизму, є допит, адже він дає змогу і отримати нові докази, і перевірити вже раніше здобуті докази.

Допит є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться в усіх кримінальних провадженнях. Зокрема, завдяки аналізу судової практики у кримінальних провадженнях про бандитизм та анкетуванню працівників

НПУ встановлено, що допит використовується у 100 % кримінальних проваджень досліджуваної категорії (Додаток Б, Dodatok B). Під час допиту можуть виникати труднощі, надто це стосується досліджуваного злочину – через особливий статус учасників банди.

До речі, вчені, по-різному розкривають поняття допиту. Так, В. Ю. Шепітько трактує допит як процесуальну дію, що представляє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, які беруть у ній участь, спрямований на отримання показань про відомі допитуваному факти, які мають значення для встановлення істини у розслідуванні [235, с. 73]. Л. Д. Удалова зазначає, що допит у процесуальному доказуванні є зв'язуючою ланкою між засобами збирання доказів, які направлені на отримання показань, та їх перевіркою, яка здійснюється шляхом проведення слідчих дій. На її думку, це обумовлено тим, що гносеологічна природа допиту, яка заснована на методі пізнання, стосується й інших слідчих дій, що їх зближує та обумовлює їх тісний взаємозв'язок [215, с. 125–126]. Для допиту характерно те, що слідчий постійно повинен зберігати ініціативу у спрямованості спілкування, у врегулюванні процесу обміну інформацією [73, с. 96]. Це твердження є особливо актуальним щодо розслідування досліджуваного нами виду кримінального правопорушення.

Допит вважається досить тактично й психологічно складною слідчою (розшуковою) дією, адже здебільшого проходить за умов конфліктності та протистояння допитуваного, – це встановлено результатами опитування, про що свідчать відповіді 41,6% опитаних слідчих та оперативних працівників (Додаток Б). Як стверджує Р. С. Белкін, це обумовлено не тільки тим, що слідчому зазвичай протидіє особа, яка не бажає говорити правду або давати показання загалом, а й імовірністю наявності в показаннях особи, котра повідомляє слідчому всю відому їй інформацію стосовно обставин злочину, помилок та спотворень, які під час допиту потрібно своєчасно виявити та врахувати при оцінці та використанні показань [136, с. 97]. Факт

конфліктності допиту констатують практичні працівники в ході їх опитування (61% респондентів висловлюються ствердно з цього приводу) (Додаток Б).

Допит потерпілого є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про бандитизм, оскільки в результаті безпосереднього «контакту» зі злочинцями лише потерпілий може надати найбільш об'ємну і достовірну інформацію про них [102, с. 296].

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК України).

З аналізу кримінальних проваджень випливає, що в 92 % випадків потерпілими виступають фізичні особи. Проте зі статистикою можна не погодитися, адже з диспозиції статті вбачається очевидним, що ними можуть бути і юридичні особи (підприємства, установи, організації). Тому у разі якщо потерпілим є юридична особа, то сторона обвинувачення повинна визнати представника потерпілого та здійснити його допит.

Представником потерпілого може бути керівник організації у разі нападу на неї, або інша уповноважена ним службова особа підприємства, установи, організації. Як показав аналіз судової практики, здебільшого випадків це може бути адвокат або юрист, що працює в організації (82 %). Представник потерпілого допитується про відомі йому обставини нападу на юридичну особу. Найінформативнішим є допит представника потерпілого, який є керівником організації, на яку вчинено напад. Він може повідомити як першоджерело відомості про обставини кримінального правопорушення. Оскільки такі особи нерідко відчувають емоційну напругу, необхідна чітка організація допиту, постановка коротких та зрозумілих питань, що виключають виникнення пауз у процесі отримання показань. При цьому детально з'ясовується, чи були попередні погрози щодо нападу на організацію, в який спосіб це відбувалося, чисельність та вигляд бандитів,

спосіб учинення нападу тощо. Слідчий повинен брати до уваги, що представник потерпілого, яким, наприклад, може бути й адвокат, може безпосередньо й не знати обставин вчинення злочину. Такий представник потерпілого може бути обізнаний стосовно них від інших осіб, приміром співробітників організації, однак його показання будуть надані з чужих слів, що потребує допит їх першоджерела [102, с. 297–298]. Ключовим від такого представника потерпілого є заявлення та обґрунтування під час допиту матеріальних збитків, які були спричинені організації внаслідок нападу.

В ході аналізу судової практики у кримінальних провадженнях про бандитизм потерпілі класифікуються залежно від їхньої ролі:

- 1) посадові особи підприємств, установ, організацій;
- 2) особи, що мають у власності певне майно або члени їхніх сімей;
- 3) особи, яким були довірені матеріальні засоби для охорони, користування, реалізації (охоронці, працівники магазинів, касири, інкасатори, водії тощо);
- 4) особи, які випадково опинилися на місці події;
- 5) члени інших банд-угруповань, члени банди, «що перестали бути потрібні банді», або їхні знайомі чи родичі.

Залежно від соціального статусу потерпілі класифікуються так:

- 1) пересічні громадяни:
 - зацікавлені в ефективному розслідуванні. Такі повноцінно співпрацюють зі слідчим, надаючи істотну допомогу;
 - особи, котрі в силу страху перед злочинцями, недовіри в можливості правоохоронних органів, негативного досвіду співпраці з ними тощо, ухиляються від повного співробітництва зі слідчим. У процесі розслідування зазначена категорія громадян може істотно посприяти розкриттю і розслідуванню бандитизму в разі, якщо працівникам правоохоронних органів вдасться встановити контакт із ними, викликати довіру, в інший спосіб подолати деякі негативні моменти;

2) громадяни, діяльність яких здійснюється не зовсім законно (підприємці), а також ті, хто якимось чином порушує закон або діє на його межі. При проведенні слідчих (розшукових) дій з їх участю можливі конфліктні ситуації, оскільки потерпілий, цілком імовірно, приховуватиме частину необхідної інформації, що становить інтерес для розслідування. Розв'язанню цієї проблеми могло б допомогти введення «імунітету свідків», наявність можливості звільнити таку категорію потерпілих від кримінальної відповідальності за вчинення порівняно незначних злочинів за умови дачі повних, докладних показань, надання всебічної допомоги в розкритті і розслідуванні бандитизму;

3) учасники цього ж або іншого злочинного співтовариства. Проведення слідчих (розшукових) дій з таким різновидом потерпілих суттєво ускладнюється антигромадської позицією потерпілого, наявністю у нього установки на дотримання певних внутрішньогрупових норм, небажанням втручання правоохоронних органів. Однак і з такою категорією потерпілих можливе встановлення контакту. Найбільш реально це в тих випадках, коли зазначена особа побоюється за своє чи своїх близьких життя.

Прийнято вважати, що проведення допиту складається із трьох етапів: 1) початкового – підготовчої частини допиту; 2) основного (або робочого) етапу; 3) заключного (або етапу фіксації результатів допиту). Погоджуючись вважаємо, що допит потерпілого від бандитизму включатиме власне зазначені етапи, які ми спробуємо описати.

Підготовка до допиту передбачає три основні рівні: пізнавальний, прогностичний та синтезуючий. Пізнавальний рівень полягає у вивченні матеріалів кримінального провадження, збиранні відомостей про особу допитуваного, вивченні спеціальних питань. Інформація, що буде одержана на цьому рівні, дає змогу прогнозувати різні ситуації допиту, визначати можливість виникнення у допитуваного реакцій на використання того чи іншого тактичного прийому або небажаного психічного стану, обирати найдоцільніші способи встановлення психологічного контакту. Підготовка до

допиту завершується на синтезуючому рівні, що охоплює складання плану допиту, а також вирішення питань, пов'язаних із визначенням доцільного місця, часу та режиму його здійснення [158, с. 108].

Важливу роль у підготовці до проведенні допиту відіграє складання його плану. Попереднє планування проведення допиту не тільки надає слідчому можливість правильно ставити запитання, не залишити без уваги важливі деталі, а й у психологічному аспекті почуватися впевненіше.

Переходячи до робочого етапу, його слід розпочати з установаження психологічного контакту, тобто схильності до спілкування, завдяки якій можна одержати ефективні результати. Метою робочого етапу допиту потерпілого є отримання якомога повної інформації про обставини вчиненого нападу, особи злочинців, зброю, що застосовувалася, викрадені речі.

Обставинами, що підлягають з'ясуванню під час допиту, є такі:

- який характер діяльності здійснює потерпілий;
- чи мали місце погрози від певних осіб у процесі його діяльності; якщо так, то від кого саме та якого змісту;
- обставини про механізм вчинення нападу (кількість нападників, їх словесний портрет та особливості спілкування, відомості щодо транспортних засобів);
- відомості щодо виду зброї та характер її застосування;
- найменування і докладний опис викрадених предметів, цінностей і їх відмінні риси;
- вартість викраденого майна;
- можливі джерела інформації про цінності (хто міг знати про наявність грошей в підприємстві, їх надходження, про коштовності в місцях їх зберігання);
- імовірність появи перед нападом сторонніх осіб, чи хто-небудь проявляв певний підвищений інтерес до потерпілих або їхнього майна;
- характер слідів, які могли залишитися на злочинцях унаслідок боротьби, та інше.

Залежно від позиції потерпілого в процесі розслідування бандитизму, можна виділити такі типові ситуації в ході його допиту:

1. Потерпілий дає повні та достовірні показання. В цьому разі важливого значення набуває вивчення психологічних властивостей особи потерпілого з метою об'єктивної оцінки його показань, оскільки в них можуть проявлятися: перебільшене сприйняття події, що відбулася; узагальненість уявлень про подію; прогалини, що стосуються важливих моментів, що стосуються особи злочинця чи інших фактів; непослідовність і суперечливість у викладенні обставин злочину і тому подібні дефекти [102, с. 298].

2. Потерпілий умисно дає неправдиві показання щодо злочинців або відмовляється від дачі показань. У цій ситуації першочергового значення набуває пошук мотивів, які спонукають його обрати таку лінію поведінки. Такими мотивами можуть бути: боязнь допитуваного, що розслідування злочину може призвести до виявлення фактів, які його компрометують; потерпілий знає злочинців і має намір сам «з'ясувати» з ними стосунки; боязнь помсти з боку злочинців і його зв'язків; родинні, дружні та інші зв'язки зі злочинцем; прямий вплив на потерпілого (погрози, шантаж, підкуп). У цих випадках вивчення особи потерпілого багато в чому обумовлює ефективність застосування тактичних прийомів допиту.

3. Потерпілий не може бути допитаний (знаходиться в лікарні, відрядженні тощо) або помер. У таких ситуаціях імовірний характер взаємозв'язків особи потерпілого і злочинця встановлюється орієнтовно на основі вивчення матеріалів за аналогічними вже розкритими злочинами і шляхом опитування осіб, що знали його [102, с. 298].

У кримінальних провадженнях про бандитизм допит потерпілого потрібен негайно, проте потерпілі часто перебувають у стресовому стані. Через це їхні показання бувають недостатньо точними й послідовними. Можна погодитися з позицією М. А. Селезньова про те, що «після першого допиту необхідно прагнути до об'єктивізації отриманих даних шляхом проведення інших процесуальних дій. Здобуті дані при повторному допиті здатні

актуалізувати асоціативні зв'язки в пам'яті потерпілого та допомагають отримати від нього додаткову доказову інформацію» [193, с. 45]. Адже аналіз кримінальних правопорушень про бандитизм показує, що одним з найсерйозніших недоліків у роботі слідчих зі свідками і потерпілими є надмірно часті їх допити. На нашу думку, враховуючи той факт, що ситуація допиту потерпілого здебільшого (63 %) є конфліктною, тому доречніше використовувати можливість слідчого проведення допиту слідчим суддею під час досудового розслідування (ст. 225 КПК України). В такому випадку потерпілого можна допитати одноразово у судовому засіданні слідчим суддею і в подальшому визнати такий доказ належним і достатнім у ході судового розгляду.

Однією з ключових вербальних слідчих (розшукових) дій, що проводиться в ході розслідування бандитизму, є допит свідка, актуалізація слідів у пам'яті якого має важливе значення для доказування.

Специфіку допитів свідків обумовлює множинність обставин, що підлягають з'ясуванню, для чого необхідно їх систематизувати і розробити детальний план допиту різних категорій допитуваних.

Отже, виділяємо такі категорії осіб, що стали свідками бандитизму:

1. Особи, які знали обставини щодо підготовки, безпосереднього вчинення чи приховування злочину.
2. Особи, що можуть надати характеристику особам потерпілого або злочинця (близькі родичі, сусіди, співробітники тощо).
3. Особи, що затримували підозрюваного або працівники правоохоронного органу, які здійснювали виїзд на місце події;
4. Особи, що залучалися до процесуальних дій (правоохоронці, конфіденти, поняті, спеціалісти, експерти тощо).

Пам'ять про минуле актуалізується в свідомості свідка під впливом дії слідчого, системи його питань, що так само впливає на особливості реконструктивної діяльності цих осіб. Найперше, результативності допиту сприяє комплекс підготовчих заходів. Вони можуть включати попереднє

вивчення особи носія інформації, продумані способи виклику на допит, місце і час зустрічі, підготовку запитань, підготовку до використання в ході слідчої (розшукової) дії необхідних документів, речових доказів, засобів аудіо- і відеозапису та інших заходів, що забезпечать плідність діалогового спілкування і виключають небажані наслідки міжособистісного контакту [107, с. 176] З урахуванням наведених позицій науковців та положень кримінально-процесуального законодавства, вважаємо, перелічені обставини можна структурувати у п'ять окремих груп [108, с. 107].

У процесі ж самого допиту слідчий стикається з великою кількістю різної інформації. Його завдання – динамічно і гнучко аналізувати цю інформацію, визначити у ній ключові моменти, коригувати викладене системою запитань, висунути систему питань. Враховуючи відому закономірність, що допитуваний, який не перенавантажений запитаннями, здатний більш повно й об'єктивно розповісти все йому відоме в тій послідовності, котра для нього зручна, допит рекомендується починати з пропозиції розповісти все відоме про обставини, у зв'язку з якими він викликаний на допит. Крім випадків, що не терплять зволікання (тобто якщо це може призвести до втрати важливих доказів, учинення нових злочинів і т.ін.), допит не повинен проводитися в нічний час. Це правило спрямовано на створення адекватної обстановки допиту і максимально сприяє отриманню повних і правдивих показань, попередженню прямого чи непрямого тиску на свідків.

У разі відмови свідка давати показання під час допиту К. Ю. Бобрик рекомендує застосування такого тактичного прийому, як переконання в неправильності обраної ними позиції, використовуючи з цією метою отримані під час інших слідчих (розшукових) дій докази, зокрема показання інших осіб, які свідчать про причетність тією чи іншою мірою допитуваного до розслідуваної події [25, с. 12].

Під час допиту свідків першої категорії потрібно з'ясувати:

- відомості про те, яким чином опинився в ситуації нападу / що відомо про напад;
- яким чином та за яких обставин з'явилися злочинці;
- кількість нападників і конкретні дії кожного з них;
- докладний опис злочинців за методом словесного портрета;
- характер спілкування злочинців між собою (що говорили, як зверталися один до одного);
- рівень і характер озброєння, засобів, що ними використовувалися, у кого конкретно була зброя (її вид, відмітні ознаки тощо);
- способи застосування зброї злочинцями, яким чином вони погрожували і в чому полягала суть погроз;
- інформація щодо використання транспорту злочинцями (марка, колір, номерні знаки, особливості тощо);
- місцезнаходження транспорту під час нападу, в якому напрямку зникли злочинці.

Від другої категорії слід з'ясувати: яким видом діяльності займався потерпілий / юридична особа, що зазнали нападу; як характеризується потерпілий у побуті; відомості про погрози з боку певних осіб щодо здійснюваної діяльності потерпілого; інформація, що відома з приводу нападу на них (нападники, завдані збитки тощо). Показання цієї категорії осіб можна порівняти з показаннями потерпілого на предмет достовірності.

Від осіб, котрі залучалися до проведення слідчих (розшукових) дій, можна отримати інформацію з приводу ходу проведення слідчих дій, виду та кількості вилучених предметів, заяв і зауважень щодо їх проведення. Окремо варто наголосити на особливостях проведення допиту осіб, котрі залучалися до конфіденційного співробітництва. Таких осіб слід допитувати із застосуванням заходів безпеки, тобто зі зміною анкетних даних. Інформація, що надаватиметься такими особами, буде корисною для встановлення кількості учасників, ролі кожного з них, плани банди тощо.

Процесуальна дія, спрямована на отримання інформації зі змішаних джерел та проводиться на початковому етапі розслідування, є освідування, мета якого – встановлення наявності чи відсутності слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет на тілі живої особи, з метою з'ясування обставин вчиненого.

В ході анкетування працівників Національної поліції освідування під час розслідування бандитизму проводилося лише у 4 % випадків (Додаток Б). Наедена статистика свідчить про те, що питання очевидної недостатньої активності слідчих щодо проведення освідувань потребує додаткового теоретичного аналізу, вивчення і наукового обґрунтування.

Згідно з ч. 1 ст. 241 КПК України, освідування – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим або прокурором щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Освідування проводиться на підставі постанови прокурора та за потреби при участі судово-медичного експерта або лікаря.

На думку А. І. Кунтія, освідування вважається самостійною слідчою (розшуковою) дією, різновидом слідчого огляду і є оглядом живих осіб задля вирішення питань, що мають значення для кримінального провадження [134, с. 126–127]. З-поміж завдань освідування, окрім виявлення слідів та особливих прикмет, згаданий науковець виділив установлення наявності чи відсутності стану сп'яніння особи, що підлягає освідуванню, а також передбачив законодавцеві внести зміни з приводу того, що під час освідування дозволяється оглядати одяг особи – з метою досягнення завдань освідування. Вважаємо цю наукову позицію особливо важливою для формування основ методики бандитизму, позаяк у 50,2% аналізованих нами кримінальних правопорушень особи, котрі вчиняли бандитизм, були залежними від наркотиків та алкоголю (Додаток В).

Завдяки анкетуванню практиків з'ясовано, що 71% опитаних вважає доцільним проводити освідування підозрюваного (Додаток Б). Ми погоджуємося з цією думкою, адже потерпілим та свідкам бандитизму видається доцільним призначати судово-медичну експертизу. Тому акцент під час висвітлення освідування треба ставити власне на освідування підозрюваного. Переконані, що в процесі бандитського нападу на підозрюваному можуть відобразитися якісь сліди боротьби з потерпілими. Тож такі сліди, за відсутності підстав проводити судово-медичну експертизу, можуть бути зафіксовані за допомогою освідування.

В ході аналізу слідчої практики у кримінальних провадженнях про бандитизм встановлено, що 95,1% осіб, які притягувалися до бандитизму, раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, зокрема більшість із них – за тяжкі та особливо тяжкі злочини (Додаток В). Зважаючи на цю обставину та власний досвід в органах досудового розслідування, зазначимо, що особи, які мали кримінальне минуле та відбували покарання здебільшого мають особливі прикмети у вигляді татуювань. Ці татуювання є переважно індивідуальними, особливими для підозрюваного та носять певний підтекст. Тому безпосередньо освідування із підозрюваним проводиться з метою фіксування татуювання, зображення якого в подальшому можна пред'явити потерпілому для впізнання.

Таким чином, унаслідок розслідування бандитизму встановлено, що зазвичай освідування є різновидом слідчих (розшукових) дій, проводиться з підозрюваним для фіксування на його тілі особливих прикмет чи слідів кримінального правопорушення, а також наявності чи відсутності стану алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Важливе значення у доказуванні шляхом проведення слідчих (розшукових) дій відводиться пред'явленню для впізнання. Ця слідча (розшукова) дія має неабияке значення, особливо на початковому етапі розслідування, будучи одним із важливих способів отримання вербальної криміналістично значимої інформації.

У криміналістичній науці, під пред'явленням для впізнання розуміють слідчу (розшукову) дію, котра є процесуальною формою ототожнення (ідентифікації) людей, матеріальних об'єктів, що потрапили в орбіту кримінального судочинства, за мисленим образом (за ідеальним відображенням, уявним образом, слідом пам'яті), що зберігся в пам'яті учасника розслідуваної події [95, с. 280].

Суб'єктами, що беруть участь у пред'явленні для впізнання, є свідки та потерпілі в результаті нападів, учинених бандою. Об'єктами пред'явлення для впізнання під час розслідування бандитизму можуть бути фотознімки, відеозапис, люди, трупи та речі.

Так, пред'явлення для впізнання за фото проводять з очевидцями нападу для встановлення особи підозрюваних; підозрюваного можна пред'явити свідкам нападу з метою доведення його причетності до вчиненого кримінального правопорушення; труп потерпілого – родичам для встановлення його особи. Аналогічну мету має і пред'явлення речей для впізнання. Речама, що пред'являються для впізнання потерпілим або свідками, можуть бути предмети злочинного посягання для встановлення їх тотожності з викраденим майном, або може пред'являтися зброя, а також речі та предмети, що використовувалися злочинцями для вчинення нападів. Приміром, серед аналізованих нами у судовій практиці кримінальних правопорушень про бандитизм злочинці у 54,1% випадків вдаватися до змін у зовнішності під час учинення нападів (застосовували маски, спецодяг тощо) (Додаток В).

Окрім цього, доречно зауважити, що у разі наявності підстав, зазначених у ст. 232 КПК України, слідчим може бути проведено пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції. З метою забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, зокрема свідків та потерпілих, вважаємо такий вид пред'явлення для впізнання найбільш доцільним з позиції його проведення під час розслідування бандитизму. Іншими способами, спрямованими на забезпечення безпеки свідків та

потерпілих, що також є способами подолання протидії розслідуванню з боку підозрюваних чи інших членів банди, є проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи та за фотознімками.

Проведення пред'явлення для впізнання у кримінальних провадженнях категорії, що нами досліджується проводиться у три етапи: підготовчий, наступний та заключний.

Перейдемо до висвітлення тактики слідчих (розшукових) дій на наступному етапі розслідування.

Допит підозрюваних на стадії досудового розслідування, на нашу думку, є найбільш складною слідчою (розшуковою) дією, яка в більшості випадків проводиться в умовах конфліктності, що підтверджують практики, котрі були нами проанкетовані. 72% опитаних звернули увагу на допит підозрюваного як на найконфліктнішу процесуальну дію (Додаток Б). Гадаємо, ускладнює ситуацію той факт, що, готуючись до вчинення злочинів, учасники банди заздалегідь формують план дій та очікувані наслідки у разі їх викриття правоохоронними органами. Таким чином складають стратегію поведінки і дачі показань на досудовому розслідуванні.

Допит підозрюваних на стадії досудового розслідування бандитизму потрібно проводити за загальними правилами криміналістичної тактики. Тому мусимо наголосити на важливості підготовчого етапу допиту, на якому слід здійснити низку заходів. Вони передбачають попереднє вивчення особи допитуваного, продумані способи виклику на допит, місце і час зустрічі, підготовку запитань, готування до використання в ході слідчої (розшукової) дії необхідних документів, речових доказів, засобів аудіо- і відеозапису та інші заходи, що можуть забезпечити плідність діалогового спілкування і виключають небажані наслідки міжособистісного контакту [110, с. 132].

Оскільки банда складається з трьох і більше учасників, то одним із першочергових завдань підготовки до допиту підозрюваних у бандитизмі вважають визначення черговості отримання показань від них. Деякі науковці стверджують, що підозрюваних доцільно допитувати в такій черговості:

а) тих, хто за даними слідчого може надати правдиві показання; б) хто грав другорядну роль у вчиненні бандитського нападу; в) осіб, щодо яких є більше переконливих доказів їхньої вини, через що ці особи можуть дійти висновку про марність неправдивих свідчень; г) підозрюваних, які мають володіють повною інформацією про особу інших підозрюваних, їх зв'язки і т.ін.; г) осіб, що протиставляють себе організаторам банди в силу будь-яких протиріч, образ тощо. [201, с. 27].

Т. Д. Пан зазначає, якщо у слідчого є підстави вважати, що всі члени банди затримані, то розпочати допит потрібно з лідера банди. До того ж, як він зазначає, цей варіант ефективний в разі, коли слідчий має докази, що є достатні для викриття допитуваного у скоєнні злочину в даванні ним неправдивих показань [162, с. 106].

На думку А. І. Попова, допит необхідно починати з того, «про кого більше зібрано доказів, які викривають у вчиненні злочину, хто більш комунікабельний, більш відвертий» [187, с. 737].

В. А. Волинський та І. В. Тішутіна переконані, що допитувати потрібно першочергово тих затриманих, які займають більш низьке положення в ієрархії банди [53, с. 74].

Ми поділяємо думку С. В. Коровіна та вважаємо, що при визначенні послідовності допиту підозрюваних мають враховуватися умови, які склалися на цей момент слідчих ситуацій, а також обсяг і якість даних, що підтверджують виниклу підозра, а крім того, властивості особистості допитуваних. За наявності однакового обсягу доказів причетності затриманих до інкримінованих діянь спочатку доцільно допитувати підозрюваних з підвищеною емоційністю, не здатних до тривалої протидії розслідуванню, які не вміють швидко і об'єктивно оцінювати ситуацію, що склалася, а також тих, котрі не задоволені своїм становищем в групі [120, с. 98].

Проте в жодному разі не починати з лідера банди. Адже існує ймовірність, що хтось із учасників банди піде на «контакт» зі слідством та

дасть правдиві показання щодо діяльності банди та її лідера зокрема. Тоді під час допиту лідера можна використати тактичний прийом «пред'явлення доказів», зокрема показань учасника банди, який дав показання стосовно керівника банди і які, на думку слідчого, є достовірними.

В ході допиту підозрюваного у кримінальному провадженні про бандитизм вирізняються такі типові слідчі ситуації: 1) повного визнання винуватості; 2) помилкового каяття – за мотивами: а) уникнення кримінальної відповідальності за інші тяжкі злочини; б) заради прикриття справжнього злочинця використання самообмови); 3) часткового визнання винуватості; 4) абсолютної відмови підозрюваного від визнання вини; 5) відмови від дачі будь яких показань та співпраці зі слідчим.

Завдяки анкетуванню практиків з'ясовано, що під час розслідування кримінальних проваджень про бандитизм у 73,2 % випадків допит підозрюваного відбувається в умовах конфліктності (Додаток Б).

В процесі аналізу слідчо-судової практики під час розслідування бандитизму висновувано, що підозрювані у 37,2% відмовляються від давання показань (Додаток В).

Завдання слідчого на робочому етапі – динамічно і гнучко аналізувати інформацію, визначати у ній ключові моменти, коригувати викладене системою запитань, висувати систему питань. Нагадуємо, що з огляду на закономірність, що допитуваний, який не перенавантажений запитаннями, здатен повніше й об'єктивніше розповісти все відоме йому в тій послідовності, котра для нього зручна, допит рекомендується починати з пропозиції розповісти все відоме про обставини, у зв'язку з якими його викликано на допит. Окрім випадків, що їх ніяк не можна відкладати (тобто якщо це може призвести до втрати важливих доказів, учинення нових злочинів і т.ін.), допит не повинен проводитися в нічний час. Це правило вимагає створення відповідної обстановки допиту і передбачає отримання повних та правдивих показань, попередження прямого або непрямого тиску на допитуваного [110, с. 133].

Обставинами, які потрібно встановити в ході допиту підозрюваного, є отримання показань про: відомості щодо вступу, діяльності банди та її учасників, також зв'язків банди; наявність та походження зброї; характер учинюваних злочинів та роль кожного з учасників у вчинюваних бандою злочинах.

Під час робочого етапу нами сформовано перелік типових запитань, які доцільно ставити підозрюваному у вчиненні бандитизму:

1. Як у нього виник умисел на створення банди (вступу до банди)?
2. Хто запропонував вступити у склад банди?
3. Скільки часу перебував у складі банди?
4. Хто ще входив до складу банди?
5. Чи змінювався склад банди? Якщо так, то як часто, хто і з яких причин виходив зі складу банди, як залучалися до неї нові учасники?
6. Хто був організатором банди і хто нею керував?
7. Який зв'язок був між членами банди?
8. Які стосунки у допитуваного з членами банди?
9. Які стосунки між членами банди та інших злочинних формувань, представників влади, місцевого самоврядування, авторитетних людей?
10. Яка зброя була на озброєнні банди та звідки її походження?
11. Де та за яких обставин домовлялися про вчинення злочинів?
12. Чи відбувалася підготовка до вчинення злочинів та їх приховування?
13. Які були обставини і черговість вчинення злочинів?
14. Які були дії і роль допитуваного на місці кожного злочину?
15. У чому виявилися дії на місці злочину інших співучасників?
16. Яка кількість злочинів, учинених бандою, та роль допитуваного у вчиненні їх?
17. Хто ще, крім осіб, які брали участь у злочинах банди, обізнаний про її злочинну діяльність?

Зауважимо, що це лише орієнтовний перелік запитань, які можуть змінюватися залежно від обставин учинення бандитизму.

Завершальний етап допиту характеризується його фіксуванням, тобто складанням протоколу допиту. А. І. Дворкін і Р. М. Сафін зазначають також, що певні дані про особу допитуваного можна отримати, спостерігаючи за його поведінкою під час слідчих дій з його участю і, звісно ж, за мімікою, жестами, ознаками хвилювання, агресивності і т.ін. [66, с. 95]. Погоджуємося з цим твердженням і вважаємо, що оскільки бандитизм належить до категорії особливо тяжких кримінальних правопорушень, під час його розслідування є необхідність призначення психіатричної експертизи підозрюваним, оскільки жести та міміка можуть говорити про замовчування певних фактів чи подій. Тому виникає необхідність фіксації за допомогою відео зйомки, а результати відеозапису таких процесуальних дій, як допит чи слідчий експеримент, можуть бути корисними для експертів під час проведення судової психіатричної експертизи. Завдяки перегляду відеозапису експерти зможуть більш ретельно проаналізувати поведінку підозрюваного, його рухи та жестикуляцію, що може бути підставою для визначення доцільності рекомендації щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Крім того, відеозапис може спростувати заяви допитаного про нібито незаконні методи допиту і застосування насильства до нього з метою отримання показань, що є надважливо [219, с. 163].

Зазвичай певні проблеми виникають під час допиту організатора (керівника) банди. Найголовніша з них – це черговість його допиту. Тому ми не поділяємо думку А. І. Дворкіна і Р. М. Сафіна про ефективність негайного допиту лідера банди і її організатора [66].

Як правило, ці особи вирізняються сильними вольовими якостями і кримінальним досвідом, умінням переконувати й об'єднувати навколо себе інших осіб [105, с. 110]. Організатор (керівник) банди часто володіє високим рівнем інтелекту і логічним мисленням, а також емоційною врівноваженістю. Тож у більшості випадків під час досудового розслідування, згідно з анкетуванням практиків, лідери банди не дають показань, використовуючи

конституційне право, передбачене ст. 63 Конституції України (58,9%) (Додаток Б).

Після пред'явлення їм правдивих показань співучасників або проведення одночасних допитів, вони починають висувати власні версії з метою спростування цих показань. Якщо такі допитувані особи починають давати показання після пред'явлення неспростовних доказів їхньої участі в злочинах, то практично завжди заперечують свою належність до банди, а тим більше своє домінуюче становище у ній. Заперечують вони і стійкість, організованість, наявність зброї та «общака», а також інших ознак, що характеризують злочинну групу як банду [117, с. 104–105]. Через це, на наш погляд, доречно погодитися з думкою, що в подібній ситуації організаторів (лідерів) банд не слід повністю знайомити з показаннями співучасників, якщо вони можуть використовуватися для надання протидії. Мають пред'являтися тільки ті показання (фрагменти), достовірність яких підтверджується іншими доказами. Найефективніше демонструвати такі свідчення, які записані на аудіо- або, що ще краще, на відеоплівку [66].

У разі встановлення розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб, проводиться одночасний допит таких осіб для з'ясування причин різниці у показаннях. На думку В. Ю. Шепітька, тактика такого різновиду допиту характеризується певною специфікою, яка пов'язана зі зниженням рівня прогнозу слідчого; можливістю зміни показань; підвищеним ступенем тактичного ризику [129, с. 210].

Одночасний допит двох і більше раніше допитаних осіб у кримінальних провадженнях про бандитизм є особливо складним у тому випадку, коли однією з допитуваних сторін є організатор (керівник) банди. Це пояснюється тим, що останній, користуючись своїм становищем у банді, може негативно вплинути на інших допитуваних. Підготовка в цьому разі включає встановлення підозрюваних, не згодних з позицією організатора, які перебувають з ним у конфлікті, та використання їхніх показань на викриття правди організатора.

Стосовно формування тактики одночасних допитів двох чи більше раніше допитаних осіб в ході розслідування бандитизму, вважаємо що під час проведення такого роду допиту застосовуються усі тактичні прийоми, що характерні допиту. Отже, до таких тактичних прийомів доречно зарахувати:

1) проведення перед одночасним допитом раніше допитаних осіб інших слідчих (розшукових) дій, наприклад, пред'явлення для впізнання, обшуку, слідчого експерименту тощо з метою впливу на стійкі негативні позиції злочинців;

2) повідомлення свідків, потерпілих та підозрюваних, які дають правдиві показання, про ймовірні труднощі психологічного характеру (погрози, залякування, шантажування, компрометацію), що можуть виникнути під час проведення одночасного допиту, й надати рекомендації, які допоможуть запобігти негативному впливу;

3) залучення до проведення одночасного допиту допоміжних осіб (слідчих, працівників оперативних підрозділів) з метою запобігання негативному впливу учасників один на одного, а також передачі певної інформації;

4) розташування допитуваних таким чином, щоб запобігти невербальному спілкуванню (наприклад, спиною до спини, допит через скл для позавізуального спостереження тощо);

5) проведення серії одночасних допитів «за наростаючою силою» з особами, які дають правдиві показання;

6) втягнення допитуваних у суперечку з метою виявлення нових обставин, що мають значення для розслідування;

7) надання дозволу підозрюваним та їхнім захисникам ставити запитання особам, які дають правдиві показання, лише після закінчення одночасного допиту;

8) деталізацію показань учасників одночасного допиту;

9) активізацію пам'яті учасника, який несвідомо помиляється;

10) пред'явлення доказів з метою активізації пам'яті допитуваних осіб;

11) викриття неправди та ін. [134, с.131].

Наголосимо, що такого роду допит під час розслідування бандитизму може проводитися між свідками та підозрюваним, між членом банди та її лідером, а також між учасниками банди в разі наявності між їхніми показаннями вагомих для слідства розбіжностей.

У разі проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, насамперед організатора (керівника) злочинної організації та її рядових членів, з'ясовуючи доцільність його проведення, необхідно враховувати: становище учасників в ієрархії злочинної організації, їхній соціальний статус; співвідношення лідерства й підпорядкованості; вплив членів злочинної організації один на одного; ступінь вірогідності негативної протидії; настання небажаних наслідків [25, с. 12]. Нагадаємо, що фіксація будь-якого виду допиту, мусить здійснюватися шляхом складання протоколу із застосуванням відеозйомки.

Одним зі способів збирання фактичних даних шляхом провадження слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на отримання інформації зі змішаних вербальних джерел, є слідчий експеримент, тактика якого має свої особливості.

На законодавчому рівні, відповідно до ст. 240 КПК України, слідчий експеримент може проводитися у двох формах, як-от: 1) відтворення дій, обстановки та обставин події; 2) проведення дослідів чи випробовувань.

У науці слідчий експеримент розглядають як різновид слідчої дії, яка полягає в проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки й оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, які мають значення для розслідування кримінального провадження [236, с. 205].

Завданнями слідчого експерименту є: встановлення, перевірка, уточнення й оцінка обставин та фактів, що мають значення в ході розслідування кримінального провадження; пошук нових доказів; встановлення й усунення суперечностей у показаннях допитуваних осіб. До тактики проведення слідчого експерименту відноситься: а) максимально

точне відтворення умов досліджуваної події; б) забезпечення такої організації дослідів, за якої унеможлиблювалося би надання доказового значення випадковим обставинам, які б викривлювали справжню картину злочину; в) забезпечення повноти та об'єктивності результатів експерименту для того, щоб попередити спроби вкласти їх у наперед намічену схему [37, с. 125].

Слідчий експеримент є добровільною слідчою (розшуковою) дією, яка повинна проводитися з усіма учасниками, що стали очевидцями злочину з метою максимального відтворення обставин та подій вчинення бандитизму..

Підтримуючи домінуючу в науці криміналістики позицію, вважаємо, що основними тактичними умовами для здійснення слідчого експерименту є: 1) обмежена кількість учасників; 2) створення умов для проведення дослідних дій, які максимально наближені до тих, що цікавлять слідчого; 3) багаторазове здійснення експерименту в декілька етапів і в різних умовах [179, с. 92–93].

До проведення слідчого експерименту з підозрюваним у бандитизмі слід запросити обмежене коло осіб, щоби підозрюваний давав правдиві показання та не відчував тиску з боку сторонніх осіб. Слід запросити захисника підозрюваного, двох понятих, працівників оперативних підрозділів для забезпечення безпеки під час проведення слідчого експерименту, спеціаліста-криміналіста, котрий здійснюватиме фіксування ходу процесуальної дії за допомогою відеозйомки та нових слідів у разі їх виявлення та за необхідності статиста. Зауважимо, що в разі здійснення безперервної відеозйомки участь понятих не є обов'язковою. Готуючись до слідчого експерименту, необхідно визначити місце і час його проведення. Слідчий експеримент потрібно проводити на місці вчинення злочину приблизно в цей самий час та з додержанням умов освітлення і звуків, аналогічних до тих, за яких було вчинено кримінальне правопорушення. Рекомендується також використовувати оригінали або точні копії знарядь учинення вбивства, моделі та манекени. Якщо обстановка, де планується

провести експериментальні дії, зазнала суттєвих змін, то вдаються до реконструкції [110, с. 131].

Важливим у слідчому експерименті є перевірка показань підозрюваних, потерпілих чи свідків на місці вчинення кримінального правопорушення, в ході якої слідчий отримує нову інформацію, що дає підстави слідчому робити висновок про правдивість або неправдивість показань, які перевіряються. При цьому на місці проведення слідчого експерименту можуть бути виявлені різні предмети, документи, сліди, які пов'язані з нападом, але не виявлені і не вилучені під час раніше проведених слідчих дій. Не менш важливим є: встановлення або уточнення маршрутів прибуття на місце події злочинців і виходу з нього; визначення ступеня обізнаності свідків, підозрюваних, а також виявлення не встановлених до цього моменту очевидців події; конкретизація ролі кожного члена банди і місця розташування всіх учасників нападу.

Сутністю такого виду слідчого експерименту є зіставлення показань і дій допитаних осіб з об'єктивною обстановкою на місці, завдяки чому з'ясовується, чи правильні і повні отримано показання. Зміст такої перевірки полягає в тому, що слідчий пропонує особі, яка була раніше допитана, вказати місце вчинення кримінального правопорушення, розповісти про його обставини, супроводжуючи свою розповідь демонстрацією своїх дій чи дій інших осіб. Особа, показання якої перевіряються, дає їх у присутності понятих. Перед початком перевірки, в тому разі якщо при виконанні огляду обстановку місця події було зафіксовано неповно, слідчому необхідно здійснити повторний або додатковий огляд і перевірити, чи не зазнала обстановка місця події суттєвих змін. У будь-якому випадку слідчому рекомендується попередньо відвідати місце (місцевість), де відбуватиметься слідча (розшукова) дія.

Основною перевагою перевірки показань на місці є те, що особа, показання якої перевіряються, потрапляє в обстановку, де раніше відбувалася

подія злочину, і за зоровими асоціаціями вона може пригадати набагато більше фактів, ніж у кабінеті слідчого.

Якщо допитаний під час проведення слідчого експерименту вказує на нову ділянку місцевості або приміщення, де можуть бути ті чи інші сліди злочину, про які раніше він не повідомляв, необхідно припинити перевірку показань на місці, провести огляд місця події, а згодом поновити перевірку [110, с. 133].

Заключний етап включає в себе фіксацію результатів слідчої дії у протоколі. Слідчий складає протокол слідчого експерименту, у якому вносить всі відомості про результати слідчої (розшукової) дії. Протокол підписується всіма його учасниками. Варто підкреслити, що слідчий експеримент доцільно фіксувати за допомогою відеокамери, а результати його можуть бути корисними для експертів під час проведення комплексної судової психіатричної експертизи підозрюваного. Окрім цього, відеозапис слідчої (розшукової) дії в будь-якому разі виступає додатковою гарантією від визнання судом доказів недопустимими.

Висновки до третього розділу

Проведене дослідження організаційного й тактичного забезпечення розслідування бандитизму дало змогу сформулювати такі висновки:

1. Найефективнішими слідчими (розшуковими) діями в ході досудового розслідування кримінального провадження про вчинення бандитизму є: огляд місця події, обшук, допит потерпілого, допит підозрюваного, допит свідків, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент та освідчування.

2. Слідчі ситуації – це сукупність здобутої суб'єктами кримінального процесу доказової інформації, відображеної в матеріальній обстановці події злочину, яка сприятиме швидкому, повному та неупередженому розслідуванню кримінального провадження. Слідчі ситуації та алгоритми розслідування

проваджень про бандитизм, з урахуванням розподілу процесу досудового розслідування, запропоновано поділити на два етапи: початковий і наступний.

3. Обсяг наявної інформації про подію злочину і причетних до нього осіб, а також узагальнення слідчої практики дало можливість виокремити п'ятнадцять типових слідчих ситуацій початкового та наступного етапів розслідування кримінального провадження про бандитизм, визначити алгоритм дій розслідування, які охоплюють комплекс типових слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів. Наголошено на важливості визначення обставин, що підлягають встановленню, оскільки на початку розслідування бандитизму слідчий переважно володіє мінімальною інформацією як про подію, її учасників, так і про характер, локалізацію матеріальних й ідеальних слідів, що істотно ускладнює процес розслідування.

4. У роботі виділено дві форми взаємодії слідчого та інших органів та підрозділів, що залучаються до сфери розслідування бандитизму: процесуальну та непроцесуальну. Наголошено на зростанні ефективності розслідування завдяки взаємодії з оперативними підрозділами, спеціалістами, експертами, громадськістю та представниками ЗМІ.

5. Однією з найефективніших слідчих (розшукових) дій визнано огляд місця події, за результатами якого отримують відомості щодо нападу банди, підтверджують факт злочину, виявляють і досліджують сліди його вчинення бандою. Саме цей вид огляду вважається основою для подальшого розслідування, оскільки всі виявлені під час проведення інших слідчих (розшукових) дій матеріальні сліди злочину зіставляються з фактичними даними, одержаними завдяки огляду.

Тактика обшуку під час розслідування злочинів членів банди забезпечує: ефективні умови організації, пошуку, попереднього дослідження, вилучення та фіксації об'єктів, а також психологічний вплив на осіб, яких обшуковують, для встановлення групового характеру вчиненого злочину; отримання інформації про існування банди, її склад, завдання, розподіл ролей

між співучасниками, особу організатора (керівника); встановлення наявності в діях підозрюваного ознак, що засвідчують його причетність до нападу, вчиненого бандою, чи участі у ній; викриття злочинної діяльності бандитського угруповання.

Встановлено, що допит потерпілого є однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про бандитизм, позаяк унаслідок безпосереднього «контакту» зі злочинцями лише потерпілий може надати найбільш об'ємну і достовірну інформацію про них.

Якість проведення допиту підозрюваного під час розслідування бандитизму прямо залежить від оцінки особистісної специфіки допитуваного, обставин учинення ним злочину й обстановки допиту. Сукупність цих умов надає змогу слідчому обрати найефективніший тактичний прийом проведення допиту, зокрема у випадках відмови допитуваного давати показання чи надання ним завідомо неправдивих показань.

Водночас запропоновано поділ свідків залежно від ситуації, яка склалася у кримінальному провадженні про бандитизм, на чотири категорії, а саме: особи, які були безпосередньо на місці вчинення злочину, його приховання або яким відомі факти вчинення злочину; особи, які можуть охарактеризувати особу злочинця чи потерпілого (до цієї категорії можна віднести рідних чи близьких родичів потерпілого чи особи злочинця, сусідів, співробітників тощо); особи або працівники правоохоронного органу, які виїжджали на місце події у складі СОГ, що затримували підозрюваного; особи, які залучалися до проведення слідчих (розшукових) дій (поняті, працівники правоохоронних органів, спеціалісти, експерти тощо). Досліджено та сформульовано перелік обставин, що їх необхідно з'ясувати в ході допиту свідків.

Пред'явлення для впізнання під час розслідування бандитизму, виступає необхідною слідчою дією, котра проводиться для забезпечення безпеки особи, що впізнає, за наявності відомостей про реальну загрозу її життю, здоров'ю, житлу чи майну або життю чи здоров'ю її близьких. За

відсутності умов реалізації цієї слідчої дії її проводять за фотознімками чи матеріалами відеозапису або в режимі відеоконференції.

Освідування під час розслідування бандитизму проводиться з метою виявлення та фіксації на одязі чи тілі підозрюваного слідів кримінального правопорушення, особливих прикмет, стану сп'яніння. Встановлено неефективність освідування щодо потерпілих та свідків бандитизму, яким доцільніше призначати судово-медичну експертизу.

Констатовано, що слідчий експеримент проводиться з підозрюваними, свідками та потерпілими від бандитизму. Суттєвим під час слідчого експерименту видається перевірка показань цих категорій осіб на місці вчинення кримінального правопорушення.

Для отримання бажаного результату в ході проведення слідчого експерименту із підозрюваним у бандитизмі необхідно обмежити коло осіб, що мають бути присутні під час слідчої дії. Така обстановка сприятиме даванню правдивих показань з боку підозрюваного і не змусить відчувати зайвого тиску від оточуючих.

У роботі наголошено на доцільності застосування звуко- та відео-фіксації під час проведення таких слідчих дій з підозрюваними у вчиненні бандитизму, як: допит, освідування та слідчий експеримент. Зазначений спосіб фіксації послужить надійним підґрунтям для планування алгоритму дій у кримінальному провадженні під час розслідування бандитизму.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження основ методики розслідування бандитизму дозволило сформулювати ряд висновків, що носять як науково-теоретичний, так і прикладний характер, зокрема:

1. Унаслідок вивчення стану наукових досліджень встановлено, що проблеми бандитизму розглянуто здебільшого в кримінально-правовому та кримінологічному аспектах. Окремі напрями розслідування цього злочину висвітлено в дисертаціях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, наукових статтях й інших публікаціях. Однак зазначені праці не охоплюють повного комплексу питань, пов'язаних із учиненням злочинів бандою, з огляду на особливості вчинення та виявлення нападів, що обумовлює необхідність здійснення подальших наукових розвідок у напрямі формування криміналістичної методики розслідування цього виду кримінального правопорушення.

2. Методологію дослідження основ методики розслідування бандитизму сформовано з комплексу сучасних загальнонаукових, міждисциплінарних, філософських і спеціальних методів у науці кримінального процесу та криміналістики. Методологічною основою нашого дисертаційного дослідження стали: загальнонаукові методи (формально-логічний); міждисциплінарні методи (соціологічний і статистичний); філософські методи (діалектичний); спеціально-наукові методи (системно-структурний; історико-правовий).

3. До елементів криміналістичної характеристики бандитизму віднесено спосіб, знаряддя та засоби вчинення злочину, обстановку й обставини, слідову картину, відомості про особу потерпілого (потерпілих), особу злочинця (злочинців), що перебувають в кореляційній взаємозалежності та зумовлюють особливості розслідування цього виду злочину.

4. Спосіб вчинення бандитизму слід розглядати з позиції акцентування на його кримінально-правовий характер. З огляду на кримінально-правову характеристику бандитизму, способом його вчинення визнаються: 1) організація та озброєння банди для нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, що входить до способу підготовки злочину; 2) участь у банді; участь у вчинюваному бандою нападі, що входить до способу безпосереднього вчинення; 3) спосіб приховування злочину.

5. Вважаємо, що при вчиненні бандитизму предмет злочинного посягання є в більшості випадків вихідним. Характеристика предмета вчинення бандитизму, може прямо чи опосередковано свідчити про особу злочинця (його вік, стать, специфіку статури, фізичну силу, інтелектуальний рівень, інтереси, захоплення, соціальний статус, особливості характеру, наявність злочинного досвіду тощо).

6. Аргументовано, що обстановка, у якій відбувається бандитизм, включає просторові, часові та поведінково-психологічні чинники, які мають неабияку роль. Визначальними в обстановці, за котрої формується банда, участь у ній або вчинення нею напади, є умови, які складаються в певних сферах життя, в певному місці та в певний час вчинення злочину.

7. Місце та час бандитизму, що входять до обставин злочину, розглядаються як простір та часові рамки, у яких протікає та відображається реальна діяльність особи злочинця щодо виконання окремих злочинних дій, спрямованих на організацію банди та її діяльність, підготовки, безпосереднього вчинення нападу на підприємства, установи, організації, а також приховування його слідів.

8. Дослідження особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики бандитизму має вплив на решту її елементів. В ході характеристики може бути встановлена інформація щодо особи, яка вчинила злочин, ступінь організованості і стійкості злочинних груп, їх чисельності і спрямованості діяльності, наявності зброї, а також організаторів, керівників і осіб, які входять до складу банди, сприяє досудовому розслідуванню.

9. Потерпілими в результаті бандитизму вважаються юридичні особи – підприємства, установи, організації, а також окремі фізичні особи, що зазнали нападу.

10. Слідову картину бандитизму формує сукупність відомостей (матеріальні та ідеальні сліди), що дають змогу встановити обставини, що мають значення для розслідування. Слідами бандитизму є сліди кримінального правопорушення, сліди на місці події та поза його межами, сліди на знаряддях, а також сліди на особі.

11. Методика розслідування бандитизму, охоплює початковий наступний та завершальний етапи. Завдяки узагальненню слідчо-судової практики, за результатами опитування практичних працівників та з урахуванням обсягу наявної інформації щодо події кримінального правопорушення і причетних осіб, виокремлено типові слідчі ситуації та відповідні програми процесуальних дій і рішень.

12. Обставини, котрі слід встановити під час розслідування бандитизму, поділено на п'ять груп: обставини стосовно особи злочинця та банди загалом; обставини щодо особи потерпілого (потерпілих); обставини щодо події кримінального правопорушення; обставини щодо мотиву й мети кримінального правопорушення; інші обставини, кожна з яких включає обставини тієї групи, що підлягають доказуванню.

13. У ході досудового розслідування вагомого значення набуває налагоджена взаємодія, що відбувається у процесуальній та непроцесуальній формі. Типовими суб'єктами взаємодії при розслідуванні бандитизму виступають: керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчі, що провадять розслідування у складі слідчої групи, працівники оперативних підрозділів, спеціалісти, експерти та громадськість.

14. Огляд місця події у кримінальних провадженнях про бандитизм проводиться за загальними тактичними правилами, встановленими наукою, і передбачає підготовчий, наступний та завершальний етапи.

Огляд місця події під час розслідування бандитизму має певні особливості. У зв'язку з цим розроблено систему тактичних прийомів підготовчого, робочого та заключного етапів огляду, спрямованих на досягнення його мети, також обґрунтовано склад СОГ та визначено, що спеціаліст-криміналіст і зброєзнавець мають бути обов'язковими учасниками проведення цього виду огляду. Наголошено на обов'язковості проведення радіорозвідки із застосуванням спеціальної техніки з метою визначення абонентів мобільного зв'язку, що перебували в зоні дії базової станції оператора мобільного зв'язку. Після огляду місця події слід провести аналіз матеріалів кримінального провадження за аналогічними злочинами у минулому з метою встановлення аналогії у вчинюваному нападі.

15. Після затримання учасників банди доцільно проводити не тільки обшук особи, а й детальний обшук за місцем їх проживання, а також у місцях збору банди. Об'єктами пошуку під час обшуку, зокрема особистого, є: зброя, боєприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої; наркотичні засоби й психотропні речовини; засоби маскування (маска, спеціальний одяг, форма тощо); грошові кошти; засоби зв'язку; документи, які могли використовувати члени банди у своїй діяльності, зокрема підроблені, а також ті, що були предметом злочину, та інші речі й предмети, котрі можуть бути використані як джерела доказів, – речові докази чи документи. У кримінальних провадженнях про бандитизм особливої значущості набувають добре підготовлені, заплановані тактичні операції з одночасним проведенням великої кількості обшуків у всіх учасників злочинної групи. Обшуки обов'язково потрібно проводити слідчому із залученням кваліфікованих оперативних працівників, криміналістів, зброєзнавців, попередньо ретельно проінструктувавши їх.

16. До основних проблем, що виникають під час допиту, нами віднесені: складність встановлення психологічного контакту з допитуваним, надання ним завідомо неправдивих показань; відмова від дачі показань, замовчування певних важливих фактів; перебування потерпілих у

напруженому психологічному стані, який перешкоджає проведенню допиту, необхідність подолання впливу злочинців на потерпілих, унаслідок якого останні відмовляються від наданих раніше показань або змінюють їх, тощо. Для виконання тактичних завдань із розслідування й досягнення мети допиту розроблено типовий перелік питань, що ставлять з метою з'ясування обставин, які підлягають встановленню під час розслідування бандитизму, аргументовано оптимальну їх послідовність.

17. Пред'явлення для впізнання в ході розслідування бандитизму проводять за участю потерпілих та свідків. Встановлено, що найефективнішими способами є проведення поза візуальним спостереженням особи, за фотознімками чи в режимі відеоконференції, з метою подолання протидії з боку підозрюваних чи інших членів банди, а також з тим, щоб забезпечити належні заходи безпеки особам, котрі впізнають.

18. Освідування в разі розслідування бандитизму є різновидом слідчих (розшукових) дій і проводиться з підозрюваним задля фіксування на його тілі особливих прикмет чи слідів кримінального правопорушення, а також наявності чи відсутності стану алкогольного або наркотичного сп'яніння.

19. Важливою під час слідчого експерименту вважається перевірка показань підозрюваних, потерпілих і свідків на місці вчинення кримінального правопорушення. При цьому на місці проведення слідчого експерименту можуть бути виявлені різні предмети, документи, сліди, пов'язані з нападом, що не були виявлені і вилучені під час раніше проведених слідчих дій. Не менш важливим є встановлення або уточнення маршрутів прибуття на місце події злочинців і виходу з нього; визначення ступеня обізнаності свідків, підозрюваних, а також виявлення не встановлених досі очевидців події; конкретизація ролі кожного члена банди і місця розташування всіх учасників нападу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Athens L. H. Violent Criminal Acts and Actors : A Symbolic Interactionist Study. *International library of sociology*. Boston : Routledge Kegan & Paul, 1980. 104 p.
2. Criminal Justice newsletter. *An independent report on criminal justice*. Washington, 1993. № 15.
3. Kovalska M. State of scientific development of banditism investigation. *Polish journal of science*. 2019. № 20. С. 42–46.
4. Kovalska M. Typical investigative situation of the initial stage of the banditry investigation. *European Political and Law Discourse*. 2020. Vol. 3. Is. 5. P. 134–144.
5. Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика і психологія : монографія. Х. : Апостиль, 2011. 229 с.
6. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська нац. юрид. академія, 2001. 218 с.
7. Арыстанбеков М. А. Расследование нападений на охраняемые объекты (бандитизм, разбой) : дис. ... канд. юрид. наук. М., 1996. 337 с.
8. Ахтирська Н. М. Особливості методології судового пізнання у справах, пов'язаних із корупцією. *Віче*. 2012. № 6. С. 2–4.
9. Багрій М. М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2013. Вип. 57. С. 315–321. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnu_yu_2013_57_41.pdf (дата звернення: 30.04.2020).
10. Басиста І. В., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. Кримінальний процес України : навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2010. 352 с.

11. Басова Т. Б. Оценка криминальной ситуации в сферах деятельности с повышенным риском коррупции (на примере органов внутренних дел). *Уголовная ответственность за должностные преступления: правотворчество и правоприменение в условиях административной реформы Российской Федерации*. Владивосток, 2005. С. 224–240.
12. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). К. : Тип. журн. «Охрана труда», 2002. 268 с.
13. Бахін В. П., Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час огляду місця події (збір інформації про особу, що скоїла злочин). Донецьк : ДЮІ, 2005. 72 с.
14. Бедриківський В. В., Литвинов О. М. Бандитизм: соціально-правовий і кримінологічний аналіз : монографія / за наук. ред. О. Н. Ярмиша. Х. : Вид-во ХНУВС, 2009. 164 с.
15. Бедриківський В. В. Особа злочинця в системі емпіричного дослідження бандитизму. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Запоріжжя : Б. в., 2009. № 3. С.125–131.
16. Белкин Р. С. Введение в методику расследования отдельных видов преступлений. *Криминалистика* / под ред. А. И. Винберга. М. : Госюриздат, 1959. 510 с.
17. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд., доп. М. : Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
18. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. М. : Изд-во БЭК, 1997. 342 с.
19. Белова Н. В. Доказывание организованного характера преступной группы на досудебных стадиях уголовного процесса : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 2002. 187 с.
20. Беляев М. В. Уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы расследования и судебного разбирательства дел о бандитизме : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. М., 2009. 200 с.

21. Бигич О. Л. Порівняльне правознавство: природа та методологічне значення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2002. 208 с.
22. Бирюков Ю. С. Особенности расследования преступлений об организации незаконного вооруженного формирования или участия в нем: по материалам республик Северного Кавказа : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2002. 201 с. URL:
<http://lawbook.org.ua/aa/12.00.09/2016/03/19/030597014.doc.html>
23. Біленчук П. Д. Методологічні засади наукового забезпечення кримінального провадження. *Віче*. 2013. № 14. С. 13–15.
24. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. М., 1973. 270 с.
25. Бобрик К. Ю. Методика розслідування створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. К., 2015. 19 с.
26. Булатов М. Діалектичний метод. *Філософський енциклопедичний словник* / гол. ред. В. І. Шинкарук. К., 2002. 1099 с.
27. Бурданова В. С. Обстоятельства, подлежащие доказыванию по уголовному делу, как важнейший элемент частных криминалистических методик. *Вестник криминалистики*. 2001. Вып. 2. С. 38–42.
28. Бычков В. В. Оперативно-розыскное обеспечение на стадии возбуждения дел по фактам бандитизма. *Следователь*. 2004. № 12. С. 48–51.
29. Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Х., 2003. 20 с. URL:
<http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1567>
30. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 143 с.
31. Ведерников Н. Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики преступления. *Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр.* М. : Всесоюзный институт

- по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1984. С. 74–77.
32. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12. 00. 09. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2002. 19 с.
33. Венгеров А. Б. Значение археологии и этнографии для юридической науки. *Советское государство и право*. 1983. № 3. С. 28–38.
34. Весельський В. К., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. К. : КНТ, 2009. 160 с.
35. Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. К. : б.в., 2011. № 25. С. 193–199.
36. Викрито банду викрадачів людей, до складу якої входили правоохоронці. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=272403 (дата звернення: 06.05.2020).
37. Винберг А. И., Миньковский Г. М., Рахунов Р. Д. Косвенные доказательства в советском уголовном процессе. М. : Юрид. лит., 1956. 219 с.
38. Вирок Апеляційного суду Львівської області від 27 листопада 2015 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54033869>
39. Вирок Біляєвського районного суду Одеської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66664996>
40. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 25 грудня 2012 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28787498>
41. Вирок Кіровського районного суду АРК від 30 січня 2013 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29116877>
42. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 06 березня 2018 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72621500>

43. Вирок Малиновського районного суд м. Одеси від 19.10.2017 року.
URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/69649539>
44. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 22.11.2013 року.
URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/36197883>
45. Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 16 листопада 2012 року. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/27606303>
46. Вирок Новоград-Волинського міськрайонний суду Житомирської області від 27 січня 2015 року. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/42524945>
47. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 12 березня 2012 року. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/48851383>
48. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 28 вересня 2016 року. URL: <http://www.reestr.court.gov.ua/Review/61670863>
49. Вознюк А. А. Ознака озброєності банди у контексті вдосконалення кримінальної відповідальності за бандитизм. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2013. № 4. С. 27–35.
50. Волков Б. С. Личность преступника (уголовно-правовое и криминологическое исследование). Казань : Казанск. ун-т, 1972. 187 с.
51. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2006. 235 с.
52. Волынский В. А. Методические рекомендации по расследованию организации вооруженных банд и бандитских нападений. Тула, 1996. 126 с.
53. Волынский В. А., Тишутина И. В. Раскрытие и расследование бандитизма – первоначальный этап : учеб. пособ. М. : МосУ МВД РФ: Книжный мир, 2005. 196 с.
54. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск : Изд-во Томск. гос. ун-та, 1985. 333 с.

55. Гаврилов Ю. Г. Бандитизм: кримінально-правова характеристика та сучасні проблеми кваліфікації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. 221 с.
56. Гаргат-Українчук О. М. Кримінологічна характеристика та основні ознаки бандитизму. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 3 (12). С. 95–98.
57. Герасимов И. Ф. Криминалистическая тактика и следственные ситуации. *Межвузовский сб. науч. тр.* Свердловск : Свердл. юрид. инст-т, 1981. С. 13–18.
58. Герасимов И. Ф. Понятие и виды взаимодействия участников расследования преступлений. *Вопросы взаимодействия следователя и других участников расследования преступлений* : межвуз. зб. науч. трудов. Свердловск, 1984. С. 3–9.
59. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження : монографія. Х. : Регіон-інформ, 2004. 210 с.
60. Голіна В. В. Сучасний бандитизм в Україні: стратегія і тактика боротьби. *Соціально-правове і кримінологічне дослідження: Реферат наукової роботи*. Х., 2002. 17 с.
61. Гончаренко В. Г. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. К. : Вищ. школа, 1980. 160 с.
62. Гора І. Поняття «спосіб вчинення злочину» та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. 2012. № 9. С. 35–38.
63. Горбань М. Ю. Судова правоконкретизація: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 220 с.
64. Городилов В. В. Организационные и тактические аспекты расследования преступлений, совершаемых организованными преступными группами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ижевск, 2002. 179 с.
65. Данилюк М. І. Подальший етап розслідування корупційних злочинів. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична*. 2011. № 1 (2). С. 293–299.

66. Дворкин А. И., Сафин Р. М. Расследование убийств, совершенных организованными группами при разбойных нападениях : науч.-метод. пособие. М. : Экзамен, 2003. 192 с.
67. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Х., 2003. 163 с.
68. Докучаєва В. В. Бандитизм як злочинне діяння, що характеризується особливою суспільною небезпечністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 237–239.
69. Долгинов С. Д. Некоторые проблемы взаимодействия следствия и оперативных подразделений при раскрытии и расследовании преступлений, совершенных организованными преступными группами. *Актуальные проблемы теории и практики взаимодействия подразделений органов внутренних дел в борьбе с преступностью* : материалы межвуз. науч.-практ. конф. Челябинск : Челябинский юрид. ин-т МВД РФ, 1998. С. 110–112.
70. Драпкин Л. Я. Основы криминалистических теории следственных ситуаций : автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09. М. : б.в., 1987. 45 с.
71. Драпкин Л. Я. Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений. *Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений*. Свердловск : УрГУ, 1978. Вып. 69. С. 11–18.
72. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К. : НАВСУ, 2020. 269 с.
73. Дулов А. В. Судебная психология. Мн. : Вышэйшая школа, 1975. 462 с.
74. Євдокименко С. В., Кузьмічов Я. В., Семенов В. В., Хільченко С. В. Кримінально-процесуальні та криміналістичні прийоми й засоби протидії злочинній діяльності : монографія. К. : Паливода А. В., 2006. 352 с.

75. Жордания И. Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления. Тбилиси : Изд-во «Сабчота Сакартвелო», 1977. 233 с.
76. Жук О. Д. Уголовное преследование по уголовным делам об организации преступных сообществ (преступных организаций), участии в них и о преступлениях, совершенных этими сообществами (современные проблемы теории и практики) : автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра. юрид. наук : спец.12.00.09. М., 2004. 61 с.
77. Жуков Б. В. Основи виявлення та розслідування створення злочинних організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Одеса, 2011. 20 с.
78. Жупіна О. Обставини, які підлягають доказуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених працівниками органів внутрішніх справ у сфері службової діяльності. *Вісник прокуратури*. 2013. № 8. С. 143–151.
79. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики* : зб. наук. пр. Х., 2010. Вип. 10. С. 12–29.
80. Журавель В. А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*. 2008. Вип. 8. С. 102–108.
81. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.09. К. : НАВСУ, 2005. 23 с.
82. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2018. 245 с.
83. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
84. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями :

- автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.09. Х., 2002. 19 с.
85. Зуев С. В. Теоретические и прикладные проблемы совершенствования уголовного преследования по делам о преступлениях, совершаемых организованными группами и преступными сообществами (преступными организациями) : автореф. дисс. на соиск. уч. степени д-ра юрид. наук : спец.12.00.09. Моск. акад. экономики и права. М., 2010. 54 с.
86. Иванов А. Н., Иванова В. Г. Обстоятельства, подлежащие установлению, в структуре криминалистической методики расследования преступлений. *Вестник Саратовской государственной академии права*. 2010. № 5. С. 136–139.
87. Ижаева Ш. М., Савельев Р. В. Бандитизм в системе преступлений против общественной безопасности и общественного порядка : монография. Пятигорск : РИА КМВ, 2009. 58 с.
88. Илюшин Д. А. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений в сфере предоставления услуг «Интернет». *Вестник Муниципального института права и экономики (МИПЭ)*. Липецк, 2004. Вып. 1. С. 66–77.
89. Іваненко І. В. Аналіз національного законодавства про боротьбу з бандитизмом. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 6 (34). С. 45–47.
90. Іваненко І. В. Бандитизм: історично-правова характеристика. *Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць*. Одеса : Юридична література, 2002. Вип. 15. С. 64–69.
91. Іваненко І. В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Одеса, 2003. 25 с.
92. Іщенко А. В., Ієрусалимов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посіб. К. : Центр учб. літ., 2007. 224 с.

93. Калімбет І. Л. Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2017. 211 с.
94. Калімбет І. Л. Характеристика слідчих ситуацій початкового етапу розслідування корисливо-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами неповнолітніми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2016. № 21. С. 130–134.
95. Калужна О. М. Мета пред'явлення для впізнання в контексті його співвідношення з тактичними прийомами інших слідчих дій та оперативно-розшуковими заходами, в основі яких лежить узнавання. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія Юридична*. 2012. Вип. 55. С. 280–290.
96. Каминский А. М. Теоретические основы криминалистического анализа организованности преступной деятельности и возможности его практического использования : автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.09. Нижний Новгород, 2008. 52 с.
97. Капустіна М. В. Розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті : монографія / за ред. В. О. Коновалової. Х. : Право, 2008. 192 с.
98. Карева А. А., Дубровин С. В. Предмет доказывания при расследовании умышленного причинения вреда здоровью. *Закон и право*. 2006. № 2. С. 27–29.
99. Коваленко А. В. Обстоянии, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Право і безпека*. 2016. № 1. С. 103–108.
100. Ковальська М. Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 58. С. 137–140.
101. Ковальська М. Ю. Спосіб вчинення як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Т. 1. С. 174–179.

102. Ковальська М. Ю. Тактика допиту потерпілого під час розслідування бандитизму. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 296–299.
103. Ковальська М. Ю. Організація взаємодії слідчого з органами та підрозділами, що залучаються до сфери розслідування бандитизму. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2020. № 2. С. 377–381. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/100.pdf
104. Ковальська М. Ю. Стан дослідження питань розслідування бандитизму. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : зб. тез науково-практичного семінару (м. Львів, 01 грудня 2017 року). Львів : ЛьВДУВС. С.183–186.
105. Ковальська М. Ю. Ознаки банди під час вчинення бандитизму. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : зб. тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10 листопада 2017 року). Львів : ЛьВДУВС. С.110–111.
106. Ковальська М. Ю. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Травневі правові читання* : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 376–377.
107. Ковальська М. Ю. Тактичні прийоми актуалізації ідеальних слідів під час допиту свідка під час розслідування бандитизму. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів* (м. Львів, 19–22 лютого 2020 року). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2020. С. 174–177.
108. Ковальська М. Ю. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8–9 травня 2020 року). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2020. С. 106–109.

109. Ковальська М. Ю. Тактика проведення обшуку під час розслідування бандитизму. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 1–2 травня 2020 року). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація. 2020. С. 112–115.
110. Ковальська М. Ю. Тактика проведення слідчого експерименту під час розслідування бандитизму. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 1–2 травня 2020 року). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2020. С. 131–133.
111. Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. № 1. С. 233–247.
112. Комаринська Ю. Б., Галаган О. І. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті : навч. посіб. К. : Центр навч. л-ри, 2013. 124 с.
113. Комиссаров В. И. Тактика допроса потерпевших от преступлений, совершаемых организованными группами лиц. М. : Юрлитинформ, 2004. 160 с.
114. Конкурс на посаду оперуповноваженого управління стратегічних розслідувань у НП України. URL: https://nabir.np.gov.ua/index.php?r=recruitment/process_recruitment&id=1397 (дата звернення: 21.03.2020).
115. Копнин П. В. Рассудок и разум и их функции в познании. *Вопросы философии*. 1963. № 4. С. 68–73.
116. Корж В. П. Теоретичні основи методики розслідування злочинів, скоюваних організованими злочинними утвореннями у сфері економічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.09. К., 2003. 56 с.

117. Коровін С. В. Особенности расследования бандитизма : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Тюмень : Тюменский юридический институт, 2009. 197 с.
118. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л. Особливості криміналістичного дослідження слідів пострілу та механізму їх утворення : метод. рек. К. : УкрДГРІ, 2013. 48 с.
119. Коцинець В. В. До питання про методологію судового пізнання. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави : зб. наук. праць*. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2010. С. 276–278.
120. Кравчук О. В. Поняття криміналістичної характеристики злочинів. *Університетські і наукові записки*. 2009. № 3 (31). С. 201–205.
121. Крамаренко В. П. Ситуационный подход к выявлению и преодолению следственных ошибок : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Краснодар, 2012. 21 с.
122. Кривошеев А. С. Изучение личности обвиняемого в процессе расследования. М. : Юрид. литература, 1971. 80 с.
123. Криминалистика: модели средств и технологий раскрытия преступлений. М. : Изд-во ИМПЕ-ПАБЛИШ, 2004. 400 с.
124. Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М. : Высшая школа, 1994. 528 с.
125. Криминалистика : учебник / под. ред. Н. П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2001. 718 с.
126. Криміналістика : підручник / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Х. : Право, 2008. 464 с.
127. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 5-те вид., переробл. та допов. К. : Атіка, 2009. 408 с.

128. Кримінальний кодекс УСРР (1922 р.). *Підручники онлайн*. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/1060/17/>
129. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. 824 с.
130. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
131. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Х. : Право, 2014. 513 с.
132. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования : учеб. пособие. М. : ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. 215 с.
133. Куницына А. В. Тактика выявления организаторов преступных групп : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Саратов. гос. ун-т. Саратов, 2000. 224 с.
134. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 220 с.
135. Курс криміналістики : в 3-х т. Т. 1. *Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика*; под ред. О. Н. Коршунова, А. А. Степанова. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. 683 с.
136. Лившиц Е. М. Тактика следственных действий. М. : Новый Юрист, 1997. 176 с.
137. Лилик В. А. Методика розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2019. 239 с.
138. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : учеб. пособ. К. : КГУ, 1987. 100 с.
139. Літвінчук І. С. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із умисним випуском на ринок України небезпечної продукції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Л., 2017. 239 с.

140. Лук'янчиков Б. Є., Дрозд В. Г. Взаємодія слідчого з спеціалістом в процесі розслідування злочинів, пов'язаних із завданням тілесних ушкоджень. *Вісник нац. ун-ту внутр. справ.* 2006. № 32. С. 91–96.
141. Лускатов О. Ю., Лускатова Т. О. Системи типових слідчих ситуацій в окремих криміналістичних методиках. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 року). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 274–277.
142. Мазунин Я. М. Проблемы теории и практики криминалистической методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными сообществами (преступными организациями) : автореф. дис. на стиск. уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09. Екатеринбург, 2006. 51 с.
143. Малыхина М. И. Личность преступника как объект исследования криминалистики. *Следователь.* 2004. № 8. С. 27–29.
144. Малярова В. О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Право і безпека.* 2013. № 3 (50). С. 86–91.
145. Маркусь В. О. Криміналістика : навч. посіб. К. : Кондор, 2007. 558 с.
146. Мартиненко Ю. Д. Деякі аспекти кримінологічної характеристики осіб, які скоюють пограбування та розбої. *Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення* : зб. наук. пр. К. : Нац. акад. внутр. справ, 1996. С. 181–188.
147. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х. : Консум, 1999. 480 с.
148. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : монография. М. : Изд-во РУДН, 2000. 296 с.
149. Махов В. Н. Организационные и тактические вопросы использования знаний сведущих лиц на предварительном следствии. *Организационно-тактические проблемы расследования преступлений* : межвуз. сб. науч. трудов. Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1990. С. 131–136.

150. Методика расследования насильственных преступлений: метод. указания по спецкурсу /сост. М. Н. Каплин. Ярославль : Ярослав. гос. ун-т, 2002. 31 с.
151. Морозов Н. А. Преступность и борьба с ней в Японии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 215 с.
152. Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 376–380.
153. Никифорчук Д. Й. Боротьба оперативних підрозділів МВС України з бандитськими формуваннями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04. К., 2000. 16 с.
154. Номоконов В. А. Преступное поведение: механизм детерминации, причины, ответственность : дис. ... д-ра юрид. наук. М., 1991. 352 с.
155. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. К., 2002. 221 с.
156. Пайда Ю. Ю., Бедь Н. М. Початковий етап розслідування бандитизму. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 2 (4). С. 43–49.
157. Пан Т. Д. Раскрытие и расследование бандитизма и преступлений, совершенных бандами: уголовно-процессуальная й оперативно-розыскная деятельность : дис. ... канд. юрид. наук. Кемерово, 2001. 211 с.
158. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. 2-ге вид. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. 120 с.
159. Перепелиця М. М., Шендрик В. В. Оперативно-розшукова протидія бандитизму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 131–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_12_26
160. Петелин Б. Я. Теория и тактика установления субъективной стороны преступления в процессе расследования. М. : б.в., 1992. 231 с.
161. Петелин Б. Я. Установление мотивов и цели преступления. М. : б.в., 1979. 137 с.

162. Пиняга Р. О. Розслідування злочинів, пов'язаних із зайняттям гральним бізнесом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2015. 269 с.
163. Плужников А. В. Соучастие в преступлении (проблема соучастия общего и специального субъекта) : дис. ... канд. юрид. наук. М. : Российская правовая академия Министерства юстиции Российской Федерации, 2008. 153 с.
164. Плужнік О. І. Бандитизм: кримінально-правова характеристика. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 4. С. 90–93.
165. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
166. Поздняков А. Н. К вопросу об оперативно-розыском сопровождении уголовных дел, возбужденных по фактам бандитизма. *Труды Академии управления МВД России*. М., 2012. № 2. С. 66–70.
167. Попелюшко В. А. Способы совершения преступления как элемент предмета доказывания. *Сов. государство и право*. 1984. № 1. С. 122–125.
168. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07 липня 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 21.03.2020).
169. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : Наказ МВС та Служби безпеки України від 10.06.2011 р. № 317/235 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>
170. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ Міністерства внутрішніх справ

України від 03.11.2015 р. № 1339. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15> (дата звернення: 21.03.2020).

171. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України від 29.09.2017 р. № 807/1193/279. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 21.03.2020).
172. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135 XII із змінами і доповненнями в редакції від 12 листопада 2019 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 21.03.2020).
173. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 21.03.2020).
174. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : Наказ МВС України від 06 липня 2017 р. № 570. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 21.03.2020).
175. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 1. С. 2–6.
176. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Пленуму Верховного Суду від 26.04.2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02> (дата звернення: 21.03.2020).
177. Про утворення територіального органу Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2019 р. № 867. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-teritorialnogo-organ-a867> (дата звернення: 21.03.2020).

178. Проценко М. В. Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими групами, у криміналістичній методиці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х. : Харківський Національний університет внутрішніх справ, 2014. 212 с.
179. Пряхін Є. В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 116 с.
180. Радіонов І. І. Кримінальна відповідальність за бандитизм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Х., 2004. 27 с.
181. Расследование бандитизма : метод, пособие / А. И. Дворкин и др. М. : Приоритет, 2000. С. 63.
182. Расследование грабежей и разбойных нападений / под ред. А. Ю. Головина. Тула : Изд-во ТГУ, 2001. 139 с.
183. Расследование отдельных видов преступлений : учеб. пособ. / Н. Р. Божкова, Е. Н. Быстряков, Л. В. Галанова, В. В. Дьякова и др.; под ред. В. В. Комиссарова. Саратов : Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2003. 232 с.
184. Розслідування злочинів проти особи: керівництво для слідчих / С. В. Ківалов, Ю. П. Алєнін, Є. Л. Стрельцов, В. В. Тіщенко; відп. ред.: С. В. Ківалов, Є. Л. Стрельцов. Одеса : Юрид. літ., 2014. 208 с.
185. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О. В. Бишевец, М. А. Погорєцький, Д. Б. Сергєєва та ін.; за ред. М. А. Погорєцького, Д. Б. Сергєєвої. К. : Алерта, 2015. 536 с.
186. Россинская Е. Р. Криминалистика. Вопросы и ответы : уч. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ ДАНА, 2000. 351 с.
187. Руководство для следователей / под общ. ред. В. В. Мозякова. М. : Экзамен, 2005. 912 с.
188. Саліхова І. Ю. Час як елемент події кримінального правопорушення. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2016. № 2 (56). С. 120–125.

189. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. К. : Кондор, 2006. 588 с.
190. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник: у 2-х ч. Х. : КонСУМ, Основа, 1999. Ч. 1. 416 с.
191. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Х. : С.А.М., 2003. 175 с.
192. Сахарова Е. Г. Общие вопросы расследования преступлений, связанных с причинением вреда здоровью. *Концепт*. 2015. Т. 13. С. 3996–4000. URL: <http://e-koncept.ru/2015/85800.htm> (дата звернення: 21.03.2020).
193. Севрюков В. В. Основы методики расследования преступлений, совершенных в составе банды : учеб. пособ. М., 2013. 112 с.
194. Селиванов Н. А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования. *Социалистическая законность*. М., 1977. № 2. С. 56–58.
195. Селиванов Н. А. Привлечение специалистов к расследованию. *Обзор практики по материалам следственных органов прокуратуры*. М. : б.в., 1973. 40 с.
196. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : монографія; за наук. ред В. І. Борисова. Х. : Право, 2006. 208 с.
197. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук. М., 1966. 28 с.
198. Середюк В. Окремі аспекти методології дослідження проблем юридичної відповідальності в науці права України та Польщі. *Про українське право* / за ред. проф. І. Безклубого. К., 2009. Ч. IV. С. 377–382.
199. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Х. : Консум, 2001. 656 с.
200. Сливич І. І., Далекорей А. М. Еволюція законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (4). С. 169–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4%284%29__32

201. Совершенствование тактики доказывания по делам о бандитизме / В. Г. Гриб, С. В. Фирсаков, В. А. Казакова, Г. П. Лозовицкая. М. : ВНИИ МВД РФ, 1998. 139 с.
202. Советская криминалистика. *Методика расследования отдельных видов преступлений* / В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевский и др.; под ред. В. К. Лисиченка. К. : Выща школа, 1988. 405 с.
203. Соколовський В. Л. Об'єкт злочинів проти громадської безпеки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 49–53.
204. Статистичні дані Офісу Генерального прокурора України за 2013–2020 рр. URL: <https://old.gp.gov.ua>
205. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : науково-практичний посібник. К. : Атіка, 2009. 64 с.
206. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110–115.
207. Тарасенко О. І. Криміналістична характеристика бандитизму та основні положення розкриття і розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Одеса, 2006. 17 с.
208. Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняються злочинними об'єднаннями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2017. 19 с.
209. Тетерятник Г. К. Нормативно-правові та організаційно-правові питання проведення огляду місця події на території проведення Операції Об'єднаних Сил. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. С. 64–67.
210. Тишутина И. В. Первоначальный этап раскрытия и расследования бандитизма : дис. ... канд. юрид. наук. М., 2003. 245 с.

211. Тищенко В. В. Підготовка злочину як об'єкт криміналістичного дослідження. *Актуальні проблеми криміналістики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. X. : Гриф, 2003. С. 93–99.
212. Третьяков В. И. Организованная преступность и легализация криминальных доходов : автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2009. 56 с.
213. Треушников М. К. Судебные доказательства. М. : Городец, 1997. 216 с.
214. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). О. : Юрид. література, 2000. 155 с.
215. Удалова Л. Д. Допит як засіб процесуального доказування на досудовому слідстві. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. Донецьк, 2002. № 4. С. 123–126.
216. Филиппов А. Г., Целищев А. Я. Уголовные проблемы методики расследования преступлений. *Советское государство и право*. 1982. № 8. С. 71–76.
217. Философия права : учебник / под ред. О. Г. Данильяна. Х., 2005. 384 с.
218. Философский энциклопедический словарь / глав. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. М. : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
219. Философский энциклопедический словарь : терминолог. слов. / редкол.: С. С. Аверинцев и др. 2-е изд. М., 1989. 814 с.
220. Фокина М. А. Теория и практика доказывания в состязательном гражданском судопроизводстве. М. : б.в., 1999. 234 с.
221. Хавронюк М. Т. Озброєність і вчинення нападів як специфічні ознаки банди. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2000. № 2. С. 74–83.
222. Хижняк Є. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 197–199.

223. Хрусталёв В. Н., Трубицин Р. Ю. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях. СПб. : Питер, 2003. 208 с.
224. Цветков П. П. Исследование личности обвиняемого. Л. : Изд-во ЛГУ, 1973. 150 с.
225. Чаплинський К. О. Організація і тактика слідчих дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. К. : НАВСУ, 2003. 16 с.
226. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
227. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. К. : Хай-Тек Пресс, 2010. 624 с.
228. Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 236 с.
229. Шафи́ков Ю. С. Реализация взаимосвязей «жертва – организованная преступная группа» в деятельности следственных и оперативных работников : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. юрид. наук. СПб., 1999. 19 с.
230. Шевчи́шен А. В. Методологія проведення досліджень доказування корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Європейські перспективи*. 2016. № 2. С. 81–86.
231. Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Х. : Гриф, 2003. 278 с.
232. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 146–150.
233. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. Изд. 2-е, перераб. и доп. Х. : Одиссей, 2005. 368 с.

234. Шепитько В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. Х. : РИП «Оригинал», 1995. 200 с.
235. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монография. Х. : Гриф, 2002. 349 с.
236. Шепітько В. Ю. Криміналістика : енцикл. слов. (укр.-рос. і рос.-укр.) / за ред. В. Я. Тація. Х. : Право, 2001. 554 с.
237. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 472 с.
238. Шибіко В. П., Михеєнко М. М., Нор В. Т. Загальні положення попереднього розслідування. *Кримінальний процес України*. К. : Либідь, 1999. 534 с.
239. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт : навч. посіб. Х. : Еспада, 2007. 368 с.
240. Шостко О. Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. Х., 2010. 38 с.
URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1998>
241. Щербакова А. К. Щодо визначення поняття бандитизму: історичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 272–275.
242. Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Х., 2005. 18 с.
243. Юридична психологія : підручник / за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Мойсєєва. К. : КНТ, 2007. 360 с.
244. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории. *Вестник МГУ. Серия «Право»*. 2001. № 2. С. 3–9.
245. Ярковая Е. Н. История и методология юридической науки : учеб. пособ. Тюмень, 2012. 357 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

ШАНОВНІ КОЛЕГИ

Львівський державний університет внутрішніх справ проводить цілеспрямовані наукові дослідження з питань проблем розслідування бандитизму. Просимо Вас уважно прочитати наведені в анкеті запитання і дати на них відповіді. Відповідаючи на питання, обведіть правильний, на Ваш погляд, варіант. Якщо зазначені варіанти відповідей Вас не влаштовують, запропонуйте свій, висловивши відтак власну думку,

Від Вашого сумлінного ставлення до заповнення запропонованої анкети залежатиме повнота і достовірність одержуваної інформації. Анкета є анонімною, тому підписувати її, називати свої дані немає потреби.

Заздалегідь дякуємо за участь у дослідженні.

Запитання

1. Ваша посада:
 - 1.1. Слідчий (детектив)
 - 1.2. Старший слідчий (старший детектив)
 - 1.3. Заступник керівника органу досудового розслідування
 - 1.4. Керівник органу досудового розслідування
 - 1.5. Прокурор
 - 1.6. Керівник органу прокуратури
2. Місце праці:
 - 2.1. Національна поліція України
 - 2.2. Органи безпеки
 - 2.3. Органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства
 - 2.4. Органи Державного бюро розслідувань
 - 2.5. Національне антикорупційне бюро України
 - 2.6. Прокуратура
3. Стаж роботи на посаді:
 - 3.1. До 1 року

- 3.2. 1-3 роки
- 3.3. 3-5 років
- 3.4. 5-10 років
- 3.5. Понад 10 років
- 4. Чи траплялися у Вашій практиці випадки участі у розслідуванні бандитизму?
 - 4.1. Так
 - 4.2. Ні
- 5. У ролі кого Ви брали участь у кримінальному провадженні про бандитизм?
 - 5.1. Прокурор - процесуальний керівник
 - 5.2. Керівник органу досудового розслідування
 - 5.3. Слідчий, що здійснював провадження досудового розслідування
 - 5.4. Оперативний працівник, що був залучений до процесу розслідування
- 6. Оберіть, будь ласка, основні елементи, які, на Вашу думку, утворюють криміналістичну характеристику бандитизму:
 - 6.1. Обстановка
 - 6.2. Спосіб вчинення
 - 6.3. Особа злочинця
 - 6.4. Особа потерпілого
 - 6.5. Мотив і мета кримінального правопорушення
 - 6.6. Час вчинення
 - 6.7. Місце вчинення
 - 6.8. Знаряддя (засоби) кримінального правопорушення
 - 6.9. «Слідова картина»
 - 6.10. Інше _____
- 7. Що, на Вашу думку, найчастіше є предметом злочинного посягання у досліджуваній категорії злочинів?
 - 7.1. Матеріальні об'єкти:
 - 7.1.1) грошові кошти;
 - 7.1.2) зброя;
 - 7.1.3) наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні аналоги чи прекурсори;
 - 7.1.4) транспорт;
 - 7.1.5) будь-яке інше майно
 - 7.2. Нематеріальні об'єкти
 - 7.3. Інше _____
- 8. З Вашого досвіду, особою потерпілого у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень були:
 - 8.1. Фізичні особи
 - 8.2. Юридичні особи, їхні представники
 - 8.3. Інше _____
- 9. Чи були обставини, що споріднювали потерпілого та злочинця, у досліджуваній категорії кримінальних проваджень?
 - 9.1. Ступінь родинних зв'язків

- 9.2. Праця
 - 9.3 Знайомство поміж собою
 - 9.4. Незнайомство
 - 9.5. Інше _____
10. Як Ви вважаєте, чи у досліджуваній категорії злочинів мають місце способи готування до злочину?
- 10.1. Так
 - 10.2. Ні
 - 10.3. Інше _____
11. Як Ви вважаєте, чи у досліджуваній категорії злочинів мають місце способи приховування злочину?
- 11.1. Ні
 - 11.2. Так
 - 11.3. Інше _____
12. Де, на Вашу думку, залишаються сліди вказаних злочинів?
- 12.1. На потерпілих
 - 12.2. В порушеній під час нападу обстановці
 - 12.3. У документах (письмових та електронних)
 - 12.4. На матеріальних об'єктах
 - 12.5. Інше _____
13. Чи Були у Вашій практиці випадки прийняття рішення про початок провадження досудового розслідування за ознаками злочину, передбаченого ст. 257 КК України?
- 13.1. Так
 - 13.2. Ні
 - 13.3. Інше _____
14. Як Ви вважаєте, чи можуть бути отримані відомості про вчинення бандитизму під час розслідування інших кримінальних проваджень?
- 14.1. Так
 - 14.2. Ні
 - 14.3. Інше _____
15. За якою кваліфікацією Ви вносили відомості до ЄРДР за фактом нападу на підприємства, установи, організації?
- 15.1. Ст. 257 КК України
 - 15.2. Ст. 187 КК України
 - 15.3. Будь-яка інша стаття КК України
16. Починаючи провадження за фактом нападу на підприємства, установи, організації, чи висували Ви версію про вчинення злочину за ознаками ст. 257 КК України?
- 16.1. Так
 - 16.2. Ні
17. Як Ви вважаєте, які з наведених ознак можуть характеризувати слідчу ситуацію початкового етапу розслідування як сприятливу (можна обирати декілька варіантів відповідей)?

- 17.1. Наявність достатньої інформації про злочинців чи їх затримання
- 17.2. Відсутність протидії розслідуванню з боку злочинців чи кримінального середовища загалом
- 17.3. Наявність достатньої кількості фактичних даних для висунення конкретних версій та побудови чіткого алгоритму формування доказової бази у межах кримінального провадження
- 17.4. Сприяння розслідуванню потерпілих
- 17.5. Сприяння розслідуванню всіх або окремих затриманих членів банди тощо
- 17.6. Інше _____
- 18. На Вашу думку, з якими органами та підрозділами слідчий перебуває у взаємодії під час розслідування бандитизму?
 - 18.1. Оперативні підрозділи
 - 18.2. Засоби масової інформації
 - 18.3. Органи влади та місцевого самоврядування
 - 18.4. Окремі громадяни
 - 18.5. Інше _____
- 19. Які з видів слідчих (розшукових) дій, на Вашу думку, слід проводити під час розслідування заданого виду кримінального правопорушення?
 - 19.1. Допит
 - 19.2. Огляд
 - 19.3. Освідування
 - 19.4. Обшук
 - 19.5. Пред'явлення для впізнання
 - 19.6. Слідчий експеримент
 - 19.7. Призначення експертизи.
- 20. Які з видів слідчих (розшукових) дій, на Вашу думку, характеризуються конфліктністю під час розслідування заданого виду кримінального правопорушення (відповідаючи, просимо керуватися правилом від найбільшого до найменшого)?
 - 20.1. Допит
 - 20.2. Огляд
 - 20.3. Освідування
 - 20.4. Обшук
 - 20.5. Пред'явлення для впізнання
 - 20.6. Слідчий експеримент
 - 20.7. Призначення експертизи
- 21. Який, на Вашу думку, вид допиту під час розслідування бандитизму характеризується як найбільш конфліктний?
 - 21.1. Допит потерпілого
 - 21.2. Допит свідків
 - 21.3. Допит підозрюваного
 - 21.4. Інше _____
- 22. З Вашого досвіду, як під час допиту поведився підозрюваний (керівник банди)?

- 22.1. Визнавав винуватість
 - 22.2. Давав правдиві показання
 - 22.3. Давав неправдиві показання
 - 22.4. Застосовував обмову
 - 22.5. Застосовував самообмову
 - 22.6. Винуватість не визнавав
 - 22.7. Виносив алібі
 - 22.8. Відмовлявся від давання показань
23. З Вашого досвіду, як під час допиту поведився підозрюваний (учасник банди)?
- 23.1. Визнавав винуватість
 - 23.2. Давав правдиві показання, розкривав зміст діяльності банд, її учасників та суть учинюваних злочинів
 - 23.3. Давав неправдиві показання
 - 23.4. Застосовував обмову
 - 23.5. Застосовував самообмову
 - 23.6. Винуватість не визнавав
 - 23.7. Виносив алібі
 - 23.8. Відмовлявся від давання показань
 - 23.9. Інше _____
24. Чи однорідними, на Вашу думку, є злочини, що вчиняються бандою?
- 24.1. Так
 - 24.2. Ні
 - 24.3. Інше _____
25. Які тактичні операції Ви використовували під час розслідування бандитизму?
- 25.1. Документування створення банди
 - 25.2. Документування нападу бандою
 - 25.3. Встановлення особи жертви
 - 25.4. Розшук злочинця
 - 25.5. Визначення механізму злочину
 - 25.6. Встановлення очевидців
 - 25.7. Визначення часу вчинення злочину
 - 25.8. З'ясування мотивів злочину
 - 25.9. Встановлення осіб, причетних до вчинення злочину
 - 25.10. Визначення взаємовідносин між злочинцем і потерпілим
 - 25.11. Інше _____
26. Які заходи має передбачати організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час тактичної операції?
- 26.1. Встановлення належної взаємодії між слідчим, оперативними працівниками та іншими особами
 - 26.2. Проведення регулярних нарад
 - 26.3. Розподіл обов'язків між учасниками
 - 26.4. Забезпечення належних умов праці
 - 26.5. Планування тактичних операцій

- 26.6. Інше _____
27. Які форми взаємодії є найпоширенішими під час розслідування бандитизму (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 27.1. Взаємний обмін інформацією
- 27.2. Спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій
- 27.3. Планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій
- 27.4. Визначення стратегії розслідування
- 27.5. Спільне проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій
- 27.6. Планування та вжиття заходів щодо захисту доказової бази
28. З яких джерел зазвичай отримується інформація про учасників банди?
- 28.1. Від негласних співробітників, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами
- 28.2. Безпосередньо від учасників організованого злочинного угруповання
- 28.3. Від близьких родичів учасників організованої групи, які не брали участі у злочинній діяльності, але володіють детальною інформацією про неї
- 28.4. Інше _____
29. Якими, з Вашого погляду, мотивами керуються учасники банди, повідомляючи інформацію щодо діяльності групи (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 29.1. Виключення особи з групи злочинців за різні «провини» чи поведінку, які не відповідають світогляду й моральним принципам, сформованим бандою
- 29.2. Конфронтація учасника банди з лідером і бажання помсти
- 29.3. Незгода з наявною моделлю розподілу у банді майна, набутого злочинним шляхом
- 29.4. Бажання припинити участь у злочинній діяльності та спроба шляхом сприяння правоохоронним органам уникнути чи мінімізувати кримінальне покарання за участь у раніше вчинених злочинах
- 29.5. Інше _____
30. Які учасники банди найчастіше погоджуються співпрацювати зі слідством (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 30.1. Нові учасники злочинного угруповання, у якому відсутні стійкі зв'язки з усіма членами групи
- 30.2. Особи, які виконували незначну роль у механізмі злочинної діяльності і можуть розраховувати на уникнення чи мінімізацію кримінального покарання у разі співпраці зі слідством
- 30.3. Особи, які намагалися залишити групу та припинити злочинну діяльність

- 30.4. Особи, на яких може бути здійснено психолого-моральний вплив певних осіб і у яких мотивація протиправної поведінки є нестійкою
31. У разі затримання всіх членів банди кого, на Вашу думку, слід допитувати першочергово?
- 31.1. Організатора (керівника)
- 31.2. Учасників, що займають відповідальне становище в банді
- 31.3. Рядових членів банди
- 31.4. Тих учасників, котрі бажають співпрацювати зі слідством
- 31.5. Інше _____
32. На які об'єкти спрямовується першочергова увага під час огляду місця події за фактом учинення нападу (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 32.1. На засоби (зброя) вчинення злочину, які залишені злочинцями на місці події
- 32.2. На труп та сліди на ньому, у разі смерті потерпілого
- 32.3. На прилеглу до місця злочину територію
- 32.4. На об'єкти, які не відповідають обстановці місцевості та можуть належати особами, що вчинили злочин
- 32.5. Інше _____
33. Які об'єкти Ви здебільшого включаєте до категорії «місце події» під час огляду (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 33.1. Безпосереднє місце вчинення злочину - стовідсотково
- 33.2. Прилегла до місця вчинення злочину територія, ділянка місцевості, де виявлено труп потерпілого
- 33.3. Ділянки місцевості, яка пов'язана із прихованням результатів злочинної діяльності
- 33.4. Інше _____
34. З якою метою, як правило, проводиться першочерговий огляд виявлених знарядь на місці вчинення злочину (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 34.1. Визначення класифікаційної групи знарядь вчинення злочину
- 34.2. Висунення версії щодо можливого місця виготовлення використаних знарядь та її перевірка за допомогою наявних у розпорядженні можливостей
- 34.3. Порівняння виявлених на місці вчинення злочину предметів із предметами, використаними під час вчинення інших злочинів, з метою перевірки версії щодо серійності злочинної діяльності конкретної групи осіб
- 34.4. Інше _____
35. Які чинники, на Вашу думку, впливають на організаційно-тактичні особливості проведення допиту учасників банди (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 35.1. Час затримання злочинця відносно вчинення злочину (за гарячими слідами, після вчинення одиничного злочину, серії злочинів)

- 35.2. Кількість затриманих учасників злочинного угруповання
- 35.3. Участь у діяльності ОЗУ осіб із-поміж кримінальних авторитетів
- 35.4. Наявність у затриманого кримінального минулого або діяльність у кримінальному середовищі
- 35.5. Затримання учасника банди зі знаряддями вчинення злочину і/або з майном, здобутим унаслідок злочинної діяльності
- 35.6. Інші чинники, які обумовлені конкретною слідчою ситуацією
36. Які тактичні прийоми, з Вашого погляду, є найефективнішими під час проведення допиту учасника злочинної групи (можна обрати декілька варіантів відповідей)?
- 36.1. Розвінчання ореолу привабливості злочинного життя та дискредитація елементів кримінальної субкультури
- 36.2. Демонстрація достатньої поінформованості слідчого про механізм учинення злочину та конкретну роль допитуваного у злочинній діяльності
- 36.3. Роз'яснення можливості пом'якшення кримінальної відповідальності завдяки співпраці зі слідством
- 36.4. Створення конфліктних ситуацій та негативного ставлення допитуваного до інших учасників організованої злочинної групи
- 36.5. Неочікувана демонстрація знарядь вчинення злочину чи майна, здобутого злочинним шляхом
- 36.6. Інформація щодо показань учасника банди, які викривають її діяльність
- 36.7. Применшення ролі допитуваного у діяльності банди та пропозиція укладення угоди
37. Зазначте, які види експертних досліджень, на Вашу думку, найдоцільніше проводити під час розслідування бандитизму.
- 37.1. Судово-криміналістичні:
- 37.1.1) дактилоскопічні;
- 37.1.2) почеркознавчі;
- 37.1.3) техніко-криміналістичні;
- 37.1.4) балістичні (та інші зброєзнавчі експертизи);
- 37.2. Фоноскопичні;
- 37.3. Інші _____
38. Чи відчували Ви труднощі, розслідуючи кримінальні провадження вказаного виду?
- 38.1. Відчувалися:
- 38.1.1) велика кількість кримінальних проваджень, що перебувають у провадженні;
- 38.1.2) великий обсяг роботи за наведеною категорією кримінальних проваджень;
- 38.1.3) відсутність досвіду з виявлення та розслідування такого роду кримінальних правопорушень;
- 38.1.4) відсутність методичних рекомендацій з розслідування цих

злочинів;

38.1.5) недосконалість законодавства;

38.1.6) погані умови праці;

38.1.7) неналежна взаємодія з оперативними підрозділами;

38.1.8) складнощі в організації проведення судових експертиз;

38.1.9) корумпованість деяких працівників правоохоронних чи судових органів;

38.1.10) протидія з боку певних посадових осіб

38.2. Не відчувалися

38.3. Інше _____

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ
опитування працівників слідчих підрозділів (94 особи)

№	Запитання	Кількість осіб	%
1.	Ваша посада: 1.1. Слідчий (детектив) 1.2. Старший слідчий (старший детектив) 1.3. Заступник керівника органу досудового розслідування 1.4. Керівник органу досудового розслідування 1.5. Прокурор 1.6. Працівник оперативного підрозділу	60 19 4 2 9	
2.	Місце праці: 2.1. Національна поліція України 2.2. Органи безпеки 2.3. Органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства 2.4. Органи Державного бюро розслідувань 2.5. Національне антикорупційне бюро України 2.6. Прокуратура	94	100
3.	Стаж роботи на посаді: 3.1. До 1 року 3.2. 1-3 роки 3.3. 3-5 років 3.4. 5-10 років 3.5. Понад 10 років	7 14 29 23 21	7,4 14,9 30,9 24,5 22,3
4.	Чи траплялися у Вашій практиці випадки участі у розслідуванні бандитизму: 4.1. Так 4.2. Ні	56 38	59,6 40,4
5.	У ролі кого Ви брали участь у кримінальному провадженні про бандитизм: 5.1. Керівник (заступник) органу досудового розслідування 5.2. Слідчий, що здійснював провадження досудового розслідування 5.3. Оперативний працівник, що залучався до розслідування	6 41 9	10,7 73,2 16,1
6.	Оберіть, будь ласка, основні елементи, які, на Вашу думку, утворюють криміналістичну		

	характеристику бандитизму (може бути декілька варіантів відповідей):		
	6.1. Обстановка	53	12,9
	6.2. Спосіб вчинення	71	17,2
	6.3. Особа злочинця	81	19,6
	6.4. Особа потерпілого	81	19,6
	6.5. Мотив та мета кримінального правопорушення	2	0,5
	6.6. Час вчинення	12	2,9
	6.7. Місце вчинення	18	4,4
	6.8. Знаряддя (засоби) кримінального правопорушення	14	3,4
	6.9. «Слідова картина»	76	18,4
	6.10. Інше	4	1
7.	Що, на Вашу думку, найчастіше є предметом злочинного посягання у досліджуваній категорії злочинів (може бути декілька варіантів відповіді)?		
	7.1. Матеріальні об'єкти:		
	7.1.1) грошові кошти	64	58,7
	7.1.2) зброя	11	10,1
	7.1.3) наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні аналоги чи прекурсори	4	3,7
	7.1.4) транспорт	8	7,3
	7.1.5) будь-яке інше майно.	18	16,5
	7.2. Нематеріальні об'єкти	3	2,8
	7.3. Інше	1	0,9
8.	З Вашого досвіду, особою потерпілого у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень були:		
	8.1. Фізичні особи	41	73,2
	8.2. Юридичні особи, їхні представники	15	26,8
	8.3. Інше		
9.	Чи були обставини, що споріднювали потерпілого та злочинця, у досліджуваній категорії кримінальних проваджень?		
	9.1. Ступінь родинних зв'язків		
	9.2. Праця		
	9.3. Знайомство поміж собою		
	9.4. Незнайомство	53	94,6
	9.5. Інше	3	5,35
10.	Як Ви вважаєте, чи у досліджуваній категорії злочинів мають місце способи готування до злочину?		
	10.1. Так	49	87,5
	10.2. Ні	5	8,9
	10.3. Інше		

11.	Як Ви вважаєте, чи у досліджуваній категорії злочинів мають місце способи приховування злочину? 11.1. Ні 11.2. Так 11.3. Інше _____	15 41	26,8 73,2
12.	Де, на Вашу думку, залишаються сліди вказаних злочинів? 12.1. На потерпілих 12.2. В порушеній під час нападу обстановці 12.3. У документах (письмових та електронних) 12.4. На матеріальних об'єктах 12.5. У пам'яті осіб (ідеальні сліди) 12.6. Інше _____	9 5 4 24 19	14,8 8,2 6,6 39,3 31,1
13.	Чи Були у Вашій практиці випадки прийняття рішення про початок провадження досудового розслідування за ознаками злочину, передбаченого ст. 257 КК України? 13.1. Так 13.2. Ні 13.3. Інше _____	14 12 30	25 21,4 53,5
14.	Як Ви вважаєте, чи можуть бути отримані відомості про вчинення бандитизму під час розслідування інших кримінальних проваджень? 14.1. Так 14.2. Ні 14.3. Інше _____	44 7 5	78,6 12,5 8,9
15.	За якою кваліфікацією Вами вносилися відомості до ЄРДР за фактом нападу на підприємства, установи, організації? 15.1. Ст. 257 КК України 15.2. Ст. 187 КК України 15.3. Будь-яка інша стаття КК України	50 6	89,3 10,7
16.	Починаючи провадження за фактом нападу на підприємства, установи, організації, чи висували Ви версію про вчинення злочину за ознаками ст. 257 КК України? 16.1. Так 16.2. Ні 16.3. Інше _____	40 12 4	71,4 21,4 7,2
17.	Як Ви вважаєте, які з наведених ознак можуть характеризувати слідчу ситуацію початкового етапу розслідування як сприятливу (можна обирати декілька варіантів відповідей)? 17.1. Наявність достатньої інформації про		

	злочинців чи їх затримання	21	31,3
	17.2. Відсутність протидії розслідуванню з боку злочинців чи кримінального середовища загалом		
	17.3. Наявність достатньої кількості фактичних даних для висунення конкретних версій та побудови чіткого алгоритму формування доказової бази у межах кримінального провадження	28	41,8
	17.4. Сприяння потерпілих розслідуванню	7	10,4
	17.5. Сприяння розслідуванню усіх або окремих затриманих членів банди тощо	11	16,4
	17.6. Інше _____.		
18.	На Вашу думку, з якими органами та підрозділами слідчий перебуває у взаємодії під час розслідування бандитизму (можна обрати декілька варіантів)?		
	18.1. Оперативні підрозділи	94	65,3
	18.2. Засоби масової інформації	11	9,6
	18.3. Органи влади та місцевого самоврядування	12	8,3
	18.4. Окремі громадяни	21	14,6
	18.5. Інше _____	6	4,2
19.	Які з видів слідчих (розшукових) дій, на Вашу думку, потрібно проводити під час розслідування заданого виду кримінального правопорушення (можна обрати декілька варіантів)?		
	19.1. Допит	94	18
	19.2. Огляд	94	18
	19.3. Освідування	14	2,7
	19.4. Обшук	94	18
	19.5. Пред'явлення для впізнання	71	13,6
	19.6. Слідчий експеримент	60	11,5
	19.7. Призначення експертизи	94	18
20.	Які з видів слідчих (розшукових) дій, з Вашого погляду, характеризуються конфліктністю під час розслідування заданого виду кримінального правопорушення (відповідаючи, просимо керуватися правилом від найбільшого до найменшого)?		
	20.1. Допит	94	41,6
	20.2. Огляд	18	8
	20.3. Освідування	7	3,1
	20.4. Обшук	83	36,7
	20.5. Пред'явлення для впізнання	13	5,8
	20.6. Слідчий експеримент	11	4,9
	20.7. Призначення експертизи		

21.	Який, на Вашу думку, вид допиту під час розслідування бандитизму характеризується як найбільш конфліктний? 21.1. Допит потерпілого 21.2. Допит свідків 21.3. Допит підозрюваного 21.4. Інше	6 9 41	10,7 16,1 73,2
22.	З Вашого досвіду, як під час допиту поводився підозрюваний (керівник банди)? 22.1. Визнавав винуватість 22.2. Давав правдиві показання 22.3. Давав неправдиві показання 22.4. Застосовував обмову 22.5. Застосовував самообмову 22.6. Винуватість не визнавав 22.7. Виносив алібі 22.8. Відмовлявся від давання показань	23 33	41,1 58,9
23.	З Вашого досвіду, як під час допиту поводився підозрюваний (учасник банди)? 23.1. Визнавав винуватість 23.2. Давав правдиві показання 23.3. Давав неправдиві показання 23.4. Застосовував обмову 23.5. Застосовував самообмову 23.6. Винуватість не визнавав 23.7. Виносив алібі 23.8. Відмовлявся від давання показань	24 11 19	41,1 4,9 10
24.	Чи однорідними, на Вашу думку, є злочини, що вчиняються бандою? 24.1. Так 24.2. Ні 24.3. Інше	61 33	64,9 35,1
25.	Які тактичні операції Ви використовували при розслідуванні бандитизму (можна навести декілька варіантів)? 25.1. Документування створення банди 25.2. Документування нападу бандою 25.3. Встановлення особи жертви 25.4. Розшук злочинця 25.5. Визначення механізму злочину 25.6. Встановлення очевидців 25.7. Визначення часу вчинення злочину 25.8. З'ясування мотивів злочину 25.9. Встановлення осіб, причетних до вчинення злочину	23 34 1 7 4 8 3 4 4	24,5 36,2 1,1 7,4 4,3 8,5 3,2 4,3 4,3

	25.10. Визначення взаємовідносин між злочинцем і потерпілим 25.11. Інше	8	8,5
26.	Які заходи має передбачати організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час тактичної операції? 26.1. Встановлення належної взаємодії між слідчим, оперативними працівниками та іншими особами 26.2. Проведення регулярних нарад 26.3. Розподіл обов'язків між учасниками 26.4. Забезпечення необхідних умов праці 26.5. Планування тактичних операцій 26.6. Інше	70 9 21 4	74,7 9,6 22,3 4,3
27.	Які форми взаємодії слідчого з оперативними працівниками є найпоширенішими під час розслідування бандитизму (можна обрати декілька варіантів відповідей)? 27.1. Взаємний обмін інформацією 27.2. Спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій 27.3. Планування першочергових заходів, спрямованих на перевірку основних версій 27.4. Визначення стратегії розслідування 27.5. Спільне проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій 27.6. Планування та вжиття заходів щодо захисту доказової бази	21 23 72 6 11 9	14,8 16,2 50,7 4,2 7,7 6,3
28.	З яких джерел зазвичай отримується інформація про учасників банди? 28.1. Від негласних співробітників, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами 28.2. Від безпосередніх учасників організованого злочинного угруповання 28.3. Від близьких родичів учасників організованої групи, які не брали участі у злочинній діяльності, але володіють детальною інформацією щодо неї 28.4. Інше	43 11 2	76,8 19,6 3,6
29.	Якими, на Вашу думку, мотивами керуються учасники банди, повідомляючи інформацію щодо діяльності групи (можна обрати декілька варіантів відповідей)?		

	29.1. Виключення особи з групи злочинців за різні «провини» чи поведінку, які не відповідають світогляду та моральним принципам, сформованим бандою	4	7,1
	29.2. Конфронтація учасника банди з лідером та бажання помсти	11	19,6
	29.3. Незгода з наявною моделлю розподілу у банді майна, отриманого злочинним шляхом	17	30,3
	29.4. Бажання припинити участь у злочинній діяльності та спроба шляхом сприяння правоохоронним органам уникнути чи мінімізувати кримінальне покарання за участь у раніше вчинених злочинах	14	25
	29.5. Інше _____	13	23,2
30.	Які учасники банди найчастіше погоджуються співпрацювати із слідством (можна обрати декілька варіантів відповідей)?		
	30.1. Нові учасники злочинного угруповання, у якому відсутні стійкі зв'язки із усіма членами групи	11	19,6
	30.2. Особи, які виконували незначну роль у механізмі злочинної діяльності і можуть розраховувати на уникнення чи мінімізацію кримінального покарання у разі співпраці із слідством	21	37,5
	30.3. Особи, які намагались залишити групу та припинити злочинну діяльність	14	25
	30.4. Особи, на яких може бути здійснено психолого-моральний вплив певних осіб і у яких мотивація протиправної поведінки є нестійкою	7	12,5
	30.5. Інше _____.	3	5,4
31.	У разі затримання усіх членів банди, кого, на Вашу думку, слід допитувати першочергово?		
	31.1. Організатора (керівника)	4	7,1
	31.2. Учасників, що займають відповідальне становище в банді	10	17,9
	31.3. Рядових членів банди	14	25
	31.4. Тих учасників, що бажають співпрацювати зі слідством	31	55,4
	31.5. Інше _____		
32.	На які об'єкти спрямовується першочергова увага під час огляду місця події за фактом вчинення нападу (можна обрати декілька варіантів відповідей)?		
	32.1. На засоби (зброя) вчинення злочину, які		

	залишені злочинцями на місці події	18	32,1
	32.2. На труп та сліди на ньому, у разі смерті потерпілого	23	41,1
	32.3. На прилеглу до місця злочину територію		
	32.4. На об'єкти, які не відповідають обстановці місцевості та можуть належати особами, що вчинили злочин	15	26,8
	32.5. Інше		
33.	Які об'єкти Ви, за правило, включаєте до категорії «місце події» під час огляду (можна обрати декілька варіантів відповідей)?		
	33.1. Безпосереднє місце вчинення злочину	17	30,4
	33.2. Прилегла до місця вчинення злочину територія	12	21,4
	33.3. Ділянка місцевості, де виявлено труп потерпілого	8	14,3
	33.4. Ділянки місцевості, які пов'язані із прихованням результатів злочинної діяльності	12	21,4
	33.5. Інше	7	12,5
34.	З якою метою здебільшого проводиться першочерговий огляд виявлених знарядь на місці вчинення злочину (можна обрати декілька варіантів відповідей)?		
	34.1. Визначення класифікаційної групи знарядь вчинення злочину		
	34.2. Висунення версії щодо можливого місця виготовлення використаних знарядь та її перевірка за допомогою наявних у розпорядженні можливостей	2	3,6
	34.3. Порівняння виявлених на місці вчинення злочину предметів із предметами, використаними під час вчинення інших злочинів, з метою перевірки версії щодо серійності злочинної діяльності конкретної групи осіб	54	96,4
	34.4. Інше		
35.	Які чинники, з Вашого погляду, впливають на організаційно-тактичні особливості проведення допиту учасників банди (можна обрати декілька варіантів відповідей)?		
	35.1. Час затримання злочинця відносно вчинення злочину (за гарячими слідами, після вчинення одиничного злочину, серії злочинів)	1	1,8
	35.2. Кількість затриманих учасників злочинного угруповання	14	25
	35.3. Участь у діяльності ОЗУ осіб із числа		

	кримінальних авторитетів	6	10,7
	35.4. Наявність у затриманого кримінального минулого або діяльність у кримінальному середовищі	2	3,6
	35.5. Затримання учасника банди із знаряддями вчинення злочину і/або з майном, здобутим у результаті злочинної діяльності	12	21,4
	35.6. Інші чинники, які зумовлені конкретною слідчою ситуацією	21	37,5
36.	Які тактичні прийоми, на Вашу думку, є найефективнішими під час проведення допиту учасника злочинної групи (можна обрати декілька варіантів відповідей)?		
	36.1. Розвінчання ореолу привабливості злочинного життя та дискредитація елементів кримінальної субкультури	2	2,6
	36.2. Демонстрація достатньої поінформованості слідчого про механізм учинення злочину та конкретну роль допитуваного у злочинній діяльності	4	5,2
	36.3. Роз'яснення можливості пом'якшення кримінальної відповідальності завдяки співпраці зі слідством	3	3,9
	36.4. Створення конфліктних ситуацій та негативного ставлення допитаного до інших учасників організованої злочинної групи	17	22,1
	36.5. Неочікувана демонстрація знарядь вчинення злочину чи майна, здобутого злочинним шляхом	11	14,3
	36.6. Інформація щодо показань учасника банди, які викривають діяльність банди	31	40,3
	36.7. Применшення ролі допитуваного у діяльності банди та пропозиція укладення угоди	9	11,7
	36.8. Інше _____		
37.	Зазначте, які види експертних досліджень, на Вашу думку, найдоцільніше проводити під час розслідування бандитизму.		
	37.1. Судово-криміналістичні:		
	37.1.1) дактилоскопічні;	21	37,5
	37.1.2) почеркознавчі;		
	37.1.3) техніко-криміналістичні;		
	37.1.4) балістичні (та інші зброєзнавчі експертизи)	23	41,1
	37.2. Фоноскопичні	10	17,9
	37.3. Інші _____	2	3,6
38.	Чи відчували Ви труднощі під час розслідування кримінальних проваджень вказаного виду		

(можна обрати декілька варіантів). Відчувалися:		
38.1. Значна кількість кримінальних проваджень, що знаходяться в провадженні		
38.2. Великий обсяг роботи за цією категорією кримінальних проваджень	3	4,3
38.3. Відсутність досвіду з виявлення та розслідування такого роду кримінальних правопорушень	12	17,1
38.4. Відсутність методичних рекомендацій з розслідування цих злочинів	34	48,6
38.5. Недосконалість законодавства		
38.6. Погані умови праці		
38.7. Неналежна взаємодія з оперативними підрозділами	11	15,7
38.8. Труднощі в організації проведення судових експертиз	7	10
38.9. Корумпованість деяких працівників правоохоронних чи судових органів		
38.10. Потидія з боку певних посадових осіб		
38.11. Не відчувалися	3	4,3
38.12. Інше		

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ
вивчення кримінальних справ (проваджень), розглянутих судами
України за ст. 257 КК України за 2012-2020 рр.

№	Запитання	Кількість	Питома вага
	Всього розглянуто вироків	61	
Характеристика особи потерпілого			
1.	Стать: 1.1. Чоловік 1.2. Жінка	45 16	73,7 26,3
2.	Вік: 2.1. До 18 років 2.2. 18–29 років 2.3. 30–39 років 2.4. 40–59 років 2.5. Понад 60 років	2 8 12 23 16	3,3 13,1 19,7 37,7 26,2
3.	Рід занять: 3.1. Працює 3.2. Є посадовою особою органів влади 3.3. Є посадовою особою підприємства, установи, організації (незалежно від форми власності), з числа керівництва 3.4. Є рядовим працівником підприємства, установи, організації 3.5. Не працює 3.6. Інше	13 23 6 12 7	21,3 37,7 9,8 19,7 11,5
4.	Чи притягався до кримінальної відповідальності в минулому: 4.1. Притягався 4.2. Не притягався	3 58	4,9 95,1
Характеристика особи злочинця			
5.	Стать: 5.1. Чоловік 5.2. Жінка	183	100
6.	Вік: 6.1. 14-16 років 6.2. 16-18 років 6.3. 18-29 років 6.4. 30-39 років	2 21 50	1,1 11,5 27,3

	6.5. 40-59 років	104	56,8
	6.6. Понад 60 років	6	3,3
7.	Особа злочинця:		
	7.1. Працює		
	7.1. Є працівником (колишнім працівником) підприємства, установи, організації	11	6
	7.2. Є працівником (колишнім працівником) органів влади (правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування) тощо	2	1,1
	7.3. Не працює	161	88
	7.4. Інше _____	9	4,9
8.	До кримінальної відповідальності в минулому:		
	8.1. Притягався за вчинення:		
	8.1.1) злочинів невеликої тяжкості	54	29,5
	8.1.2) тяжких або особливо тяжких злочинів	101	55,2
	8.2. Не притягався	28	15,3
9.	Відносини до вчинення нападу між підозрюваним і потерпілим		
	9.1. Родинні стосунки	2	1,1
	9.2. Добре знайомі протягом тривалого часу	4	2,2
	9.3. Знайомі давно, але постійних взаємин не підтримували	9	4,9
	9.4. Були співробітниками		
	9.5. Знайомі не були	45	24,6
	9.6. Інше _____	1	0,5
10.	Національність та громадянство особи злочинця:		
	10.1. Громадянин України, українець	81	44,6
	10.2. Іноземець, інша національність	102	55,4
11.	Ступінь визнання вини організатором:		
	11.1. Повністю	31	16,9
	11.2. Частково	45	24,6
	11.3. Вини не визнано	107	58,5
12.	Під час допиту учасників банди на досудовому розслідуванні підозрюваний:		
	12.1. Член банди визнавав вину, давав правдиві показання	12	6,6
	12.2. Усі члени банди визнавали винуватість	17	9,1
	12.3. Частково визнавав вину	53	29
	12.4. Не визнавав винуватість	50	27,3
	12.5. Відмовився від давання показань	51	28,1
13.	Підозрюваний узалежнений від:		
	13.1. Наркотиків	78	42,6

	13.2. Алкоголю	14	7,6
	13.3. Залежності не мав	91	49,7
14.	Під час вчинення злочину підозрюваний:		
	14.1. Перебував у стані алкогольного сп'яніння	7	3,8
	14.2. Перебував під впливом наркотичних засобів, психотропних речовин і т. ін.	23	12,6
	14.3. Не перебував в стані сп'яніння	153	83,6
15.	Кваліфікація дій злочинця:		
	15.1. Ст. 257 КК України	18	29,5
	15.2. Ст. 187, ст. 257 КК України	32	52,5
	15.3. Мала місце перекваліфікація дій ст. 187 на ст. 257 КК України		
	15.4. Мала місце перекваліфікація дій з іншої статті на ст. 257 КК України		
	15.5. Перекваліфікації не було		
	15.6. Інше	11	18
Характеристика обставин вчинення злочину			
16.	Інформація про вчинення злочину надійшла :		
	16.1. Злочинець повідомив самостійно		
	16.2. Про злочин повідомили свідки, очевидці		
	16.3. Про злочин повідомили потерпілі чи їхні родичі	10	16,4
	16.4. Про злочин повідомили працівники правоохоронних органів	21	34,4
	16.5. Інформація про злочин стала відомою в ході розслідування іншого злочину	19	31,1
	16.6. Інше	11	18
17.	Предметами злочинного посягання були:		
	17.2. Грошові кошти:		
	17.2.1) готівка	42	68,9
	17.3. Об'єкти нерухомості		
	17.4. Матеріальні цінності:	12	19,7
	17.4.1) майно		
	17.4.2) наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні аналоги або прекурсори	2	3,2
	17.4.3) продукти харчування		
	17.4.4) ювелірні вироби та коштовності	1	1,6
	17.4.5) транспортні засоби	3	4,9
	17.6. Інше		
18.	Банда вчиняла злочини:		
	18.1. В одному населеному пункті	12	19,7
	18.2. У різних населених пунктах одного регіону України	42	68,9

	18.3. У різних регіонах України 18.4. У різних державах 18.5. Інше	7	11,5
19.	Протягом якого періоду часу здійснювалася діяльність банди: 19.1. Дня 19.2. Тижня 19.3. Місяця 19.4. Року 19.5. Декілька років 19.6. Не встановлено 19.7. Інше	5 31 12 6 7	8,2 50,9 19,7 9,8 11,5
20.	У злочинній групі були розподілені ролі співучасників: 20.1. Так 20.2. Ні 20.3. Немає інформації	61	100
21.	Відомості щодо притягнення до кримінальної відповідальності керівника банди: 21.1. Раніше засуджений 21.2. Раніше несудимий	41 20	67,2 32,8
22.	Знаряддя, що використовувалися бандою: 22.1. Зброя 22.2. Автотранспорт 22.3. Засоби зв'язку 22.4. Засоби маскуванню 22.5. Засоби проникнення в житло чи інше володіння 22.6. Засоби зв'язування потерпілих	61 22 8 13 6 4	53,5 19,3 7 11,4 5,3 3,5
23.	Підготування до вчинення нападу проявлялося в: 23.1. Розробці плану дій 23.2. Розподілі ролей 23.3. Пошуку об'єкта посягання 23.4. Попередній розвідці 23.5. Одержанні інформації про об'єкт посягання з інших джерел 23.6. Підшуканні транспорту 23.7. Підготуванні засобів маскуванню зовнішності 23.8. Підготуванні підроблених документів 23.9. Інше	54 59 61 48 61 57 13 21	14,4 15,8 16,3 12,8 16,3 15,2 3,5 5,6
24.	Чи використовувалося маскуванню злочинної діяльності під час вчинення нападу:		

	24.1. Так: 24.1.1) зміна зовнішності (маски, спецодяг тощо) 24.1.2) викрадені транспортні засоби 24.1.3) підроблені документи 24.2. Не використовували 24.3. Інше	33 9 3 12 4	54,1 14,8 4,9 19,7 6,6
25	Які види зброї застосовувалися під час вчинення бандитизму: 25.1. Вогнепальна зброя 25.2. Холодна зброя 25.3. Газова 25.4. Пневматична 25.5. Мисливська 25.6. Спеціальні засоби 25.7. Інше	51 10 1 3 9 3	66,2 13 1,3 3,9 11,7 3,9
26.	Відомості про вчинення бандитизму до правоохоронних органів надійшли від: 26.1. Окремих фізичних чи юридичних осіб (підприємств, установ, організацій) 26.2. Особи, що стала очевидцем нападу 26.3. Особи, котрій відома інформація щодо підготовки або вчинення нападу 26.4. Учасника банди, що якимось чином не задоволений діями керівника банди або його окремими учасниками 26.5. Осіб, які через інсценування повідомляють про напад 26.6. Оперативних підрозділів 26.7. Інше	34 3 6 5 1 10 1	55,7 4,9 9,8 8,2 1,6 16,4 1,6
27.	Об'єкти нападу знаходилися: 27.1. В межах території району проживання чи праці учасників банди 27.2. За межами території проживання чи праці учасників банди	5 56	8,2 91,8
28.	Обшуки в членів банди проводилися: 28.1. Одночасно 28.2. У міру встановлення учасників банди 28.3. Не у всіх членів групи 28.4. Інше	23 31 7	
29.	Виявленню діяльності банди сприяли: 29.1. Дані за результатами оперативно-розшукової діяльності 29.1.1) результати негласних слідчих (розшукових) дій	12 18	19,7 29,5

	29.2. Допити підозрюваних	1	1,6
	29.3. Допити свідків	7	11,5
	29.4. Результати оглядів місць подій	5	8,2
	29.5. Результати обшуків	11	18
	29.6. Результати експертних досліджень	7	11,5
	29.7. Результати взаємодії правоохоронних органів		
	29.8. Інше		
30.	Одержанню правдивих показань від членів банди сприяли:		
	30.1. Повторні допити	2	3,3
	30.2. Одночасні допити раніше допитаних осіб	6	9,8
	30.3. Особливості тактики допиту	21	34,4
	30.4. Використання інформації, одержаної при проведенні інших процесуальних дій	9	14,8
	30.5. Маневрування інформацією, що є в розпорядженні слідчого	13	21,3
	30.6. Немає можливості встановити	10	16,4
	30.7. Інше		
31.	Що було способом учинення злочину:		
	31.1. Напад на підприємства, установи, організації	9	14,8
	31.2. Напад на окремих громадян	32	52,5
	31.3. Організація банди	4	6,6
	31.4. Участь у складі банди	5	8,2
	31.5. Участь у складі вчинюваних бандою нападів	11	18
32.	Чи мала місце повторюваність у вчиненні нападів:		
	32.1. Так	41	67,2
	32.2. Ні	20	32,8
33	Чи мали місце способи готування до злочину:		
	33.1. Так	61	100
	33.2. Ні		
34.	Чи мало місце приховування злочину:		
	34.1. Ні		
	34.2. Так:		
	34.2.1) приховування знарядь (засобів) вчинення злочину	21	34,4
	34.2.2) приховування місця злочину	3	4,9
	34.2.3) підроблення документів	1	1,6
	34.2.4) приховування речових доказів	30	49,2
	34.3. Інше	6	9,8

35.	Слідова картина злочину варіювалася залежно від: 35.1. Способу його вчинення 35.2. Спеціальної підготовки учасників 35.3. Інше	39 7 15	63,9 11,5 24,6
36	Основними слідами бандитизму були: 36.1. Сліди рук і ніг 36.2. Транспорту 36.3. Знарядь злочину 36.4. Зброя, кулі і гільзи, частини вибухових пристроїв 36.5. Предмети, що належали злочинцям (маски і панчохи, форма працівників правоохоронних органів та інше) 36.6. Кров 36.7. Речовини, що застосовуються для нейтралізації жертви 36.8. Грунт 36.9. Інше	19 1 2 17 8 3 3 1 8	31,1 1,6 3,3 27,9 13,1 4,9 4,9 1,6 13,1
37.	Види слідчих (розшукових) дій, що проводилися під час розслідування: 37.1. Слідчий огляд (огляд місця події, огляд речей та документів тощо) 37.2. Обшук 37.3. Допит (підозрюваного, законних представників потерпілого, свідків тощо) 37.4. Слідчий експеримент 37.5. Пред'явлення для впізнання 37.6. Освідування 37.7. Призначення експертизи	61 61 61 43 30 3 61	19,1 19,1 19,1 13,4 9,4 0,9 19,1
38.	Види експертних досліджень, які проводилися під час розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії: 38.1. Судово-економічна 38.2. Судово-почеркознавча 38.3. Судова техніко-криміналістична 38.4. Судова товарознавча 38.5. Судова фоноскопична 38.6. Судово-біологічна 38.7. Судово-медична 38.8. Судова балістична 38.9. Судова фізико-хімічна 38.10. Не призначалися	1 60 54 3	0,8 50,8 45,8 2,5
39.	Обшук проводився :		

	39.1. За місцем проживання підозрюваного	60	89,6
	39.2. За місцем проживання родичів та друзів підозрюваного		
	39.3. У господарських приміщеннях, транспортних засобах тощо	3	4,5
	39.4. Інше _____	4	6
40.	Основними об'єктами пошуку під час обшуку були:		
	40.1. Грошові кошти	4	3,4
	40.2. Документи	3	2,5
	40.3. Засоби і знаряддя вчинення злочину	37	31,1
	40.4. Зброя	31	26,1
	40.5. Засоби маскуванню	32	26,9
	40.6. Інше _____	12	10,1
41.	Чим закінчилося розслідування кримінального провадження про бандитизм:		
	41.1. Складанням обвинувального акта	61	100
	41.2. Складанням клопотання про застосування до підозрюваного примусових заходів медичного характеру		
	41.3. Складанням клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності		

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Ковальська М. Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. № 58. С. 137–140.

2. Kovalska M. State of scientific development of banditism investigation. *Polish journal of science*. 2019. № 20. P. 42–46.

3. Ковальська М. Ю. Організація взаємодії слідчого з органами та підрозділами, що залучаються до сфери розслідування бандитизму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 377–381.
URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/100.pdf

4. Ковальська М. Ю. Тактика допиту потерпілого під час розслідування бандитизму. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 296–299.

5. Ковальська М. Ю. Спосіб вчинення як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Т. 1. С. 174–179.

6. Kovalska M. Typical investigative situation of the initial stage of the banditry investigation. *European Political and Law Discourse*. 2020. V. 3. Issue 5. P. 246–251.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Ковальська М. Ю. Стан дослідження питань розслідування бандитизму. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (1 грудня 2017 р.)*. Львів: ЛьВДУВС, 2017. С.183–186.

8. Ковальська М. Ю. Ознаки банди під час вчинення бандитизму. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез*

міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 р.). Львів: ЛьВДУВС, 2017. С. 110–111.

9. Ковальська М. Ю. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Травневі правові читання: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти* (м. Черкаси, 7 травня 2020 р.). Черкаси: ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. С. 376–377.

10. Ковальська М. Ю. Тактичні прийоми актуалізації ідеальних слідів під час допиту свідка під час розслідування бандитизму. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів* (м. Львів, 19–22 лютого 2020 р.). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка 2020. С. 174–177.

11. Ковальська М. Ю. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування бандитизму. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 8–9 травня 2020 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2020. С. 106–109.

12. Ковальська М. Ю. Тактика проведення обшуку під час розслідування бандитизму. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: міжнародна науково-практична конференція* (м. Харків, 1–2 травня 2020 року). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація. 2020. С. 112–115.

13. Ковальська М. Ю. Тактика проведення слідчого експерименту під час розслідування бандитизму. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 1–2 травня 2020 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 131–133.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника СУ
Головного Управління Національної
поліції України у Львівській області
підполковник поліції

_____ Андрій ТКАЧИК

18. травня 2020

АКТ

18.05 2020

м. Львів

№ 4

Про впровадження результатів дисертації
Ковальської Марії Юріївни
на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за темою:
«Основи методики розслідування бандитизму»

Комісія з у складі:

- старший слідчий ОМВ ССР ТЧУНП
у Львівській області капітан поліції І. Медко
- суддя ОМВ СУ м.п. у Львівській області
маіор поліції Іван О.В.

розглянула й узагальнила наукові праці здобувача кафедри кримінального процесу криміналістики факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ Ковальської Марії Юріївни за темою дисертації «Основи методики розслідування бандитизму».

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ковальська М.Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики бандитизму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. №58. С. 137 – 140.
2. Kovalska M. State of scientific development of banditism investigation. *Polish journal of science*. 2019. №20. С. 42 – 46.

3. Ковальська М.Ю. Організація взаємодії слідчого з органами та підрозділами, що залучаються до сфери розслідування бандитизму. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2020. № 2. С. 377 – 381. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/100.pdf
4. Ковальська М.Ю. Тактика допиту потерпілого під час розслідування бандитизму. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №3. С. 296-299.
5. Ковальська М.Ю. Стан дослідження питань розслідування бандитизму. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко*. Львів: ЛьвДУВС. С.183 – 186.
6. Ковальська М.Ю. Ознаки банди під час вчинення бандитизму. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 року) / упор. О.В. Авраменко, С.С. Гнатюк, І.В. Красницький*. Львів: ЛьвДУВС. С.110 – 111.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що наукові праці Ковальської М.Ю. містять науково обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації та можуть використовуватись у практичній діяльності підрозділів досудового розслідування СУ ГУНП України у Львівській області, а також під час проведення занять зі службової підготовки.

Члени комісії:

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Львівського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник поліції

Тарас СОЗАНСЬКИЙ

20.05. 2020

АКТ

20.05. 2020

м. Львів

№ 12

Про впровадження результатів дисертації
Ковальської Марії Юріївни на тему: «Основи
методики розслідування бандитизму» в освітній
процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

заступника начальника відділу організації наукової роботи кандидата
юридичних наук Галини САВЧИН;

начальника навчально-методичного відділу кандидата юридичних наук,
доцента полковника поліції Руслана СТРОЦЬКОГО;

декана факультету № 1 ПФПНП кандидата юридичних наук, доцента
полковника поліції Олексія АВРАМЕНКА;

завідувача кафедри кримінального процесу факультету № 1 кандидата
юридичних наук, доцента підполковника поліції Андрія ХИТРИ.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 вересня 2012 року
№ 431 розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-
розшукова діяльність, та наукові праці аспіранта кафедри кримінального
процесу факультету № 1 Львівського державного університету внутрішніх справ
Ковальської Марії Юріївни за темою: «Основи методики розслідування
бандитизму».

Проаналізовано основні результати дослідження Ковальської М.Ю.,
зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Ковальська М.Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної
характеристики бандитизму. *Науковий вісник Ужгородського
національного університету. Серія «Право»*. 2019. №58. С. 137 – 140.

2. Kovalska M. State of scientific development of banditism investigation. *Polish journal of science*. 2019. №20. С. 42 – 46.
3. Ковальська М.Ю. Організація взаємодії слідчого з органами та підрозділами, що залучаються до сфери розслідування бандитизму. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2020. № 2. С. 377 – 381. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/100.pdf
4. Ковальська М.Ю. Тактика допиту потерпілого під час розслідування бандитизму. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №3. С. 296-299.
5. Ковальська М.Ю. Стан дослідження питань розслідування бандитизму. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (м. Львів, 01 грудня 2017 року) / упор. А.Я. Хитра, Р.М. Шехавцов, Є.В. Пряхін, С.І. Марко*. Львів: ЛьвДУВС. С.183 – 186.
6. Ковальська М.Ю. Ознаки банди під час вчинення бандитизму. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10 листопада 2017 року)*. Львів: ЛьвДУВС. С.110 – 111.
7. Ковальська М.Ю. Тактика проведення слідчого експерименту під час розслідування бандитизму. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 1-2 травня 2020 року)*. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С.131 – 133.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Ковальської М.Ю. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Доказування в кримінальному процесі», «Досудове слідство» та «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів ступенів вищої освіти «бакалавр» та «магістр».

Члени комісії:

 Галина САВЧИН
 Руслан СТРОЦЬКИЙ
 Олексій АВРАМЕНКО
 Андрій ХИТРА